

Волинський державний університет імені Лесі Українки

На правах рукопису

ЗАСЄКІН Сергій Васильович

УДК 811. 111-2(048)

**дискурсивні маркери когерентності
англомовного діалогічного тексту:
когнітивний та прагматичний аспекти**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник
БУЛАТЕЦЬКА Людмила Іванівна,
кандидат філологічних наук,
доцент

Луцьк – 2001

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Лінгвістичний статус дискурсивних маркерів	
англомовного діалогічного тексту.....18	
1.1. Загальна концепція дискурсивного маркера	18
1.1.1. Критерії визначення дискурсивних маркерів.....	22
1.1.2. Процедурність значення маркерів дискурсу.....	24
1.1.3. Основні джерела походження дискурсивних маркерів.....	26
1.2. Когнітивно-прагматичні аспекти диференціації кон'юнктив та диз'юнктив у структурі дискурсу.....	32
1.2.1. Дискурсивні маркери та вставні вирази.....	32
1.2.2. Демаркація дискурсивних маркерів та парентетичних внесень.....	34
1.3. Методика дослідження.....	37
1.4. Стратегічна модель відношень когерентності в діалозі.....	40
1.5. Когнітивна модель розподілу інформації в діалозі.....	52
Висновки до першого розділу.....	55
РОЗДІЛ 2. Локальні стратегії когерентності англомовного	
діалогічного тексту.....57	
2.1. Локальні нарративні стратегії когерентності.....	57
2.2. Локальні інтерактивні стратегії когерентності.....	69
Висновки до другого розділу.....	87
РОЗДІЛ 3. Глобальні стратегії когерентності англомовного	
діалогічного тексту.....89	
3.1. Топікальний рівень діалогічного тексту.....	89
3.2. Глобальні нарративні стратегії когерентності.....	93
3.3. Глобальні інтерактивні стратегії когерентності.....	101
3.3.1. Стратегії актуалізації-інтродукції топіка	107
3.3.2. Стратегії актуалізації-реінтродукції топіка	119
3.3.3. Інтерактивні стратегії відтінення топіка.....	128

3.3.3.1 Стратегії відхилення від топіка.....	129
3.3.3.2. Стратегії парадигматизації топіка.....	132
3.3.3.3. Стратегії коментування топіка.....	136
Висновки до третього розділу.....	149
ВИСНОВКИ.....	152
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	156
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ.....	174

ВСТУП

Дисертація присвячена дослідженню окремої групи метатекстових елементів англійської мови, об'єднаних спільною властивістю – слугувати зв'язуючими елементами дискурсу. В лінгвістичній літературі ці мовні одиниці отримали назву дискурсивних маркерів [62; 108; 123; 126; 178; 179; 180; 181]. Ці елементи залишались поза межами фундаментального аналізу в мовознавстві через проблематичність їх визначення та класифікації з винятково лексико-граматичних позицій. У ході інтерпретації дискурсивних сегментів, що містять дискурсивні маркери, виникають ускладнення щодо аналізу останніх, оскільки граматична перспектива не відповідає умовам адекватного розуміння послідовності висловлювань у текстурі дискурсу. Традиційний погляд на дискурсивні маркери, які трактуються в граматиці як сполучники сурядних та підрядних частин речення [159, 81; 173, 104], “сполучні слова” [3, 262], “транзитивні слова” (transitional words [78, 169; 176, 194]) або “заповнювачі” (fillers [179, 206]) проміжку в мовленнєвому ланцюгу, що не містять в собі визначних функцій, видається нам малоперспективним. Граматичний підхід передбачає більшою мірою опис їх статичної ролі, таксономію цих одиниць, залишаючи поза увагою їхні дискурсивно-прагматичні характеристики.

Еволюція лінгвістичних знань про дискурс, спрямування сучасних дослідницьких зусиль на вивчення частин мови в мовленні дозволяє виробити нову концепцію щодо дискурсивних маркерів, яка полягає у синтезі когнітивного та прагматичного начал, “єдності когніції та комунікації” [20, 39; 107, 49], оскільки сутність частини мови неможливо описати виходячи тільки з концептуальних або лише дискурсивних визначень. Когнітивні та комунікативні фактори не є взаємовиключними [119, 108-109; див. також 20, 39]; жорстка демаркація когнітивних та дискурсивних чинників, на думку О.С. Кубрякової, неможлива та недоцільна [58, 241]. Слово живе в актах спілкування, процесах комунікації, в дискурсі. Статус слова таким чином не може вичерпатись описом його статичної ролі. Вивчати його поза процесами комунікації безплідно. Тому виникає необхідність звернутися до його

динамічної сутності – до того, для чого воно призначене в мовленні [ор. cit., 220]. З іншого боку, самим дискурсивним явищам можна дати когнітивне тлумачення, тобто розглянути їх через призму тих психічних (ментальних) процесів, які характеризують буття людини і які служать пізнанню світу, а звідси пов'язані з їх пізнавальною цінністю. Таким чином, у дефініції функції дискурсивного маркера ми переслідуюмо *когнітивний* та *прагматичний* підходи, які базуються на об'єднанні двох функцій мови – когнітивної та комунікативної. Застосування такого інтегрованого підходу до вивчення структури дискурсу та його маркерів дозволяє по-новому розглянути мовлення, – в ракурсі актуалізованих знань (“knowledge-for-use” [146, 605]), через призму психічних процесів, які детермінують мовленнєві дії інтерактантів; когніція та дія “живлять” одне одну [105, 10], адже “думка керує дією” [17, 250]. При цьому враховуються як внутрішні (змістові) характеристики цих “метатекстових елементів” [16, 419], так і зовнішні їхні функції – в дискурсі. Така перспектива щодо дискурсивних маркерів дозволяє висунути припущення про необмеженість їх функції забезпечення “логічного скріплення” [97, 43] або диференціації сурядних та підрядних сегментів дискурсу. Вони здатні також виступати засобами висловлення міжособистісного ставлення партнерів стосовно один одного в процесі комунікації, формами введення комунікантами нових мовленнєвих кроків.

Перенесення дослідницького акценту з проблеми вивчення змістових властивостей *тексту* – статичної системи, абстрактної формальної конструкції [31] – на аналіз *дискурсу* – “мовлення, зануреного в життя” [64, 137] в зв'язку з ментальними (психологічними) процесами та екстралінгвістичними факторами [42, 3], дозволяє лінгвістам ототожнювати дискурс з “динамічним підприємством з конструювання значення” [191, 22], процесом інформаційної взаємодії, якому притаманна внутрішня (глибинна) логіка розгортання, когерентність. “Дискурс належить визнати центральним для тих процесів, завдяки яким з'являється та розвивається граматики” [139, 358]. Термін “дискурс” (від фр. сл. discours - мовлення) ми розглядаємо в значенні,

близькому до його раннього розуміння як *зв'язної* послідовності речень/висловлювань або мовленнєвих актів [20, 31]. Дискурс – це одночасно і процес мовної діяльності, і її результат [51, 307]. Більш пізнє трактування концепту як складної системи ієрархії знань, як складного комунікативного феномена, який включає окрім тексту ще й екстралінгвістичні параметри, які необхідні для його розуміння, і соціальний контекст, що містить інформацію про учасників комунікації та їхні характеристики [34, 35], не суперечить уяві дискурсу як *когерентної* послідовності висловлювань, яка є релевантною рисою будь-якого дискурсу.

Увага лінгвістів до вивчення дискурсу та однієї з його базових категорій – параметра когерентності – була викликана інтересом до аналізу повсякденного мовлення в його двох формах прояву: діалогічній та монологічній. Про нагальну потребу вивчення розмовного мовлення та необхідність його включення в дослідницький апарат сучасних лінгвістичних теорій зазначав Дж. Фершюерен: “It is obviously true that any adequate theory of language use has to be able to cope with the complexities of conversation. It may even be true that all communication has somehow evolved from the use of language in face-to-face setting” [195, 875-876].

Під час інтерпретації взаємних комунікативних внесків учасники діалогу використовують когнітивні конструкти, які моделюються відношеннями когерентності [150, 138]. Значна кількість відношень у дискурсі легко ідентифікується реципієнтом, тому їх експліцитність має статус необлігаторності. Однак, не всі види відношень когерентності можна без ускладнень установити, оскільки вивідність будь-якого відношення залежить не від характеристики самого відношення, а від контексту та фонових знань реципієнта. Особливо проблематичним є визначення таких відношень у діалогічному дискурсі, якому властива незапланованість та до деякої міри спонтанність організації. Виходячи з цього, існують методи для експлікації кожного з цих конструктів у поверхневому тексті. Мова, реагуючи на потреби її користувачів, володіє резервом одиниць, покликаних для ідентифікації

індивідуальних відношень когерентності. Ці одиниці зазнали впливу “функціональної переорієнтації” [62, 284] для виконання функцій дискурсивних маркерів – експлікаторів відношень когерентності у дискурсі. Вивчення функцій цих сигналізаторів відношень зв’язності сприяє виявленню стратегій, які застосовують співрозмовники в процесі спілкування.

Будь-який діалог характеризується наявністю двох фаз – наративною фазою і фазою дискусії [155, 1332]. Дискурсивні маркери як індикатори стратегій когерентності виявляють неоднорідність своїх функцій у двох зазначених діалогічних фазах. У випадку пов’язування семантичного компонента висловлювань (пропозицій), що характерно для наративної фази діалогу, дискурсивний маркер передає семантичний тип відношення, виступаючи семантичним маркером. Якщо функція конектора зосереджена на співвіднесенні прагматично “зарядженого” об’єкта висловлювань (мовленнєвих актів), що характеризує діалогічну фазу дискусії, він сигналізує прагматичний тип відношень, виступаючи, відповідно, прагматичним маркером структури діалогу. Різницю між семантичними і прагматичними маркерами можна також визначити тим, що у фазі дискусії домінує інструментальний аспект взаємодії, нерідко з елементом персуазивності, активним втручанням на “територію” свого співрозмовника. По контрасту, у фазі наративу мовець зосереджений лише на відтворенні подій, зафіксованих у його епізодичній пам’яті і представлених без обговорення. Інформація в такому випадку має цінність для комунікантів з когнітивних міркувань. Комуніканти не конструюють реальність у взаємодії, а лише її відтворюють. Тому використані ними дискурсивні маркери демонструють дистинктивність функцій в різних фазах діалогу. Зважаючи на обмеженість їх функцій на рівні суміжних пропозицій або мовленнєвих актів, семантичні та прагматичні маркери класифікуються як сигнали локальних наративних та локальних інтерактивних стратегій когерентності діалогічного дискурсу.

Дискурсивні конектори як маркери стратегій когерентності фактично здатні сигналізувати про розподіл інформації в дискурсі за параметром її

виділеності. Вони роблять внесок у розподіл інформації в діалозі шляхом встановлення межі дискурсу (*discourse boundary* [153, 210]), відокремлюючи головну, комунікативно значущу, корелюючу з топіком бесіди інформацію від другорядної, коментарної інформації. Це пов'язано з принципом іконічності, явищем основи (*grounding* [196, 11]), – поділом текстового матеріалу на головні та другорядні сегменти, що є аналогом перцептуальної організації візуального поля *фігура – фон*, в термінах гештальтпсихології [op. cit., 7]. Послідовність висловлювань, які формують головну лінію бесіди, отримують статус траєктора [158, 182], тобто фігури відношення. Відповідно, послідовність висловлювань, яка містить фонові коментарі або другорядної важливості топик, отримує статус орієнтира [Ibid], тобто фону. У таких ситуаціях функцію дискурсивного маркера, який виступає індикатором делімітації інформації по лінії топик – комент, неможливо визначити лише в термінах сигналізації семантичного або прагматичного відношення між двома суміжними пропозиціями чи мовленнєвими актами. Досліджувані елементи виконують організуючу функцію в діалозі, виступаючи маркерами стратегій глобальної когерентності. При цьому вони втрачають функцію локальної індикації зв'язку між контактними висловлюваннями. Тому вони класифікуються нами як топікальні маркери. В залежності від фази (нарративної або дискусійної), де зафіксовані топікальні маркери, вони мають поділ на сигнали глобальних нарративних і глобальних інтерактивних стратегій когерентності.

Таким чином, сутність феномена маркованості структури дискурсу, діалогічного зокрема, виявляється в тому, щоб розглядати когерентні відношення як моделюючі когнітивні структури. Дискурсивні маркери дають змогу встановити зв'язок між висловлюваннями, необхідність якого диктується принципами організації будь-якого дискурсу. Поєднуючи сегменти дискурсу в когерентну послідовність, досліджувані елементи відмічають лінію між ними, полегшуючи задачу реципієнта інформації в пошуку зв'язків з метою розуміння слів свого партнера по комунікації. З когнітивної точки зору дискурсивний маркер “висвітлює” *траєкторію* між двома релятивними структурами, а

точніше маркує її, оскільки відношення вже існує у задумі продуцента, будучи імпліцитним. Маркування траєкторії засобами дискурсивних маркерів сприяє більш оперативній ідентифікації реципієнтом виду зв'язку між висловлюваннями продуцента, а також полегшує процедуру відбору слухачем комунікативно більш значущої інформації (фігури) та відокремлення її від другорядної інформації (фону).

Існування багаточисельних назв і трактувань дискурсивних маркерів і великої кількості їх класифікацій [див. 62, 288; 82, 276-280; 123, 68; 127, 5; 128, 383-394; 179, 206], розбіжностей з приводу обґрунтованості включення в їх парадигму вигуків [166; 168; 187], часток [18; 181] ускладнює вивчення цих одиниць в рамках лінгвістики, не применшуючи його актуальності. Значущість лінгвістичного дослідження дискурсивних маркерів була засвідчена на симпозіумі “Discourse Markers in Language Acquisition”, організованому на VI Міжнародному конгресі з вивчення проблем дитячого оволодіння мовою у м. Трієст (Італія) [166, 1241-1244], на міжнародному семінарі з вивчення дискурсивних маркерів у м.Едмонд-ан-Зее (Нідерланди) [178, 133], спеціальними виданнями “Journal of Pragmatics” [143; 144], що присвячені даній темі.

Отже, у період сьогодення відзначається зростання уваги до дискурсивних маркерів, визначення лінгвістичного статусу цих елементів. У більшості робіт, присвячених дискурсивним маркерам та когерентності тексту взагалі, детально аналізуються семантичні, синтаксичні та прагматичні властивості цих одиниць [62; 127; 128; 152; 175; 181]. Роботи різняться як обсягом аналізованого матеріалу, так і аспектами дослідження: від аналізу одного дискурсивного маркера [126] до встановлення таксономії когерентних відношень та їх маркерів [149]. Однак питання, пов'язані з когнітивною основою феномена дискурсивних маркерів, все ще залишаються досить актуальними й вимагають свого вирішення. При цьому не менше важливим є врахування функціонального аспекту проблеми, зокрема вивчення прагматичних характеристик досліджуваних елементів. А тому нагальною потребою є

вироблення нової концепції щодо дискурсивних маркерів, яка полягає у поєднанні когнітивного та прагматичного начал. Саме ця проблема й визначає **актуальність** нашого дослідження, оскільки вивчення дискурсивних маркерів з когнітивної та прагматичної перспектив допоможе уявити картину функціонування цих одиниць у цілому й сприятиме інтерпретації когнітивних процесів у дискурсі.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертацію виконано в межах наукової теми “Семантичні, соціолінгвістичні та прагматичні особливості мовних одиниць”, що розробляється кафедрою англійської філології Волинського державного університету імені Лесі Українки (тема затверджена рішенням Вченої ради Волинського державного університету, протокол № 5 від 31 січня 1997 року).

Мета дисертації полягає у встановленні стратегій когерентності англійського діалогічного тексту шляхом визначення функцій дискурсивних маркерів.

Об'єктом дослідження виступає категорія когерентності діалогічного тексту.

Предметом дослідження є дискурсивні маркери як засоби реалізації когерентності діалогічного тексту.

У роботі перевіряється **гіпотеза**: дискурсивні маркери є одним із засобів реалізації категорії когерентності діалогічного тексту. Адекватна дефініція функцій дискурсивного маркера можлива в термінах трискладової стратегічної моделі дискурсивної когерентності та когнітивної моделі розподілу інформації в дискурсі, яка базується на принципі (не) належності певного інформаційного сегмента до виділеної або другорядної структури дискурсу.

Досягнення поставленої в роботі мети й доведення сформульованої гіпотези дослідження вимагають рішення конкретних **завдань**:

- визначити лінгвістичний статус дискурсивних маркерів і основні граматичні класи, які є продуктивними джерелами функціональної

переорієнтації і переходу повнозначних мовних одиниць до складу дискурсивних маркерів;

- встановити критерії диференціації дискурсивних маркерів від інших диз'юнктивних елементів структури речення;
- сконструювати базову модель когерентних відношень у дискурсі та дослідити особливості дії дискурсивних маркерів на різних дискурсивних рівнях;
- побудувати когнітивну модель розподілу інформації в дискурсі за параметром її виділеності та дослідити когнітивну основу феномена дискурсивних маркерів.

Матеріалом дослідження слугував діалогічний дискурс персонажів художньої прози англомовних авторів. У цілому досліджувалось 6300 прикладів, де зафіксовані дискурсивні маркери. Підставою для вибору нами художніх творів сучасних та класичних авторів у якості матеріалу дослідження є думка про те, що літературній твір здатен служити багатим джерелом для аналізу бесіди. До складу завдань письменників належить правдиве зображення розмовного дискурсу персонажів. Автор художнього твору прагне сконструювати семантично зрозумілий і точний текст, ранжувати персонажі та події і висловити типове, тобто представити своєрідну модель людської взаємодії [47, 175]. Крім того, за словами Ф.Джонсона-Лерда, процеси розуміння вигаданого дискурсу не різняться у базових аспектах від процесів розуміння істинних стверджень [37, 237].

У **методологічну основу дослідження** покладено концепції стратегій розуміння зв'язного тексту Т.А. ван Дейка, В. Кінча, когнітивної граматики Р. Лангакра, семантичної та прагматичної маркованості дискурсної структури Г. Редекер, Б. Фрейзера, дискурсної моделі Д. Шиффрін, К. Крун. У дослідженні ми також виходили з концепції топіка вітчизняних вчених Е.Я. Мороховської, Л.І. Булатецької, О.С. Кубрякової і зарубіжних вчених Г. Браун, Дж. Юла. В основу дослідження покладено також наукові розробки щодо категорії адресованості О.П. Воробйової, Н.Д. Арутюнової, категорії

зв'язності тексту І.Р. Гальперіна, І.М. Колегаєвої.

У світлі цих концепцій розкривається сутність маркованості діалогічної структури, лінгвістичних засобів створення текстової зв'язності, визначаються локальні та глобальні когерентні відношення між сегментами бесіди, послідовне розгортання топікальної мережі у її кореляції з іншими дискурсивними категоріями.

Для вирішення поставлених конкретних завдань у роботі було використано такі методи:

- гіпотетико-дедуктивний метод, який передбачає добір фактичного мовного матеріалу, побудову гіпотези й перевірку її істинності;
- метод контекстного аналізу, необхідність використання якого впливає з детального аналізу лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників, що впливають на специфіку вживання та конкретний вибір дискурсивного маркера;
- метод комунікативно-функціонального аналізу, за допомогою якого конструювались модель дискурсивної когерентності та когнітивна модель розподілу інформації в дискурсі;
- метод зіставлення, який застосовується для порівняння явищ семантичної та прагматичної маркованості структури дискурсу, а також щоб пізнати відмінність локальних та глобальних дискурсивних стратегій когерентності.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в принципово новому трактуванні поняття дискурсивного маркера. На відміну від традиційного “широкого” розуміння дискурсивних маркерів, у роботі до складу цих одиниць належать лише елементи, які сигналізують когерентні відношення між висловлюваннями в дискурсі. Новим також є інтегрований когнітивно-прагматичний підхід щодо маркерів дискурсу, який дозволяє дослідити їх когнітивну основу та виявити їх функцію ідентифікації стратегій когерентності.

Теоретичне значення дисертації визначається тим, що в ній запропоновані конкретні шляхи вирішення важливих теоретичних проблем

когнітивної та прагматичної лінгвістики, пов'язаних із стратегіями розуміння зв'язності дискурсу, процесами структурації та сегментації потоку інформації. В роботі уточнено поняття дискурсивного маркера як засобу реалізації категорії когерентності, а також категорій виділеності інформації, топікальності тексту з урахуванням новітніх розробок в області когнітивної граматики, прагмалінгвістики, дискурсивного аналізу.

Практична цінність роботи полягає в можливості застосування її основних положень та висновків у навчальному процесі на факультетах іноземних мов педагогічних інститутів та університетів, у курсах теоретичної граматики сучасної англійської мови (розділ “Службові частини мови”); при читанні спецкурсів “Основи теорії мовної комунікації”, “Інтерпретація тексту”, “Когнітивна лінгвістика”; при написанні курсових, дипломних та магістерських робіт з англійської філології.

Основні положення, які виносяться на захист:

1. Дискурсивні маркери утворюють окрему групу мовних одиниць – носіїв особливого, процедурного значення, сутність якого виявляється при співвіднесенні висловлювання, яке містить дискурсивний маркер, з іншими висловлюваннями або сегментами діалогу, розташованими контактено або дистантно відносно певного вислову.

2. Концептуальним профілем дискурсивних маркерів є позначення локального або глобального відношення між сегментами діалогу. Когерентна функція дискурсивного маркера реалізується на трьох структурних рівнях дискурсу, які визначаються як семантичний, прагматичний і топікальний. Відповідно, виділяються семантичні маркери, які співвідносять дві суміжні пропозиції, прагматичні маркери, які є виразниками зв'язку між двома суміжними мовленнєвими актами, і топікальні маркери, які утворюють глобальні когерентні відношення і виступають засобами тематичної організації діалогу.

3. На семантичному рівні діалогу дискурсивні маркери зосереджують увагу реципієнта на логічній або хронологічній послідовності подій і

поділяються на п'ять груп – причинні, наслідкові, протиставні, доповнювальні та темпоральні. На прагматичному рівні дискурсивні маркери сигналізують каузальні та контрастивні когерентні зв'язки. Дискурсивні прагматичні маркери здатні модифікувати іллокутивну силу мовленнєвого акту в бік посилення або послаблення ступеня його категоричності. На топікальному рівні дискурсивні маркери поєднують дистантно розташовані сегменти діалогу і профілюють зв'язок між макропропозиціями. Стратегія вжитку продуцентом топікальних маркерів фокусує увагу реципієнта на найбільш вагомих, виділених з погляду мовця сегментах інформації, що полегшує процедуру відбору слухачем ключової в даному контексті інформації.

4. Протікання діалогу характеризується наявністю двох фаз – наративною фазою та фазою активної дискусії. Відповідно до класифікації дискурсивних маркерів, виділяються локальні наративні, локальні інтерактивні стратегії когерентності та глобальні наративні, глобальні інтерактивні стратегії когерентності діалогічного тексту. Відповідно до функціональних характеристик, топікальні маркери, які реалізують глобальні стратегії когерентності, поділяються на маркери актуалізації та відтінення топіка. В свою чергу, перші мають поділ на маркери, реалізуючі стратегії інтродукції та реінтродукції топіка; другі реалізують стратегії відхилення від топіка, стратегії парадигматизації топіка, стратегії коментування топіка.

5. Дискурсивні маркери демонструють необмеженість своїх функцій на одному з трьох рівнів. Існує стійка тенденція до їх поліфункціональності, тобто переходу з одних рівнів до інших. Як правило, домінує лише один тип зв'язку, що є найбільш релевантним у контексті спілкування.

6. З когнітивної перспективи дискурсивні маркери реалізують стратегії встановлення дискурсної межі, виступаючи сигналами розрізнення фігури та фону, – виділених та другорядних інформаційних сегментів діалогу. З урахуванням того, що зміст виділеного сегмента володіє динамічністю і корелює з топіком бесіди, він визначається як траєктор/фігура. Зміст відтіненого сегмента відповідає коментареві, тому трактується як орієнтир/фон.

Функція дискурсивного маркера полягає у відбитті зв'язку між релятивними структурами, тобто маркуванні ментальної траєкторії/зв'язку між траєктором та орієнтиром. Вибір конкретного маркера мовцем у бесіді регулюється концептуальною базою цього елемента, а також соціально-психологічними параметрами комунікації – соціальним статусом комуніканта та ступенем психологічної дистанції між співрозмовниками.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження пройшли апробацію на всеукраїнській науково-методичній конференції “Проблеми сполучуваності мовних одиниць” (Волинський державний університет імені Лесі Українки, 1996 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції “Педагогіка та менеджмент” (Волинський інститут економіки та менеджменту, 2000 р.), міжнародній науковій конференції “Іноземна філологія на межі тисячоліть” (Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, 2000 р.), міжнародній науковій конференції Лінгвапакс VIII “На межі тисячоліть: через вивчення мов і культур – до культури миру, злагоди і співпраці (Київський державний лінгвістичний університет, 2000 р.), міжнародній науковій конференції “Дискурс як об’єкт філологічної інтерпретації” (м. Харків, 2001 р.).

Публікації. Основні результати дисертації відбито в 7 статтях та 1 тезах.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, списку джерел фактичного матеріалу.

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної проблематики, визначаються об’єкт та предмет дослідження, формулюється робоча гіпотеза, розкривається новизна отриманих результатів, визначаються мета і завдання роботи, прогнозується її теоретичне та практичне значення, характеризується фактичний матеріал і методи дослідження, формулюються положення, які виносяться на захист.

У **першому розділі**, “Лінгвістичний статус дискурсивних маркерів англomовного діалогічного тексту”, уточнюється зміст понять “дискурсивний

маркер”, “процедурне / концептуальне значення”, виділяються основні підходи до вивчення дискурсивних маркерів як засобів реалізації категорії когерентності тексту, розглядаються основні продуктивні джерела функціональної переорієнтації і переходу повнозначних мовних одиниць до розряду дискурсивних маркерів. У цьому розділі пропонуються критерії визначення конекторів дискурсу і їх диференціації від інших диз’юнктивних виразів; конструюється модель дискурсивних відношень, вводяться поняття “семантичний маркер” / “прагматичний маркер” / “топікальний маркер”; пропонується когнітивна модель розподілу інформації в дискурсі.

У **другому розділі**, “Локальні стратегії когерентності англомовного діалогічного тексту”, розглядається специфіка двох типів локальних зв’язків між висловлюваннями – семантичного та прагматичного, яка ґрунтується на розмежуванні понять “пропозиція” та “мовленнєвий акт”. З урахуванням лінгвокогнітивної та функціональної нерівнозначності семантичних і прагматичних маркерів демонструється відмінність їх дії на семантичному та прагматичному рівнях локальних дискурсивних відношень. Залежно від типу та виду кодованого ними зв’язку встановлюється типологічна та видова класифікація дискурсивних маркерів у двох підпарадигмах.

У **третьому розділі**, “Глобальні стратегії когерентності англомовного діалогічного тексту”, визначаються макрорівневі (паратактичні / гіпотактичні) інформаційні зв’язки та їх стратегії, розглядається й аналізується дія дискурсивних маркерів як засобів реалізації трансфрастичних категорій когерентності та топікальності. Досліджуються особливості впливу дискурсивних маркерів топікального рівня на динаміку реляційних параметрів спілкування; внесок конекторів дискурсу в розподіл інформації у когнітивному просторі діалогу. На основі актуального вжитку комунікантами тієї або іншої глобальної стратегії аналізуються механізми виявлення відношень “топік – комент” та інтерпретації виділених і фонових – комунікативно відтінених сегментів бесіди.

У висновках підводяться підсумки проведеного дисертаційного дослідження й окреслюються перспективи подальших наукових розробок в області вивчення феноменів семантичної та прагматичної маркованості дискурсної структури, а також особливостей її прояву в інших типах дискурсу.

РОЗДІЛ І

ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС ДИСКУРСИВНИХ МАРКЕРІВ АНГЛОМОВНОГО ДІАЛОГІЧНОГО ТЕКСТУ

1.1. Загальна концепція дискурсивного маркера

Будь-який дискурс – усний чи письмовий – є когерентним. Формування послідовного дискурсу залежить від того, які комбінації виникають під час взаємодії його компонентів, пов'язаних з партнерами комунікації, з темою і предметом спілкування, комунікативною ситуацією. Комуниканти є центральними компонентами дискурсу, мовними особистостями, детермінованими сукупністю ментальних, психічних, емоційних, оцінних та прагматичних ознак. Мовні особистості, які ведуть діалог і традиційно поділяються на мовців та адресатів [4, 23], приймають участь у динамічному підприємстві з конструювання когерентності у бесіді, активно “домовляються” (negotiate) щодо неї [160, 246]. Така “динамічна взаємодія” триває поряд зі спільним “творенням значення” (making meaning) у термінах Дж. Томас, яка відзначає, що “значення само по собі не є інгерентною властивістю слів і не генерується лише мовцем або окремо слухачем” [191, 22]. Розпізнання інтенції мовця так само є динамічним підприємством, як і конструювання значення (utterance meaning).

Діалогічне мовлення, зберігаючи основні риси дискурсу, зокрема категорію когерентності, володіє унікальною внутрішньою логікою, яка в деяких аспектах відмінна від логіки побудови монологічного різновиду дискурсу. Бесіду, яка вважається еволюційно пріорною формою мовної комунікації, не слід розглядати як спонтанний, неорганізований та непослідовний конструкт, хаотичне нагромадження лінгвістичних одиниць різних рівнів або вищу форму полісемії, не підпорядковану нормам побудови тексту / дискурсу. На нашу думку, адекватна лінгвістична інтерпретація мовних явищ у структурі діалогу можлива з когнітивно-прагматичних позицій, тобто через підхід до нього, з одного боку, як до когнітивної сутності, з “орієнтованими назовні характеристиками” [58, 247], з іншого боку, як до

динамічного явища з внутрішньосистемними, поведінковими характеристиками, оскільки “акт мовлення знаменує собою роботу з інформацією“ [ор. cit, 248] і є, в цьому зв'язку, когнітивним феноменом. Отже, діалог – це інтерактивний процес безперервного обміну інформацією, який протікає при наявності як мінімум двох учасників, що інтерпретують взаємні комунікативні внески і спільними зусиллями розробляють когерентну структуру розмови, в кожний поточний момент “домовляються” [145, 122]) щодо неї.

Проте дослідник, однаково як і слухач, не володіє прямим доступом до ментальності мовця, його реальних мотивацій [див. 34, 279]. Ми маємо справу лише з тим, що реально повідомляється, і робимо висновки про глибинні когнітивні операції тільки на основі специфічних сигналів.

Тому інтерпретація мовленнєвої поведінки співрозмовників неодмінно ґрунтується на тому, як вони структурують та організують власний “ко-текст” [193, 18], тобто які релевантні операції, або “стратегії” [34, 272; 137, 76] застосовуються ними в ході взаємодії з партнером. Завданням мовця є проектування того, що він бажає висловити, для асистування слухачеві, включаючи інтерпретативні кроки, *процедури*, які останньому належить зробити для розуміння висловленого. Інакше кажучи, мовець покладається на здатності слухача, який визначає наскільки цікава мова партнера, пропонований предмет розмови і який вплив повідомлення мовця по суті досягається. Саме слухач робить вагомий внесок у повідомлення, спираючись під час інтерпретації на контекстуальні риси (параметри), які включають ко-текст (дискурс), когнітивні та соціальні фактори обмеження [191, 140], що діють на мовця. Кожен наступний вислів мовця – його поточний комунікативний внесок у когнітивний простір бесіди – сприймається реципієнтом як новий елемент, що впливає на спільне розуміння співрозмовниками діалогової когерентності.

У діалозі категорію когерентності ми не розглядаємо як його інгерентну властивість, а натомість як *результат* “договірного процесу” [160, 246] між “сторонами” – комунікативними партнерами. Як і в будь-якому “переговорному

процесі” сторони вдаються до використання дискурсивних стратегій, спрямованих на досягнення результату, тобто міжособистісного розуміння, рівень якого, в свою чергу, залежить від ступеня зв’язності дискурсу [193, 21], Ці стратегії можуть бути імпліцитними, коли внутрішня, смислова структурованість (когерентність), без якої текст / дискурс не мислимий, існує в “абсолютно латентній формі” [52, 58], або експліцитними – у випадку введення мовцем у текстуру бесіди вербальних “прагмосигналів” [88, 119], якими виступають саме дискурсивні маркери, або в іншій термінології – “метатекстові елементи” [16, 411], “вставні слова / вирази” [24, 29; 82, 276], “лексичні зв’язки” [52, 58], “прагматичні частки” [127, 1] тощо.

Зважаючи на варіативність назв, якими оперують дослідники для позначення цих структурних елементів, у даній роботі ми використовуємо термін **“дискурсивний маркер”** на підставі того, що маркерами в лінгвістиці іменуються мовні одиниці, які “дещо відмічають, на щось вказують” [7, 63] і характеризуються синтаксичною неінтегрованістю в речення – “диз’юнктивністю” [113, 889]. Поняття “дискурсивний”, на нашу думку, точно задає рівень застосування й актуалізації потенцій досліджуваних елементів – дискурс, відбиваючи прагматичну забарвленість цих одиниць.

Цей клас мовних одиниць є однією групою лінгвістичних засобів індикації когерентних відношень між сегментами дискурсу, “доведення до уваги слухача одного з видів зв’язку між висловом та безпосереднім контекстом дискурсу” [175, 1168].

Стратегія використання дискурсивних маркерів-експлікаторів інтенції продуцента і орієнтирів розуміння реципієнтом програмованих мовцем мовленнєвих кроків є, у розумінні Р. ван Вельде, активним процесом конструювання когерентності вищого рівня і умовою оптимального /максимального розуміння слухачем ко-текстуальної інформації [193, 28].

Протягом останнього десятиріччя у лінгвістичній науці спостерігається зростаючий інтерес до вивчення дискурсивних маркерів, їхнього теоретичного статусу, які спричиняють значні ускладнення при їх аналізі з винятково

лексико-синтаксичної перспективи. В останніх дослідженнях в області прагматичної та когнітивної лінгвістики [див. 108; 129; 153; 170; 172; 176; 177] автори відзначають наявність у мовленні осіб функціональних слів, одним з розрядів яких є дискурсивні маркери. С. Пінкер називає їх вживання комунікантами “невимовним культом”, коли розмова осіб насичена прагматичними вкрапленнями типу *you know* (ви / ти знаєте / знаєш), *I mean* (я маю на увазі), *kind of*, *sort of* (наче, типу) тощо. Кожна особа дотримується тієї манери спілкування, яка відповідає різним контекстам, що визначається статусом і солідарністю одного комуніканта стосовно іншого. Автор підкреслює, що наведені одиниці здатні нейтралізувати соціальну дистанцію в бесіді [172, 400].

Д. Таннен (1989) зазначає, що цей вид “іраціональної гомології” (дискурсивні маркери) закладений у самій культурі; їх ітерація, частовживаність у мовленні відіграє значну роль у встановленні спільного універсуму діалогу, надає дискурсу характерної форми та звучання. “Їх вжиток і сприйняття є частиною того, що робить індивіда представником певної культури... , вони належать до текстуальної та духовно-естетичної сфери мови і культури” [189, 75].

Традиційно дискурсивні маркери класифікувались у граматиці як елементи, що заповнюють проміжок у мовленнєвому ланцюгу (*gap fillers*) і не несуть в собі релевантного значення [78, 169]. Граматичний підхід зосереджений більшою мірою на описі їх статичної ролі, таксономічному аспекті, а не на функціональному аналізі цих елементів.

С. Левінсон у своїй праці “*Pragmatics*” розглядає дискурсивні маркери як лінгвістичний клас елементів, “які вказують на відношення між висловом та попереднім дискурсом... і мають принаймні компонент значення, що суперечить умовам істинності пропозиції” [161; 87-88]. Проте автор не надає назви зазначеному класу мовних елементів, хоча коментує, що ці одиниці заслуговують на ґрунтовне вивчення.

Про прагматичне навантаження дискурсивних маркерів (участь у

співвіднесенні поточного вислову з ширшим дискурсом) і необхідність відмежування цих одиниць від інших функціональних слів зазначав А. Цвікі (1985): “Discourse markers all have the latter, pragmatic functions... rather than the former, narrowly semantic ones” [200, 303-304].

Д. Шиффрін вперше застосовує до вивчення цих мовних одиниць функціональний підхід і констатує, що дискурсивні маркери не лише диференціюють підрядні та сурядні частини тексту, проте сприяють співрозмовникам у висловленні міжособистісних стосунків стосовно один одного і опосередковують введення комунікантами нових мовленнєвих кроків у бесіді. Дослідниця пропонує включити до парадигми паралінгвістичні ознаки та невербальні маркери як потенційні маркери дискурсу [181, 327].

1.1.1. Критерії визначення дискурсивних маркерів. Існування розбіжностей щодо підстав включення вигуків, часток [165, 1263; 168, 1289; 181, 328; 187, 1245] до складу дискурсивних маркерів вимагає чіткого розмежування зазначених одиниць та маркерів дискурсу в нашому дослідженні. Ми вважаємо безпідставним включення до складу дискурсивних маркерів невербальних жестів, часток, а також вигуків типу *oh*, *ah* тощо, зважаючи на відсутність в останніх потенцій сигналізації відношень між сегментами дискурсу [пор. 129]. Порівняємо наступні приклади:

- [1] “*Do you have any particular qualms about leaving Pencey?*”
 “*Oh, I have a few qualms, all right.*” (CIR, 14-15);
- [2] “*I left the goddam foils and stuff on the subway.*”
 “*On the subway, for Chrissake! Ya lost them, ya mean?*”
 “*We got on the wrong subway. I had to keep getting up to look at a goddam map on the wall. Hey, I’ve read this same sentence about twenty times since you came in.*” (CIR, 20)
- [3] “*You know you’re late. Or we’re late.*” (H, 98)

У перших двох наведених прикладах жоден з виділених елементів не є дискурсивним маркером. У першому прикладі вигук *oh* не сигналізує про відношення репліками співрозмовників, а є маркером хезитаційної паузи у мовленні. У другому прикладі вигук *for Chrissake* є емоційним маркером – індикатором почуття невдоволення мовця діями партнера. Елемент *hey* у цьому ж прикладі є також вигуком. Його функція полягає у фокусуванні уваги слухача на вислові. Крім цього, ця одиниця передає незначний відтінок роздратування мовця.

На противагу, третій приклад представляє два незалежні повідомлення, відношення між якими марковані елементом *or*. В останньому реченні мовець реформулює, перефразовує попереднє. У цьому зв'язку елемент *or* маркує локальне відношення доповнення між двома висловлюваннями і є дискурсивним маркером.

Традиційним критерієм визначення концепту “маркер” є його синтаксична неінтегрованість у речення (диз’юнкція) [113, 889]. Уся група вищенаведених прикладів демонструє диз’юнктивні характеристики елементів *oh, for Chrissake, hey, to tell you the truth, Christ* та *or*. Проте дискурсивний маркер є “кон’юнктом” (*conjunct* [117, 297]), тобто індикатором зв’язку між висловами в дискурсі. Таким чином, доцільно навести лінгвістичні критерії визначення поняття “дискурсивний маркер”:

- синтаксична відокремленість одиниці від речення;
- функціонування, як правило, в ініціальній позиції вислову;
- здатність оперувати як на локальному, так і на глобальному рівнях дискурсу;
- здатність дії на різних планах дискурсу.

До цих п’яти критеріїв визначення маркера поверхневої структури дискурсу доцільно додати ще дві релевантні ознаки, які витікають з попередніх і свідчать про когнітивні аспекти дистинктивності рис досліджуваних елементів:

- неналежність одиниці до пропозиційного змісту висловлювання;

- передача процедурного значення (procedural meaning), а не концептуального значення (representational meaning).

Останні два критерії заслуговують на більш ретельне вивчення. З метою їх адекватного розуміння зупинимося на них більш детально.

1.1.2. Процедурність значення маркерів дискурсу. Дискурсивним маркерам характерна відсутність концептуального (семантичного) значення. Йдеться про “процедурність” [108, 325-326; 127, 4; 170, 3] значення цих елементів. У визначенні термінів “процедурний” vs. “концептуальний” ми дотримуємось погляду Дж. Серля (1995) в інтерпретації понять “процедурний” та “термінальний” (procedural vs. terminal [184, 105; див. також 37; 129]). В основі першого лежить конструктивний процес, процедури або інструментальні операції. Сутність другого полягає в досягненні результату, припиненні процесу (terminus) і закріпленні змісту. Процедурне значення таким чином передбачає динаміку, концептуальне – статику. Виходячи з цього, дискурсивні маркери є оперативними лінгвістичними одиницями, стратегічними засобами маніпулювання концептуальною репрезентацією висловлювань з метою досягнення структурної зв’язності (когезії) і, що більш релевантно, смислової спаяності (когерентності) діалогічних сегментів. Проілюструємо “процесуальність поведінки” дискурсивного маркера на основі прикладу:

[4] “(a) *I had hoped we might lure Alexis to go with us tonight as our guest.*

(б) ***After all**, I leave Paris tomorrow.*” (GSSW, 111)

У наведеному прикладі дискурсивний маркер *after all* містить процедурне значення. Він є індикатором того, що вислів (б), який він вводить у дискурс, надає причину для думки, висловленої мовцем у реченні (а). Інакше кажучи, у другому вислові мовець продукує підставу для імпліцитного мовленнєвого акту “пропозиву” [32, 14], що виражений першим висловом, пропонуючи реципієнтові спільно дослідити ґрунтовність своїх інтенцій. У цьому зв’язку значення елемента-посередника *after all* є процедурним, а не концептуальним, як у наступному прикладі:

[5] “*I’m sure you need a drink **after all** that emotion.*” (Т, 291)

У цьому прикладі фіксований зв’язок, що характерний для дискурсивного маркера *after all*, руйнується і розбивається на два вільні компоненти – прийменник *after* та неозначений займенник *all*. У комплексі вони виконують у реченні синтаксичну функцію частини обставини часу: *after all that emotion*. Отже елемент *after all* містить концептуальне значення, належить до складу пропозиції вислову, має буквальный переклад на українську, і, згідно з нашими критеріями, не належить до розряду маркерів дискурсу. На противагу, лінгвістичний вираз з *процедурним значенням* є специфікатором того, як сегмент дискурсу, інтродуктором якого він виступає, слід інтерпретувати відносно попереднього сегмента.

Для підтвердження відсутності впливу дискурсивного маркера на зміст висловлювань модифікуємо приклад (4), вилучаючи елемент *after all* з послідовності:

[4.1] $\left[\begin{array}{l} \text{(a) } I \text{ had hoped we might lure Alexis to go with us tonight as our guest} \\ \text{(б) } I \text{ leave Paris tomorrow.}^1 \end{array} \right]$

Як видно з прикладу 4.1, усунення дискурсивного маркера з тексту не впливає на пропозиційний зміст двох висловів. Проте за відсутності дискурсивного маркера у ко-тексті реципієнт не має у своєму розпорядженні лексичного ключа для ідентифікації відношення між висловами продуцента, яке визначає сам автор висловлювань. На думку Г. Браун та Дж. Юла, подібне вилучення експліцитного маркера когерентності саме по собі не завдає значної перешкоди для комунікації, однак здатне ускладнити інтерпретаційний процес для реципієнта [111, 106].

Підсумовуючи вищевикладене, ще раз підкреслимо: дискурсивний маркер а) не впливає на зміст пропозиції, б) не несе в собі окремого повідомлення, в) має процедурне значення, будучи інструментом (ключем) для інтерпретації реципієнтом дискурсивних відношень, тобто є інструкцією щодо маніпулювання концептуальною репрезентацією висловлювання.

¹ У фігурних дужках подана інформація, яка не має вербального втілення у тексті-оригіналі.

1.1.3. Основні джерела походження дискурсивних маркерів. Для диференціації дискурсивного маркера та його омонімічного варіанта необхідно визначити наявність домінуючого компонента значення – семантичного, у випадку з концептуальним аналогом дискурсивного маркера або процедурного, якщо домінує інструментальний аспект значення одиниці. Однак, незважаючи на семантичну ущербленість, процедурність значення дискурсивних маркерів, ми притримуємось погляду О.С. Кубрякової [58, 214], що інгерентні для даної частини мови концепти повністю не можуть бути усунуті. Інакше кажучи, вибір продуцентом того або іншого дискурсивного маркера неодмінно ґрунтується на усвідомленні ним когнітивного (концептуального) компонента значення одиниці. У наведених нижче шостому, сьомому та восьмому прикладах простежується наявність базового, концептуального значення у виділених елементах. Ці прислівники являють собою одне з джерел походження дискурсивних маркерів. Дев'ятий, десятий та одинадцятий приклади демонструють явище “функціональної транспозиції” [93, 69-70], внаслідок якого має місце функціональне переосмислення мовної одиниці. Використання лінгвістичної одиниці у функції, яка раніше не була їй притаманна, призводить до зміни її парадигми і закріплення її в новій функції, зокрема у функції дискурсивного маркера, – “граматикалізованого продукту функціональної переорієнтації” [62, 226]:

[6] “*You are less hopeful?*”

“*No; I **still** think he may come round*” (M, 672);

[7] “*I shall stay until you request me to do **otherwise**.*” (M, 669);

[8] “*Wait a minute*”, she said. “*It’s early **yet**.*” (MESS, 48);

[9] “(a) *In my opinion, men in his condition are oftener killed by the treatment than by the disease.* (б) ***Still***, new symptoms may arise.” (M, 667);

[10] (a) “*I want it in writing*,” Harwey said. (б) “*Before we go out there.* (в) ***Otherwise*** we’ll let it go to a vote.” (LRSE, 840);

[11] “(a) *I am very uncomfortable with my money,* (б) ***because*** they tell me I have too little for any great scheme of the sort I like best, (в) and ***yet*** I have too much.” (M, 726)

У прикладах (6), (7), (8) одиниці *still*, *otherwise* і *yet* є прислівниками і вжиті у своїй первинній, семантичній функції. Прислівник *still* у прикладі (6) займає звичну для нього позицію між головними членами речення, виконуючи синтаксичну функцію обставини часу і перекладається – *все ще / до цих пір*. У наступному прикладі елемент *otherwise* займає фінальну позицію і є обставиною способу дії у реченні. Елемент з розряду прислівників неозначеного часу *yet* у прикладі (8) займає аналогічний до *otherwise* слот у реченні і функціонує обставиною часу.

Наступні три приклади контрастують на фоні попередніх, оскільки демонструють перехід прислівників *still*, *otherwise* та *yet* до складу парадигми дискурсивних маркерів. У прикладі (9) елемент *still* сигналізує, що речення, яке його містить, контрастує з припущенням мовця, висловленим у попередньому реченні. У цьому випадку дискурсивне відношення залучає більшою мірою епістемічну сферу продуцента, тобто його переконання, а не змістову (пропозиційну) сферу висловлювань. Одиниця *still* не належить до змісту жодного з висловів, не має концептуального значення порівняно з його семантичним омонімом (приклад (6)) і функціонує маркером протиставного відношення між двома висловами.

У прикладі (10) елемент *otherwise* також містить процедурне значення і є дискурсивним маркером відношення між мовленнєвим актом вимоги (ін'юнктивом), що виражений двома реченнями (“*I want it in writing*” & “*Before we go out there*”), які можуть бути без семантичних змін інтегровані в одне речення, і мовленнєвим актом попередження (“*We’ll let it go to a vote*”). Мовець продукує останній акт як альтернативне вирішення проблеми за умови, якщо його співрозмовник відмовиться діяти згідно з планом мовця.

У прикладі (11) у текстурі поширеного складносурядного речення наявні два типи дискурсивних зв'язків, що марковані лексичними кон'юнктами *because* та *yet*. Перший у підрядному реченні надає причину незручності мовця володіти значним резервом фінансів. Другий у сполученні із сурядним

дискурсивним маркером *and* є маркером локального відношення контрасту між змістом речення (в) та речення (б).

Таким чином, ми розглянули ряд прикладів, у яких функціонують дискурсивні маркери *after all*, *still*, *otherwise*, *yet*, які зазнали впливу функціональної переорієнтації прислівників і перетворились на зв'язуючі одиниці з частковою втратою ними первинного семантичного змісту. Отже, продуктивними джерелами граматики є граматичний клас прислівників (*still*, *otherwise*, *yet*), а також прийменникові сполуки типу *after all*.

Найбільш універсальним джерелом парадигми дискурсивних кон'юнктив є граматичні сполучники сурядності (*and*, *or*, *but*) та підрядності (*because*), що сигналізують, відповідно, паратактичні та гіпотактичні зв'язки між реченнями, наприклад:

[12] “(a) *I guess you want to see around the house, don't you?* (б) *They usually do.* (в) **And** *I'll show you a few things of Tom's.*” (GSSW, 221);

[13] “(a) *I was a lousy husband, a lousy father.* (б) **But** *I did not kill your mother.*” (R, 275)

У прикладі (12) сполучник сурядності *and* в ініціальной позиції маркує відношення доповнення між реченням (в) та попередніми двома і є маркером зв'язку між ними. Зазначимо, що у цій функції *and* завжди відкриває речення і воно повинно бути окремим, незалежним повідомленням. Однак дискурсивний маркер *and* здатен також функціонувати у межах одного складносурядного речення за умови введення ним незалежного, з точки зору змісту, сегмента.

Контрастивний сполучник сурядності *but* також виконує у наведеному сегменті прикладу (13) дискурсивну функцію. Він функціонує дискурсивним маркером контрастивного фокусу і є індикатором протиставного відношення між двома повідомленнями. В термінах Н.Д. Арутюнової [6, 220-224], у цьому прикладі має місце протиставний тип кон'юнкції. Елемент *but* з'єднує предикати з різним оцінним знаком, або “полярністю” [150, 140], вказуючи на їхню аксіологічну нерівноправність. Аналогічно до елементів *or* та *and*, сполучник *but* у функції дискурсивного маркера відповідає тим самим вимогам.

Наведемо приклади, де *and*, *or* та *but* порушують ці вимоги і втрачають функцію маркерів мовлення:

[14] “(a) *They were sitting there rocking.* (б) *The boarders.* (в) *And Eliza.*” (GSSW, 221);

[15] “*I inquired for a wheelwright and was fold there was **but** one in the place, and he could not be found.*” (RF, 53);

[16] “*You want some dessert, **or** coffee?*” (F, 30)

Приклад (14) ілюструє явище “реверсії топіка” [157, 20] у дискурсивній послідовності. Хоча прономінальний топікальний конституент *they* у темпоральній послідовності займає першу позицію (вислів (а)) і становить точку референції у вислові, його референтна доступність для реципієнта є низькою, і продуцент, для уникнення семантичного конфлікту, вводить високо-доступний номінальний конституент (*boarders, Eliza*) у висловах (б), (в). Топік *they* є кореферентним з двокомпонентним топіком *boarders*↔*Eliza*. Відповідно, речення (а), (б), (в) не є окремими, незалежними повідомленнями і можуть бути інтегрованими в одне граматично просте речення без семантичних змін. Таким чином, елемент *and*, незважаючи на інтродукцію окремого вислову, не є дискурсивним маркером, а функціонує граматичним сполучником двох конституентів єдиної топікальної конструкції.

У прикладі (15) одиниця *but* взагалі не є сполучником, а прислівником, і перекладається як *лише*.

У прикладі (16) елемент *or* є складовою альтернативного запитання і є сполучником вибору між альтернативними *dessert vs. coffee*.

Наведемо приклади функціонування дискурсивного маркера каузального відношення *because* та його лексико-граматичного омоніма:

[17] “*I flunked you in history **because**₁ you knew absolutely nothing.*” (CIR, 11);

[18] “*The reason you’re sore at Stradlater is **because**₂ he said that stuff about brushing your teeth once in a while.*” (CIR, 23)

Приклад (17) представлений складним реченням з підрядним реченням причини. Останнє вводить у дискурс маркер *because*₁, який є індикатором того, що зміст другої пропозиції (*you knew absolutely nothing*) обґрунтовує зміст попередньої пропозиції (*I flunked you in history*). Отже елемент *because* з функціональної перспективи є дискурсивним маркером когерентного відношення причини між двома реченнями, що граматично поєднані в одне складне.

У наступному прикладі, на противагу, елемент *because*₂ не є індикатором каузального відношення між реченнями, а входить до складу присудка, будучи компонентом складного предикатива (*because he said that stuff about brushing your teeth once in a while*). Таким чином одиниця *because* у цьому прикладі не належить до розряду каузальних дискурсивних маркерів.

Ще одним з джерел дискурсивних маркерів є дієслова типу *listen*, *look*. у наступних двох прикладах з *listen* наявні відмінності функцій *listen*₁ та *listen*₂. Порівняємо:

[19] “*I don’t dig unless I hear a scream*”, *he said*.

*He waited. “**Listen**”, I cried. “Did you hear it?”* (IBW, 155);

[20] (a) “*There’s a guy outside to see you, Tony.*” <...>

(б) “*Who was it?*”

(в) “*Al, he said to say he was.*” <...>

(г) “*Okay.*” *He started to move off. The porter caught his sleeve.*

→ (г) “**Listen**₂, *Tony. You got any enemies?*” (IBW, 95)

Очевидно, що елемент *listen*₁ (приклад 19) вжитий мовцем у формі імператива, в своєму первинному семантичному значенні. У наступному прикладі одиниця *listen*₂ втрачає свій повнозначний зміст і переорієнтовується на виконання функції сигналу “топікального зсуву” [160, 245], встановлюючи, в термінах організації та сегментації дискурсу, дискурсну межу [див. 153, 210]. Засобом дискурсивного маркера *listen*₂ мовець спрямовує розмову в інше тематичне русло (a guy, Al→enemies),

кристалізуючи макрорівневий зв'язок топіка вислову (τ) з рядом попередніх висловів з іншим топіком.

Окрім дієслів *listen / look*, маркерами дискурсу здатні виступати одиниці, що володіють статусом виразу типу *I mean, you know / see*. Спільною ознакою цих різнорівневих одиниць є здатність виконувати функцію маркування глобальних макроструктур діалогу. Їх прагматична дія буде детально розглянута у третьому розділі роботи.

Узагальнюючи вищевикладену інформацію, слід підкреслити наступне:

- дискурсивні маркери конституюють окремий клас мовних одиниць;
- досліджувані одиниці кодують процедурне значення і не належать до складу пропозиції вислову;
- продуктивними джерелами походження дискурсивних маркерів є сполучники, прислівники, словосполучення, дієслова та суб'єктно-предикатні конструкції (див. таблицю 1.1):

Таблиця 1.1

Основні синтаксичні джерела утворення парадигми дискурсивних маркерів

Синтаксичні класи	Найуживаніші елементи у функції дискурсивних маркерів
1. Прислівники	now, well, then, still, yet, thus, anyway, therefore, besides, afterward(s), furthermore, consequently, hence, finally;
2. Сполучники а) сурядності б) підрядності	but, and, or, for, however, nevertheless because, so, since, though, while, when, after, before
3. Словосполучення	after all, after that, in addition, at last, what's more, in any case, in that / this case, by the way, by the time, for example, for instance, by any chance, on the other hand, for this reason, the thing is, and another thing, as a result, as for X, as a matter of fact;

4. Дієслова	listen, look;
5. Дієприслівникові звороти	speaking of X, talking about / of;
6. Суб'єктно-предикатні конструкції	I mean, you know, you see;

1.2. Когнітивно-прагматичні аспекти диференціації кон'юнктив та диз'юнктив у структурі діалогу

1.2.1. Дискурсивні маркери та вставні вирази. У прикладах (1), (2) попереднього параграфа ми представили групу вигуків (*oh, for Chrissake, hey*) і обґрунтували причини неналежності цих та інших нелексичних одиниць до парадигми дискурсивних маркерів. На цьому етапі нашого дослідження доцільно розглянути дистинктивні ознаки дискурсивних маркерів та групи диз'юнктивних лінгвістичних виразів, які мають інше функціональне призначення в дискурсі. Синтаксична відокремленість та часта ініціальність позиції у вислові цих вставних слів / зворотів є єдиними рисами їх подібності до дискурсивних маркерів. Однак з точки зору значення та функції, між ними існує значна різниця. Всі підкреслені в прикладах нижче елементи ми визначаємо як оцінні вставні вирази [див. 82, 279-280], або коментарні прагматичні маркери [129, 942]. На відміну від кон'юнктив, вони кодують концептуальне значення, тому передають окреме повідомлення, що має статус додаткового щодо головного:

[21] (a) “*Why don't you ask them to check this out?* (б) *I bet you find out that Darwin is right again!*”

(в) “*Unfortunately, miss, there are no electronic computers on a jury*”, *Hinkle said gloomily.* (IBW, 128);

[22] (a) “*Uncertainty is the worst of tortures*”.

(б) “*Undoubtedly*”, *sighed M. Joly. “Certainty is the panacea the church offers to humanity.”* (IBW, 33);

[23] (а) “*You looked among D – ’s papers, of course, and into the books of the library?*”

(б) “*Certainly; we opened every package and parcel.*” (IBW, 13-14)

У прикладі (21) диз’юнктивний елемент *unfortunately* є модальною часткою, являючи собою оцінку факту, що передається суміжною пропозицією вислову (в). Одиниця *miss* також не є дискурсивним маркером, а формою звертання мовця до слухача.

У наступному прикладі вставним *undoubtedly* мовець сигналізує про запевнення слухача в істинності пропозиції вислову (б). Інакше кажучи, інтродуктор *undoubtedly* передає оцінку вірогідності інформації і не виконує функцію конектора двох пропозицій.

В останньому прикладі наявні два оцінних вставних вирази: *of course* і *certainly*. У першому вислові модальна частка *of course* містить оцінку пропозиції за параметром відповідності очікуванню. З цієї точки зору вона є окремим повідомленням-коментарем щодо головного повідомлення. В другому вислові елемент *certainly* виконує подібну до *undoubtedly* (див. приклад (22)) функцію коментарного прагматичного маркера.

Зазначимо, що всі диз’юнктивні вирази здатні сполучатися з дискурсивними маркерами, проте першим характерна безпосередня синтаксична позиція перед головним повідомленням, що свідчить про обмеженість їх прагматичної дії на рівні речення. Наприклад:

[24] (а) “*I send him back, by a miracle, every time when I think of it.*

(б) ***And of course***₁, *that’s a thing he is not able to understand <...>*

(в) *I have done all I could for him,* (г) ***but of course***₂ *it’s difficult for him to put himself in my place.*” (SS, 11)

У наведеному прикладі наявні два дискурсивних маркери локального паратактичного зв’язку (*and* – вислів (б); *but* – вислів (г)). Перший сигналізує про логічне відношення доповнення між пропозиціями висловлювань (а), (б).

Другий встановлює протиставний зв'язок між самостійними повідомленнями (пропозиціями) (в), (г) в межах складносурядного речення. Диз'юнкти *of course* в обох висловах не сигналізують подібних дискурсивних відношень, а є коментарями, що виражають ставлення мовця до пропозиції (б), (г), відповідно. Тому синтаксична позиція цих та інших вставних виразів-оцінок фіксована безпосередньо перед або після пропозиції, яку вони супроводжують; дискурсивний маркер неодмінно передує коментарним маркером.

Таким чином, прагматична поведінка дискурсивних маркерів (кон'юнктив) та модальних часток (диз'юнктив) у бесіді, як свідчать наші приклади, різниться у базових аспектах. Для перших характерна відсутність впливу на пропозиційний зміст висловлювань, що їх інкорпорує, і *процедурність* значення, оскільки вони є маркерами когерентного відношення між окремими дискурсивними сегментами (висловлюваннями). На противагу, коментарні прагматичні маркери передають окреме повідомлення, що має статус додатковості відносно пропозиції, і не індикують відношення когерентності між сегментами бесіди. Вони маркують ступінь прийняття мовцем зобов'язань щодо пропозиції в асертивних мовленнєвих актах і містять *концептуальне* значення. Вигуки і звертання також не здатні сигналізувати зв'язок між висловлюваннями у бесіді, а отже вилучаються з нашого подальшого розгляду. Слід додати, що в проаналізованих нами діалогічних сегментах виявлено ряд інших вставних слів / виразів, які мають відповідний розподіл: оцінка факту - *fortunately*; оцінка вірогідності інформації – *doubtedly, frankly (speaking), truly, certainly, honestly, to tell / say the truth*; оцінка відповідності очікуванню – *naturally, really, indeed, in fact, surely*.

1.2.2. Демаркація дискурсивних маркерів та парентетичних внесень.

Ще одним класом, які маркують епістемічне відношення мовця щодо пропозиції, є розряд парентетичних дієслів [96, 196] та операторів екстенціонального текстоформування [46, 11]. Наведемо ряд прикладів їх функціонування у діалозі:

- [25] (a) “*You didn’t tell us what you were going to offer*”, he said.
 (б) “*Ah*”, Mr Boggis said. “*That’s quite right.* (в) *I didn’t, did I?*”
 (г) *Well, to tell you the honest truth, I think₁ it’s all a bit too much trouble.*
 (г) *I think₂ I’ll leave it.* (SL, 52);
- [26] (a) “*My own disappointment and loss in her is very great;*
 (б) *but, as for poor James, I suppose he will hardly ever recover it.*”
 (NA, 46).

У наведених двох прикладах “парентетичні елементи” [48, 130] *I think_{1,2}, I suppose* у деяких аспектах подібні до розглянутих вище модальних виразів, оскільки містять елемент епістемічного ставлення мовця до висловлених ним пропозицій. Їх прагматична функція полягає в зниженні категоричності (іллокутивної сили) констативного мовленнєвого акту (г) та промісива (г) і модифікації їх в акти припущення (приклад (25)). У наступному прикладі парентеза *I suppose* діє аналогічним до *I think₂* чином. В термінах когнітивної граматики, пропозиції, які вводяться парентетичними виразами, належать до уявлення мовцем реальності і конституюють ментальний простір, що репрезентує зміст думки продуцента [157, 10], або експоненти його точки зору [82, 283]. Граматично, речення “*it’s all a bit too much trouble*”; “*I’ll leave it*” (приклад (25)) та “*he will hardly ever recover it*” (приклад (26)) є підрядними, проте концептуально і комунікативно ці пропозиції є виділеними. У цьому зв’язку *I suppose* і *I think* є фоновими коментарями. На противагу, елемент *well* та *but* у цих двох прикладах виконують метатекстову роль – функцію дискурсивних маркерів, кодуючи процедурне значення, і виступають прагмосигналами: а) прийняття мовцем до уваги запропонованого топіка (*well*); б) переходу дискурсу в інше тематичне русло (*but*). В останньому випадку топікальний зсув підтверджується також інтродуктивним “маркованим реченням” [112, 82-83] “*as for poor James*”.

Як свідчать наші дані, до складу парентетичних речень належить також ряд інших дієслів пропозиційної установки – *believe, hope, guess, wonder, expect* тощо. Підкреслимо, що дія цих та інших “когнітивних” [47, 173] дієслів в складі

парентетичних конструкцій обмежена на рівні речення [див. 113, 883] і спрямована на збільшення / зниження категоричності вислову [71, 10]. У розумінні К. Каффі [113, 885], зазначені одиниці здатні виступати “стратегіями пом’якшення” (mitigating strategies) іллокуцій.

Серед інших парентетичних внесень, які впливають на параметр епістемічного прийняття мовцем пропозиції, слід назвати прислівники *perhaps*, *maybe*, *obviously*, *probably* тощо. Оскільки механізм та “радіус” їх дії аналогічний до щойно розглянутих “операторів” [55, 20], ми не будемо вдаватись у їхню ілюстрацію.

У таблиці 1.2 подані основні диференційні ознаки дискурсивних маркерів та парентетичних внесень.

Таблиця 1.2

Диференційні ознаки дискурсивних маркерів та парентетичних внесень

Парентетичні внесення		Дискурсивні маркери	
концептуальність	Аспект значення		процедурність
один вислів	Радіус дії		(понад) два вислови
ступінь епістемічного прийняття пропозиції	Параметри впливу		ступінь когерентності
диз’юнкти	Лінгвістичний статус		кон’юнкти
Коментарні прагматичні маркери	Прагматичний статус		маркери стратегій когерентності

1.3. Методика дослідження

Для досягнення поставленої мети та вирішення конкретних завдань у роботі було використано гіпотетико-дедуктивний метод, методи контекстного та комунікативно-функціонального аналізу, метод зіставного аналізу.

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема когерентності дискурсу цікавить багатьох лінгвістів. Поряд з цим залишається недостатньо розробленою проблема дискурсивних маркерів, оскільки традиційний лексико-граматичний підхід до вивчення цих мовних одиниць не відповідає умовам адекватного розуміння функцій маркерів дискурсу та визначення їх лінгвістичного статусу.

Складності інтерпретації та розуміння дискурсивних маркерів зумовлені тим, що вони входять до різних граматичних категорій: прислівників (*now, then, well*), сполучників (*but, so, and, because*), дієслів (*look, listen*), виразів (*you know, you see, I mean*). Крім того, ці одиниці неможливо було визначити лише в термінах їх синтаксичної функції або лексичного значення. Зазначені мовні елементи зазнали впливу процесу граматикалізації, тобто “функціональної переорієнтації” [62, 284-288]. Через послаблення їх (первинного) семантичного значення, в основі чого лежить когнітивні фактори, виявляється “прагматикалізація” [op. cit., 288] цих елементів – ріст значущості прагматичної функції за рахунок послаблення семантичної [171, IX]. Дискурсивні маркери, будучи “семантично ущербленими” функціональними елементами через часткову втрату ними концептуального змісту, виявили дистинктивний від номінативних та службових частин мови набір ознак, які дозволили виділити їх в окремий клас мовних одиниць з особливим призначенням – функцією маркування, підтримки та засобів досягнення *когерентності* (зв’язності) дискурсу.

Продуктивними джерелами функціональної переорієнтації і переходу повнозначних лінгвістичних одиниць до розряду дискурсивних маркерів виступають синтаксичні категорії сполучників, прислівників, дієслів, словосполучень, дієприкметникових зворотів та виразів. Наше дослідження

базується на синтезі когнітивного та прагматичного аспектів у вивченні дискурсивних маркерів. Тому одним із завдань у роботі було проектування моделі дискурсивної когерентності. В основу цієї моделі було покладено концепції дискурсивної моделі Д.Шиффрін, К. Крун [153, 207; 181, 25], семантичної та прагматичної маркованості дискурсивної структури Г. Редекер [175, 1139]. Під час дослідження прикладів діалогічних сегментів, де зафіксовані випадки вжитку комунікантами дискурсивних маркерів (загалом 6300), нами було виявлено три типи відношень між висловлюваннями: семантичний, прагматичний і топікальний. Семантичний тип відношень був наявний у тих сегментах діалогу, в яких один з мовців описував стан справ або переказував події своєму співрозмовнику, тобто коли співрозмовники були зосереджені на когнітивному аспекті комунікації. У 1695 прикладах (27% від загальної кількості) використані дискурсивні маркери кодували логіко-семантичні зв'язки між суміжними пропозиціями, виступаючи індикаторами семантичної структури дискурсу. Зважаючи на обмеженість дії на рівні суміжних пропозицій, маркери семантичної структури були віднесені нами до розряду маркерів локальних наративних стратегій когерентності і класифікуватись як семантичні маркери.

Прагматичний тип відношень зафіксовано у 2193 прикладах (35% від загальної кількості). У цих сегментах співрозмовники були сфокусовані на дієвому аспекті комунікації. Тому використані ними маркери кодували не логіко-семантичні зв'язки між пропозиціями, а прагматичні зв'язки між мовленнєвими актами, що виражались висловлюваннями. Таким чином дискурсивні маркери, які оперували на рівні прагматичної структури бесіди, класифікувались як прагматичні маркери. Зважаючи на обмеженість дії на рівні суміжних актів, прагматичні маркери були віднесені нами до групи маркерів локальних інтерактивних стратегій когерентності дискурсу.

Топікальний рівень дискурсу різнився на фоні семантичного і прагматичного, оскільки маркери цього рівня не індикували чіткій зв'язок між змістом суміжних висловлювань. Натомість вони виступали маркерами

глобальних стратегій когерентності, встановлюючи макрорівневий зв'язок між висловлюваннями. Залежно від типу дискурсу топікальні маркери були поділені на маркери глобальних нарративних стратегій (787 прикладів або 12,5% від загальної кількості) та маркери глобальних інтерактивних стратегій когерентності (1625 прикладів або 25,5% від загальної кількості).

У ході дослідження було виявлено, що дискурсивні маркери демонстрували необмеженість своїх функцій на одному з трьох окреслених рівнів. Як було встановлено, дискурсивні маркери здатні діяти одночасно на всіх трьох рівнях дискурсу. Однак, домінуючим був лише один тип зв'язку і визначався як найбільш релевантний тип відношення між висловлюваннями і контекстом.

При побудові когнітивної моделі розподілу інформації в дискурсі нами було використано методологічний апарат когнітивної граматики Р. Лангакра [157; 158].

Для встановлення сутності дискурсивного маркера з когнітивної перспективи ми виходили з того, що належність будь-якого лінгвістичного виразу детермінується його концептуальним профілем. Дискурсивні маркери не профілюють предмет або процес, а відношення між релятивними структурами, - дискурсивними одиницями. За параметром перцептивної виділеності одна з таких структур виступає траєктором (фігурою) відношення, інша – орієнтиром (фоном), релевантним щодо значення попередньої структури відношення.

Траєктор володіє динамічністю, і тому отримує статус виділеного, головного фокального учасника відношення; орієнтир, відповідно, виступає більш статичним, другорядним фокальним учасником відношення. Застосовуючи траєкторно-орієнтирні конфігурації на дискурсивному рівні методом комунікативно-функціонального аналізу, нами виявлено, що зміст одного висловлювання відповідає траєктору, – комунікативно більш виділеному учаснику відношення, зміст іншого висловлювання відповідає орієнтиру, – комунікативно менш виділеному учаснику відношення. Дискурсивний маркер, будучи посередником зв'язку між структурами

відношення, виступає маркером ментальної траєкторії відокремлення траєктора (фігури) від орієнтира (фону), адже концептуальний профіль дискурсивного маркера відповідає саме шляху або лінії поєднання дискурсивних структур у когерентну послідовність.

Семантичні та прагматичні маркери профілюють локальні когерентні відношення між пропозиціями та мовленнєвими актами, відповідно. Топікальні маркери профілюють глобальні когерентні відношення між дистантно розташованими сегментами, зміст яких містить різний топик. На рівні топікальної структури дискурсивні маркери встановлюють зв'язок між поточним топіком та попереднім, топіком та коментарем, головним і другорядним топіком.

1.4. Стратегічна модель відношень когерентності в діалозі

Відповідно до поставленої мети та гіпотези дослідження наступним нашим завданням є конструювання моделі когерентності в діалогічному дискурсі. Обрана перспектива в роботі дозволяє розглядати діалогічну структуру як комплексну систему парадигматичних та синтагматичних відношень між варіативними типами дискурсивних одиниць (сегментів), а не у вигляді монолітної послідовності семантично пов'язаних граматичних конструкцій.

Учасники бесіди постійно залучені до процесу обробки поточної інформації з метою розуміння ними зв'язків між дискурсивними сегментами. Інтерпретуючи внески партнера по діалогу, кожен комунікант активно конструює індивідуальну модель когерентності. Одночасно учасник бесіди конституює внутрішню ментальну модель, як його співрозмовник може інтерпретувати інформацію, розглядати ступінь когерентності у дискурсі. Таким чином, є підстави розглядати категорію когерентності в діалогічному тексті не як її інгерентну властивість, а натомість як результат “договірного процесу” між комунікативними партнерами. Зважаючи на динамічність когерентних процесів у діалогічному просторі [див. 76, 367], використання інтерактантами дискурсивних маркерів – оперативних лінгвістичних одиниць цілеспрямованої дії – є стратегічним за своєю сутністю підприємством,

конструюванням певної моделі інтерпретації тексту як семантичної бази текстової рецепції [20, 15]. Дискурсивні маркери складають також інтерес для теорії релевантності через їхню істотність при обмеженні інтерпретаційного процесу, редукцію числа допустимих інтерпретацій. За принципом релевантності Д. Уїлсон і Д. Шпербера [100, 212-215], вживання мовцями дискурсивних конекторів сприяє зниженню когнітивних зусиль, які витрачає реципієнт на інтерпретацію певного фрагмента інформації, чим створюється вищий комунікативний ефект у бесіді. Проте зв'язки між висловлюваннями у дискурсі можуть залишатися імпліцитними, без введення експліцитних маркерів відношення. Тобто експліцитна маркованість структури дискурсу має статус *необлігаторності*.

В протилежному разі, поява вербальних сигналів – індикаторів когерентних відношень свідчить про їхню релевантність для мовця, який асистує слухачеві в його інтерпретативних кроках. Інакше кажучи, явище маркованості структури діалогу належить тлумачити маючим стратегічну основу, когнітивно-прагматичну вмотивованість. Виходячи з того, що мова є комунікативним інструментом, пристосованим для потреб її користувачів, вивчення способів сигналізації когерентних відношень дає можливість безпосередньо виявити стратегії, які застосовують комуніканти у спілкуванні [150, 142]. Вслід за Т.А. ван Дейком, стратегія розуміється нами як властивість когнітивних планів. Такі плани представляють загальну організацію деякої послідовності дій і включають мету або цілі взаємодії [34, 272].

Таким чином, під *локальною* дискурсивною стратегією ми розуміємо організацію послідовності дій з метою досягнення результату – зв'язаності (когерентності) двох суміжних пропозицій або мовленнєвих актів, що передають висловлювання. Наша диференціація концептів “пропозиція” та “мовленнєвий акт” базується на положенні Дж. Остіна щодо демаркації понять локуції й іллокуції [81, 84-89; див. також 76, 14-16; 89, 152; 91, 195; 94, 132]. Локутивний акт пов'язується із семантичним змістом / репрезентацією вислову. Іллокутивний акт, по контрасту, асоціюється з прагматичним змістом

висловлювання, з інтенцією мовця. Дискурсивні маркери, які беруть участь у конструюванні локальних когерентних відношень між змістовими компонентами суміжних висловлювань, виступають “текстовими реляторами” [46, 11].

Глобальна дискурсивна стратегія розуміється нами як організація послідовності дій продуцента з метою кристалізації макрорівневого зв’язку між дистантно розташованими сегментами, – макроструктурою діалогу. Останнє поняття визначається як *загальний зміст, тема* або *топік* дискурсу [35, 168]. Зважаючи на те, що діалогічний дискурс являє собою процес, топик бесіди не є заздалегідь фіксованим, статичним; кожен комунікативний внесок мовців слід інтерпретувати як компонент “договірного процесу” щодо топика [111, 88-94]. Адже, “носіями топика” є саме інтрактанти, а не діалог або дискурс [op. cit., 94; див. також 115, 162]. З цього випливає, що актуалізація того або іншого предмета розмови залежить від інтенцій партнерів, їх прагматичних установок, ставлення до обговорюваної проблеми. У цьому зв’язку, мовні засоби маркування тематичної мережі діалогу – дискурсивні маркери – здатні виконувати організуючу функцію в дискурсі, виступаючи “текстовими організаторами” [46, 11], експліцитними сигналами продуцента про “рубіж в потоці інформації” [58, 251], “дискурсну межу” (“discourse boundary” [153, 210]).

Такий розподіл потоку інформації засобами дискурсивних маркерів визнається маючим когнітивну основу [див. 58, 227]. Сутність його полягає в переході від відомої інформації – до нової, від предмета розмови – до його характеристики, тобто від топика до коменту. Останні два поняття належать до головних значень дискурсу: ці “значення повинні бути виражені або сигналізовані, прямим або опосередкованим чином (експліцитно / імпліцитно – С. 3.), поверхневими структурами тексту” [34, 47]. Відповідно до цього, дискурсивні маркери з глобальним радіусом дії здатні виступати в ролі експліцитних мовних форм, перформативних сигналізаторів [див. 46, 10; 55, 21] стратегій розрізнення топикальної та коментарної інформації дискурсу, в

термінах когнітивної лінгвістики – протиставлення фігури та фону (figure vs. ground [192, 157; 196, 7]), тобто траєктора та орієнтира (trajector vs. landmark [157, 5]).

Узагальнюючи вищевикладене, слід ще раз підкреслити, що досліджувані елементи, у нашому розумінні, є індикаторами стратегій локальної та глобальної когерентності дискурсу, зв'язуючі функції яких “прив’язані” відповідно до: а) *пропозиційного*; б) *мовленнєво-актового* та в) *макроструктурного* рівнів дискурсу. Безпосередньо в роботі ми користуватимемось термінами *семантичний*, *прагматичний* і *топікальний* для позначення цих рівнів дискурсивних відношень, які, на нашу думку, адекватно відбивають характер когерентних процесів та стратегій локальної та глобальної зв’язності.

Ми припускаємо, що адекватна дефініція функцій дискурсивних маркерів можлива лише в термінах трьох рівнів дискурсивної структури.

Перший та другий рівні відповідають за локальний зв’язок між висловлюваннями. Проте, незважаючи на локальний характер відношень між цими рівнями існує значна різниця. *Семантичний рівень* представляє відношення між семантичним змістом двох висловлювань, тобто локальний зв’язок здійснюється на пропозиційному рівні. *Прагматичний рівень*, на противагу, презентує зв’язок між прагматичним змістом суміжних висловлювань, тобто відношення відбувається на мовленнєво-актовому рівні, – рівні іллокутивних інтенцій мовця, виражених у двох реченнях.

На *топікальному рівні* має місце паратактичне або гіпотактичне глобальне відношення між висловлюваннями. Відношення на цьому рівні є недостатньо експліцитними, тобто зв’язок між сегментами бесіди непрямий, менш відчутний порівняно з конекцією на попередніх двох рівнях. Відповідно до цього, на топікальному рівні конектори дискурсу маркують глобальну тематичну структуру, виступаючи засобами організації макрорівневих зв’язків у діалозі.

Слід додати, що категорії топікальності і когерентності нерозривно

пов'язані між собою в дискурсі, оскільки у межах зв'язності розгортається тематична мережа тексту, здійснюється розвиток топіка [88, 113]. Когерентність полегшує процес ідентифікації топіка слухачем, пошуку та відбору ним комунікативно виділеної та другорядної, фонові інформації, що в результаті сприяє розумінню дискурсу в цілому. Інакше кажучи, існує кореляція між конструюванням когерентності та ідентифікацією топіка в дискурсі.

У цьому зв'язку виникає необхідність ввести поняття “семантичний маркер”, “прагматичний маркер” і “топікальний маркер”. Термін “*семантичний маркер*” використовується у роботі для позначення дискурсивного маркера, функція якого полягає у співвіднесенні семантичного змісту двох суміжних висловлювань. За умови, якщо дискурсивний маркер виступає експлікатором зв'язку між прагматичним змістом суміжних висловів, він набуває статусу “прагматичного з'єднувача” [33, 282], або, в нашій термінології, *прагматичного маркера* структури діалогу. У випадку, коли дискурсивний маркер є засобом макрорівневого зв'язку, впливу на процес конструювання тематичної мережі бесіди, він класифікується як *топікальний маркер*. Слід додати, що поняття “дискурсивний маркер” застосовується як робочий термін для позначення всіх представників парадигми досліджуваних елементів.

Дискурсивні маркери, як експліцитні індикатори дискурсної структури, фактично здатні діяти на всіх трьох рівнях діалогу, проте, як правило, домінуючим є лише один тип зв'язку і “пропонує себе як найбільш релевантний тип відношення між висловлюванням і контекстом” [175, 1170].

Для обґрунтування нашої позиції наведемо декілька прикладів з дискурсивним маркером *then*, якій діє на всіх трьох рівнях дискурсу, виступаючи в трьох функціональних “іпостасях”:

[27] (a) “*It's a special movie they had at the Lister Foundation. <...>*”

(б) *It was all about this doctor in Kentucky and everything that sticks a blanket over this child's face that's a cripple and can't walk.*

(в) ***Then*** *they send him to jail and everything.*” (CIR, 144)

Наведений уривок представлений нарративним сегментом діалогу. Мовець надає слухачеві інформацію про переглянутий фільм, описуючи події у тій темпоральній послідовності, яка відповідає віртуальній реальності стрічки. Дискурсивний конектор *then* сигналізує про темпоральний розвиток подій у часі і функціонує маркером локального відношення між реченнями на семантичному рівні дискурсу. Таким чином, він отримує статус семантичного маркера темпорального відношення між пропозиціями речень (б), (в).

У наступному прикладі функція одиниці *then* різниться від елемента *then* попереднього прикладу. Відмінність полягає передусім у сфері застосування дискурсивного маркера: якщо приклад (27) представлений, згідно з типологією дискурсу, – нарративним сегментом бесіди, де домінує “дескриптивний режим інтерпретації” [193, 27], то нижчеподаний приклад являє собою фазу активної взаємодії між комунікантами із прескриптивним режимом інтерпретації:

[28] (а) “*And don't you bother yourself about it all.*”

(б) “*That would be foolish,*” *he said.* (в) “*You've got a large house here at your disposal.* (г) *Use it.*”

(г) “*But, dear, it's empty.*”

(д) “***Then*** *I'll stay with you myself*” (EMSS, 73).

У вислові (г) мовець продукує мовленнєвий акт (МА) пропозитиву, пропонуючи слухачеві скористатися власним будинком. Адресат (репліка (г)) висуває контраргумент (*it's empty*), імпліцитно відхиляючи пропозицію адресанта. Дискурсивний маркер *but* у даному контексті сигналізує протиставне відношення між МА пропозиції та імпліцитним МА заперечення. Виходячи з вагомості представленого адресатом доводу (г), мовець висловлює “параімперативний” [49, 62] МА обіцянки (вислів (д)). Дискурсивний маркер *then* сигналізує, що зміст вислову (д) належить інтерпретувати як висновок, витікаючий із змісту попереднього речення. Зважаючи на прагматичність змісту цих речень, елемент *then* (як і *but*) кодує локальне прагматичне відношення і оперує, відповідно, на прагматичному рівні дискурсу, виступаючи прагматичним маркером.

Наступний приклад демонструє екстраполяцію функції *then* на макрорівень діалогу:

[29] **F:** (a) *And tell me just what is your message?*

(б) *That we ought to bulldoze New York and go back to living in mud huts? <...>*

R: (в) *You are not listening.*

(г) *My message is much more revolutionary than that.*

(ґ) *My message is that we have to return God to our hearts.*

(д) *Even you, sir.*

(е) *He has been gone from there for a long time...*

—→ **F:** (є) ***Then*** *how is your message any different from anybody else's, hm?*

(Н, 150-151)

Предметом обговорення у розмові між F та R є послання (*message*) R. Конфліктність позицій співрозмовників заважає комуніканту F зрозуміти сутність послання. У вислові (г) мовець R експлікує зміст свого послання. Репліки (д) та (е) продуцента R розцінюються як діалогічне “відхилення” [126, 365-366; 160, 248], дивергенція від основного топіка: мовець відчуває необхідність прокоментувати топік вислову (г). Реакція F у вислові (є) інтродукується елементом *then*, який сигналізує про відновлення мовцем головного топіка розмови. Отже конектор *then* є маркером топікальної структури бесіди, виконуючи роль реінтродуктора головного предмета обговорення внаслідок відхилення. Слід додати, що вигук *hm* у репліці (є) модифікує квеситив в імпліцитній МА іронії. З цієї перспективи, елемент *then* містить незначний відтінок маркера прагматичного рівня діалогу, пов'язуючи МА, виражений у вислові (є) з констативом попереднього вислову.

Однак дистантність речень у мовленнєвому ланцюгу свідчить на користь глобальної функції *then*. Таким чином, розглянуті приклади демонструють доцільність делімітації трьох типів когерентності структури діалогічного дискурсу, а також необхідність розмежування дискурсивних маркерів залежно від їхнього функціонального навантаження. Однак, як свідчать наші дані,

поліфункціональна тенденція, тобто оперування на всіх трьох рівнях дискурсної структури, притаманна не всім представникам парадигми конекторів дискурсу. Локальна обмеженість дії характерна, в першу чергу, маркерам каузального зв'язку – *because, after all, since* тощо. Проілюструємо це явище на основі прикладів з елементом *because*:

[30] (a) “*I passed English all right*”, *I said*,

(б) “***because*** *I had all that Beowulf and Lord Randal My Son stuff when I was at the Whooton School*”. (CIR, p. 11)

Наведений приклад представлений складнопідрядним реченням, яке містить дві пропозиції – (а), (б). Перша пропозиція передає факт вдалого складення мовцем іспиту з англійської. У другому реченні продуцент надає причину такого успішного результату. У цьому контексті вислів мовця відбиває прийняття останнім зобов'язання щодо існування причинного відношення між фактами в реальності, що описується дискурсом. У цьому зв'язку дискурсивний маркер *because* функціонує семантичним маркером локального причинного зв'язку між двома пропозиціями висловлювання, оперуючи таким чином на семантичному дискурсивному рівні.

Слід відзначити, що визначальним критерієм, що свідчить на користь семантичної, а не прагматичної функції дискурсивних маркерів цього рівня є дескриптивний (приклад (30)) або наративний (приклад (27)) тип дискурсу. Мовець, надаючи факти або описуючи події, не конструює чи конституює реальність у взаємодії з партнером, а відтворює, репрезентує цю дійсність. На момент мовлення причинно-наслідкові (протиставні, темпоральні тощо) пропозиційні відношення вже зафіксовані, відбиті в епізодичній пам'яті продуцента. Він лише представляє їх своєму співрозмовнику в тій канонічній послідовності, яка відповідає реальності; тобто інформація має статичний, дескриптивний характер і релевантна для мовця з “когнітивних міркувань” [155, 1332], маючи, як правило, референційну віднесеність до минулого.

У нижченаведеному прикладі, на відміну від попереднього, елемент *because* виявляє дистинктивні ознаки, набуваючи характеристик прагматичного маркера:

[31] (a) “*You'll recognize me (б) **because** I'll be reading an enormous financial report and wearing a very bored expression*“. (Н, 69)

Наведений приклад представлений комунікативним внеском мовця у телефонну розмову. З граматичної точки зору, речення є складнопідрядним з підрядним реченням причини. З прагматичної перспективи, майбутній неозначений час у головному реченні створює ефект запевнення мовця у тому, що слухач упізнає його при зустрічі (реципієнт візуально не знайомий з продуцентом). Мовленнєвий акт запевнення (а), що належить до розряду промісивів [85, 20], базується на “підтримуючому акті” (б) [124, 231; 138, 203], що має статус підрядності. Таким чином, дискурсивний конектор *because* функціонує прагматичним маркером комунікативної структури діалогу. Для цього елемента характерно функціонування в межах одного складнопідрядного речення.

Отже, прагматичним значенням маркера *because* у прикладі (31) є індикація інтродукції комунікативно другорядного МА, функція якого полягає в наданні мотивацій для центрального МА. З точки зору комунікативної спрямованості центрального МА, елемент *because* є переважним вибором мовців для підтримки спонукальних актів, які є вираженням волевиявлення мовця і спрямовані на каузацію дії адресата.

По аналогії з дискурсивним маркером *because* (функція якого обмежується семантичним та прагматичним рівнями через локальність його дії), елементи топікального рівня типу *you see, you know* є також індикаторами вводу мовцем вислову з другорядним комунікативним статусом. Однак функція останніх виходить за межі локальної текстуальної когерентності, поширюючись на глобальний рівень. Вони не є конективними засобами в чистому розумінні. Каузальний конотативний зміст цих елементів належить трактувати як регулярний випадок “стороннього ефекту” [153, 216] їх головної функції маркерів стратегій топікального дисконтинууму. Крім того, ці сигнали макростратегії, будучи формами апеляції мовця до епістемічного статусу слухача, є ефективними засобами досягнення

міжособистісного консенсусу в бесіді. Розглянемо на прикладі таку дію топікального маркера *you see*:

[32] V: (a) “*Imre, imagine for a minute you’d never learned chess <...> what do you think you would become?*” <...>

I: (б) “*I suppose a millionaire*”, he answers finally <...>

V: (в) “*But I mean surely it’s not as easy as that, Imre*”.

I: (г) “*Oh yes, not really so difficult,*” Imre revealed to her.

(г) “**You see** my brother is a millionaire. (д) In the construction business. (е) And he was never very smart <...> and now he has become a millionaire. (є) With three cars” (H, 288).

На початку діалогу перший комунікант V своїм запитанням (а) програмує подальший топік розмови. Адресат I продукує репліку (б), надаючи інформацію в межах запропонованого співрозмовницею топіка. Стимулом до появи вислову (г) в бесіді є експліцитний коментар (в) мовця V, що свідчить про неприйнятність ідеї (*millionaire*). Інтродуктором вислову (г) продуцента I виступає дискурсивний маркер *you see*, який сигналізує про перехід розмови в інше тематичне русло (*my brother – he – he*). Речення (г), (д), (е), (є) передають релевантну фонову інформацію щодо головного топіка: мовець відчуває необхідність прокоментувати власну позицію. У цьому зв’язку, елемент *you see* функціонує маркером топікальної структури діалогу, встановлюючи зв’язок вислову (г) не з попереднім, а з топіком репліки (б). Одиниця *you see* містить також відтінок каузального маркера (пор. приклад (31)), однак його домінуючою прагматичною ознакою в даному контексті є введення інформаційного сегмента із статусом другорядного топіка.

Як свідчать наведені приклади, потенціал маркера *because* не поширюється на глобальний рівень бесіди. Цей, а також інші представники маркерів каузальних відношень здатні виступати лише сигналами стратегій локальної когерентності, оперуючи, відповідно, на семантичному та прагматичному рівнях дискурсу. Елементи *you see* / *you know*, на противагу, належать до

маркерів стратегій глобальної зв'язності дискурсу. Спільною рисою маркерів *because* та *you see (you know)* є інтродукція комунікативно другорядних діалогічних сегментів.

Підкреслимо, що значна кількість представників лінгвістичних засобів когерентності здатні функціонувати більш ніж на одному рівні дискурсної структури. У випадку, якщо дискурсивний маркер виступає індикатором локального логіко-семантичного відношення причини, наслідку, протиставлення тощо між змістово-фактуальною інформацією, що міститься в суміжних пропозиціях (локуціях), він оперує на *семантичному рівні* і є, відповідно, *семантичним маркером*.

На *прагматичному рівні* дискурсивні конектори набувають функцій *прагматичних маркерів* структури дискурсу. На цьому рівні дискурсивні маркери є сигналами локальних зв'язків не між пропозиціями, що виражають висловлювання, а відношень між іллокутивними інтенціями (мовленнєвими актами), які передають вислови. З оглядом на обмеженість радіусу дії, маркери семантичного та прагматичного рівнів належать до сигналів стратегій локальної когерентності.

Якщо на семантичному та прагматичному рівнях дискурсивним маркерам характерна локальність дії, тобто індикація відношення між суміжними висловлюваннями, то на *топікальному рівні* засоби зв'язності екстраполюють свої функції на глобальну макроструктуру діалогу. Відношення на цьому рівні є 1) паратактичними та 2) гіпотактичними. У випадку, якщо дискурсивний маркер є стратегічним актуалізатором нової теми (топіка) розмови, він бере участь у встановленні паратактичних дискурсивних відношень. По контрасту, якщо дискурсивний маркер виступає індикатором вводу другорядної (фонові) інформації, яка має статус релевантного коментаря щодо головного топіка, він функціонує сигналом гіпотактичного дискурсивного зв'язку. Таким чином, за інтерактивним параметром виділеності (комунікативної значущості) топіка, дискурсивні маркери топікальної структури поділяються на маркери 1) стратегій актуалізації та 2) стратегій відтінення топіка. Отже, топікальні

маркери виступають індикаторами макростратегій зв'язності діалогічного дискурсу.

Розглянуті приклади дозволяють констатувати про відповідність сконструйованої трикомпонентної моделі рівнів дискурсу задачам дослідження. *Семантичний рівень* у нашій моделі відбиває локальні логіко-семантичні відношення між пропозиціями у дискурсі, тобто диктальним аспектом висловлювань. Дискурсивні конектори на цьому рівні є експлікаторами змістових зв'язків між подіями, станом справ у світі, що описується дискурсом, і є семантичними маркерами. Додамо, що вислови, які співвідносяться між собою засобами семантичних маркерів являють собою сегменти наративу або опису подій.

Прагматичний рівень дискурсу представляє локальні когерентні відношення між іллокутивними інтенціями, тобто модусним аспектом висловлювань. Дискурсивні маркери на даному рівні є посередниками зв'язку між послідовністю мовленнєвих актів, набуваючи таким чином функції прагматичних маркерів діалогічної структури. Ознаки прагматичної маркованості дискурсної структури найбільш повно виявляються у фазі взаємодії.

Топікальний рівень є найбільш складною структурою, оскільки “завданням” дискурсивних маркерів на цьому рівні є не лише індикація макрорівневих зв'язків між діалогічними сегментами (зміна топіка), але також маркування нерівнозначних – прагматично виділених / фонових (salient vs. background) відрізків дискурсу, які, відповідно, мають різний ступінь кореляції з топіком розмови.

Слід відзначити, що значна кількість дискурсивних маркерів здатні діяти на більш ніж одному рівні (понад 60% від загальної кількості досліджуваних одиниць).

1.5. Когнітивна модель розподілу інформації в дискурсі

У когнітивному аспекті експліцитне маркування діалогічної структури сприяє реципієнту встановити значущі зв'язки між інформаційними сегментами дискурсу. За умови відсутності вербальних індикаторів (дискурсивних маркерів) когерентних відношень між релятивними конститuentами (висловлюваннями), смислова структурованість дискурсу залишається імпліцитною. Як зазначалось, хоча імпліцитність зв'язків між висловлюваннями не завдає значних перешкод для комунікації, вона здатна ускладнити інтерпретаційний процес реципієнта, що, в свою чергу, впливає на ступінь релевантності інформації для останнього [див. 100, 212-233].

У даному параграфі ми представимо когнітивну модель щодо опису дискурсивних маркерів та обґрунтуємо доцільність її введення у дослідження. З цією метою зупинимось на концепції когерентності тексту.

Когерентність є базовою умовою інтерпретації тексту, тобто розуміння дискурсу ґрунтується на конструюванні когерентності, яка, в свою чергу, має ступеневу основу [193, 28]. Отже, ступінь розуміння реципієнтом інформації продуцента залежить від ступеня смислової спаяності комунікативних внесків останнього. Виходячи з цього, когерентність ми розглядаємо як релятивний концепт. У логічному плані, це – трьохаргументний предикат: мовець пов'язує дещо обраним засобом. Таким чином, окреслюються два об'єкти, один з яких – лінгвістичний, інший – “екстралінгвістичний” [9, 186]. Лінгвістичним об'єктом, у нашому розумінні, виступає мовний засіб когерентності – дискурсивний маркер; екстралінгвістичний об'єкт являє собою абстрактний компонент висловлювань – подія, стан справ, дія або процес. Більше того, екстралінгвістичний об'єкт, на який спрямована дія лінгвістичного об'єкта (дискурсивного маркера) є композитним утворенням, оскільки складається, як мінімум з двох фрагментів. Це узгоджується з положенням Р. Лангакра [157, 11] про те, що під час взаємодії в ментальному просторі продуцента знаходиться інтегрована композитна ідея (топiк), яку він бажає висловити реципієнту. Останній здатен досягнути адекватного розуміння такої ідеї

лише за умови її пофрагментної послідовної передачі. З цієї перспективи, основою оптимального розуміння слухачем інтенції мовця виступають саме досліджувані нами дискурсивні маркери – інтегруючи мовні одиниці, оперативні засоби встановлення та підтримки відношень когерентності між фрагментами діалогічного простору.

З метою вироблення холістичної концепції щодо дискурсивних маркерів введемо в розгляд деякі фундаментальні поняття когнітивної граматики, запропоновані Р. Лангаком (1987), розроблені та уточнені в роботах С.А. Жаботинської (1998, 1999), Л.І. Булатецької (1999) [39; 112; 157; 158; 199; див. також 25, 176]: *концептуальна база, профіль, виділеність, траєктор, траєкторія, орієнтир* (англ. *conceptual base, profile, prominence, trajector, trajectory, landmark*, відповідно).

Таким чином, *концептуальна база* є концептуальним обсягом мовної одиниці; *профіль* – частиною бази, з якою одиниця безпосередньо пов'язана. Сутність концепту *виділеність* полягає у відносній значущості одного з елементів / структур відношення, що зумовлюється перцептивно усвідомленою нерівнозначністю виділених та фонових структур (фігури vs фону [56, 185-186; 86, 375-377]). Відповідно, *траєктор* виступає найбільш значущим елементом (фігурою) відношення, а *орієнтир* – найближчим фоновим елементом, важливим щодо значення, увага на якому фокусується меншою мірою. *Траєкторія* являє собою ментальний шлях (“path” [192, 161-164]) або ланцюг, що поєднує траєктор та орієнтир між собою. Про можливість більш абстрактного і широкого використання цих концептів у лінгвістичній моделі інтерпретації зазначав Р. Лангакр [157, 5].

Отже, застосуємо цю термінологічну базу фреймового моделювання щодо опису дискурсивних маркерів, зважаючи на суперсинтаксичний рівень організації. Як підкреслювалось у параграфі 1.1.2., дискурсивний маркер кодує не концептуальне, а процедурне значення. Однак семантична ущербність досліджуваних елементів не заперечує наявності в них ядерного (семантичного) значення (core meaning [129, 936]), адже “інгерентні для

даної частини мови концепти повністю усунуті бути не можуть” [58, 214]. Тому *концептуальною базою* дискурсивного маркера є його вихідний зміст, який залишається присутнім навіть в результаті процесу граматикизації семантично повнозначної одиниці – джерела походження маркера. Зважаючи на те, що конективний засіб не профілює об’єкт або процес, як, наприклад, іменник чи дієслово, його сферою дії є висвітлення відношення між реляційними конститuentами. Інакше кажучи, дискурсивний маркер за своєю дефініцією профілює зв’язок між об’єктами, які асоціюються в дискурсі згідно з інтенцією мовців. Йдеться про відношення між екстралінгвістичними об’єктами, про які згадувалось вище. У випадку, якщо мовець використовує дискурсивний маркер для встановлення зв’язку між пропозиційними компонентами двох висловлювань, один об’єкт (пропозиція) отримує статус виділеного / головного фокального учасника відношення, інший об’єкт здобуває, відповідно, статус другорядного фокального учасника відношення. Тобто дискурсивний маркер профілює відношення між *траєктором* – виділеною структурою (пропозицією, мовленнєвим актом) – та *орієнтиром* – релевантною, проте фоновою структурою (пропозицією, мовленнєвим актом). З цієї перспективи дискурсивний маркер виступає маркером “*траєкторії* переміщення” [op.cit., 286] траєктора / фігури відносно орієнтира / фону в когнітивному просторі дискурсу. Слід додати, що саме від продуцента залежить, який сегмент інформації постане виділеним, а який складе для попереднього релевантний ґрунт. Тому ми притримуємось точки зору щодо доцільності розмежування понять виділених (salient) та істотних (relevant), оскільки істотна, тобто важлива для повного розуміння тексту / дискурсу інформація може складати його фонний матеріал [56, 110].

Механізм дії дискурсивних маркерів на всіх трьох рівнях дискурсу є аналогічним: досліджувані елементи у всіх випадках профілюють відношення. Однак існує відмінність у типі відношення. Так, наприклад, на прагматичному рівні у фокусі уваги постає дієвий аспект комунікації; в такому разі траєкторія

(дискурсивний маркер) описує рух прагматично зарядженого “об’єкта” – траєктора – щодо орієнтира.

Висновки до першого розділу

1. Дискурсивні маркери конституюють окрему групу мовних одиниць, яким характерне наступне: а) відсутність впливу на пропозиційний зміст висловлювань, що їх інкорпорують; б) передача процедурного значення, оскільки вони є маркерами когерентного відношення між незалежними дискурсивними сегментами (реченнями). Продуктивними джерелами функціональної переорієнтації і переходу повнозначних лінгвістичних одиниць до розряду дискурсивних маркерів виступають синтаксичні категорії сполучників, прислівників, дієслів, словосполучень, дієприкметникових зворотів та суб’єктно-предикатних конструкцій.

2. Основним критерієм диференціації дискурсивних маркерів (кон’юнктивів) та вставних слів / виразів (диз’юнктивів) є різниця у їх функціональному призначенні. Перші передають процедурне значення, не містять окремого повідомлення і не впливають на пропозиційний зміст висловлювань. Модальні частки та парентетичні внесення, на противагу, кодують концептуальне значення, передають окреме повідомлення, що має статус додатковості щодо пропозиції, і не сигналізують відношення когерентності між сегментами бесіди. Радіус їх прагматичної дії обмежений на рівні висловлювання, тому вони виступають маркерами стратегій модифікації іллокутивної сили мовленнєвого акту. По контрасту, дискурсивні маркери належать до складу сигналізаторів текстових стратегій когерентності.

3. Зв’язки між висловлюваннями в бесіді здійснюються на рівневій основі. Сконструйована модель когерентних відношень включає семантичний, прагматичний та топікальний рівні. Дефініція функцій дискурсивних маркерів можлива в термінах цих трьох рівнів. В термінах когнітивної моделі розподілу інформації в дискурсі, досліджувані елементи виступають маркерами

ментальної траєкторії, яка пролягає між релятивними структурами, – висловлюваннями. Концептуальним профілем дискурсивних маркерів є індикація локального або глобального відношення між сегментами дискурсу. Основні положення цього розділу відбито в статті автора [41].

Наведені приклади характеризуються наявністю маркерів пропозиційного, логіко-семантичного відношення між реченнями. В першому прикладі зв'язок між пропозиціями (а), (б) в складі складносурядного речення забезпечується конектором *for*, який сигналізує про причинне відношення: другою пропозицією мовець надає причину для змісту першої. Таким чином, одиниця *for*, подібно до *because* (приклад 30) є семантичним маркером причини. Сурядний семантичний зв'язок за параметром доповнення експлікується дискурсивним маркером *and* (вислів (г)), який, згідно з нашою класифікацією, належить до розряду семантичних маркерів доповнення. У цьому ж реченні наявний елемент *by the time* з розряду темпоральних маркерів, що специфікує хронологічний аспект відношення пропозиції (г) щодо пропозиції (г). Слід зазначити, що синтаксична позиція цього маркера, а також синонімічних йому *while*, *after*, *before* фіксується, як правило, на початку першої пропозиції у послідовності.

Дискурсивний маркер *when*, який відкриває сегмент дескрипції подій у прикладі (34), є ще одним представником темпоральних семантичних маркерів, функції якого подібні до вищезгаданого маркера *by the time*. Окрім маркерів доповнення *and*, у прикладі функціонує індикатор протиставних пропозиційних відношень - *but*. Цей семантичний маркер передає аспект контрасту між змістом речення (в) та попереднього речення: пошук учасником подій релевантних об'єктів (*a house, a cottage, a man*) не увінчався успіхом. Зміст речення (г), інтерпретується як наслідок, що витікає із змісту попереднього. Про це сигналізує маркер відношення наслідку *so*, дія якого є протилежним у порівнянні з *for*, *because*, оскільки семантичний маркер *so* співвідносить логічний висновок (*I jogged on near the value of a league*), який витікає з пропозиції (в) (*not a soul of them was to be seen*). У термінах Д. Блеймор, маркер наслідку *so* є індикатором того, що пропозиція, яку він вводить у дискурс, здобуває вищої релевантності, оскільки вона є деривацією імплікативного змісту попереднього речення [108, 333].

В останньому реченні прикладу прислівник *then* частково втратив своє

первинне семантичне значення і функціонально переорієнтувався на виконання дискурсивної функції. Він використовується мовцем для орієнтації слухача в хронологічній послідовності минулих подій, учасником яких був сам продуцент даних висловів.

Отже, аналіз прикладів функціонування дискурсивних маркерів *for, and, by the time, when, but, so, then* у наративній фазі бесіди дозволяє виділити їхні перманентні дистинктивні ознаки у плані реалізації ними логіко-семантичних та хронологічних відношень. Продуцент маркує локальні причинно-наслідкові відношення між двома суміжними пропозиціями за посередництвом кон'юнктив *because, for, so*; локальні відношення протиставлення – *but*; доповнення – *and*; темпоральне відношення – *then, when, by the time*. Однак, парадигма семантичних маркерів не обмежується зазначеними одиницями. Мовець нерідко вдається до стратегії використання інших функціональних синонімів для маркування локальних відношень між висловленими пропозиціями. Наведемо приклади функціонування інших семантичних маркерів локального відношення протиставлення між реченнями:

[35] (a) “*They had been better off in those days, (б) and the nobleman had paid them well. (в) But he, too, died and left nothing to the little girl. (г) However, the kind farmworker and his wife had brought her up, (д) though there was hardly enough for their own four children, let alone the fifth*” (FK, 7);

[36] “(a) *On the way back the navigator was badly wounded, (б) **but** your son was unhurt. (в) Nevertheless your son left the pilot’s seat and refused to fly.*” (LRSE, 89)

У прикладі (35), який представлений сегментом наративу, окрім маркерів *and* (речення (б)) та *but* (речення (в)), що сигналізують, відповідно, доповнююче і протиставне пропозиційне відношення, наявні елементи *however* та *though* з розряду протиставних маркерів. З точки зору семантичної структури конектор *however* є прикладом “компенсуючої кон’юнкції” (“возмещающей конъюнкции” [6, 219]), вносячи в інтерпретацію висловлювань (г), (д) елемент

специфічного контрасту: незважаючи на ситуацію, що склалася (зміст вислову в)), суб'єкти (*farmworker, his wife*) “вирівнюють” її (зміст вислову (г)). Інтродуктор пропозиції (г) *though* сигналізує про допустову кон'юнкцію між пропозиціями (г), (г): подія мала місце (пропозиція г) всупереч об'єктивним перешкодам (пропозиція (г)).

У прикладі (36) мовець описує минулі військові події, одним з учасників яких був син безпосереднього слухача наративу. У першому складному реченні сурядний зв'язок між частинами (clauses) забезпечується сполучником *but*, який виконує функцію семантичного маркера протиставлення змісту двох пропозицій: *On the way back the navigator was badly wounded vs. Your son was unhurt*. Пропозиція (в), яка інтродукується маркером *nevertheless*, протиставляється пропозиційному змісту пропозиції (б): незважаючи на свою неушкодженість після атаки супротивника, суб'єкт залишив свого важкопораненого компаньйона (*navigator*) у надзвичайно складній ситуації. Семантичний маркер *nevertheless*, як і *however*, виступає індикатором компенсуючої кон'юнкції, зберігаючи при цьому аспект контрасту.

Слід зазначити, що, незважаючи на присутність аксіологічного відтінку інтерпретації речень прикладів (35), (36), наративний тип дискурсу, деконтекстуалізований характер представлених сегментів свідчить на користь “дескриптивного режиму” [193, 27] інтерпретації інформації. Мовець більшою мірою зосереджений на когнітивному аспекті репрезентованих подій та фактів і логічних зв'язків між ними. Тому ми виключаємо можливість залучення прагматичного компонента в інтерпретації відношень між реченнями.

Як свідчать наші дані, окрім семантичних маркерів протиставного відношення *but, however, though, nevertheless* мовці можуть вдаватися до використання інших контрастивних сигналів – *still, yet, nonetheless*. Однак частотність дистрибуції трьох останніх маркерів відносна низька і становить, відповідно, 5,4 %; 5,4 %; 4,6 % від загальної кількості досліджених прикладів із семантичним типом відношень.

Щодо семантичних маркерів, які кодують відношення доповнення, то, згідно з нашими підрахунками, у понад половині (51%) досліджених прикладів бесіди із сегментами наративного типу превалює саме цей тип зв'язку між пропозиціями. Окрім найбільш частовживаного елемента *and*, субпарадигма маркерів доповнення включає також *above all*, *in addition*, *besides* тощо. Ці елементи, зберігаючи свій базовий аспект значення, вносять додаткові відтінки значення, що ілюструються наступними прикладами:

[37] (a) “*Most of this energy went into the study of my favourite subject.* (б) *I wanted to know the secrets of heaven and earth and life.* (в) ***Above all***, *I wanted to find out how to create life*” <...> (FK, 8)

Наведений приклад представлений наративом мовця, в якому він розповідає слухачеві про власне студентське життя. У вислові (в) елемент *above all* сигналізує, що зміст цього речення належить інтерпретувати як внесення додаткового релевантного об'єкта до переліку інтенціональних об'єктів ментального простору продуцента (вислів (б)).

[38] (a) “*My position under the bed was in many respects very difficult.* (б) ***In addition*** *I had a slight cold*, (в) ***and*** *the desire to sneeze was very strong.* (г) *In fact, besides the extreme danger of my position, my physical discomfort became in a short time very considerable indeed...*” (SS, 46)

У цьому прикладі в першому вислові мовець описує власний стан у минулій ситуації. Другий вислів складається з двох пропозицій – “*I had a slight cold*” і “*the desire to sneeze was very strong*”, які поєднуються семантичним маркером доповнення *and*. Інтродуктивний елемент *in addition* забезпечує семантичний зв'язок між змістом пропозиції (б) та пропозиційним змістом вислову (а). Процедурний аспект дії семантичного маркера *in addition* полягає в підтримці, розширенні повідомлення (а). Зазначимо, що семантичні маркери *in addition*, *above all*, *furthermore*, *besides* у всіх випадках вводять синтаксично незалежні речення. Для маркера *and* таке явище зафіксовано лише в 10 % випадків.

Подібно до маркерів доповнення *in addition*, *above all*, *furthermore*, *besides*,

які первинно не належать до граматичного класу сполучників, елементи *after all*, *thus* також здатні інтродукувати синтаксично незалежні речення, виступаючи відповідно у функції семантичних маркерів причини та наслідку. Наведені нижче приклади ілюструють втрату *after all*, *thus* первинного адвербіального змісту для маркування семантичної структури наративних сегментів діалогу:

[39] (a) “*Some of us ran into the fields.* (б) *But most of us thought it better to stay* – (в) ***After all***, *we were inoffensive people.* (г) *We had done nothing...*” (GSSW, 178)

[40] (a) “*Of my mother I have a faint remembrance <...>.* (б) *At her death my father gave up housekeeping, boarded me in a convent, and quitted Paris.* (в) ***Thus*** *was I at this early period of my life abandoned to strangers*” (RF, 60)

Приклад (39) представлений сегментом дескрипції мовцем минулих подій під час війни, одним з учасників яких був сам продуцент. У першому вислові мовець представляє факт втечі незначної групи людей з села. Другий вислів, який введений у дискурс протиставним семантичним маркером *but*, контрастує за своїм змістом з пропозицією першого, оскільки передає інформацію про рішення більшості населення залишитися в селі, незважаючи на загрозу їхньому життю. У наступному вислові (в) мовець надає причину такого рішення і вводить це речення конектором *after all*. Таким чином, пропозиція (б) логічно витікає з пропозиції (в), оскільки остання подає причину для змісту попередньої. Дискурсивний маркер *after all*, як видно з прикладу, є семантичним маркером відношення причини між пропозиціями висловлювань (б) і (в).

В останньому прикладі прислівник *thus*, подібно до *after all* у попередньому прикладі, втратив своє первинне концептуальне значення і переорієнтувався на виконання службової функції – маркування семантичного відношення між пропозиціями (б), (в). Він сигналізує, що пропозиція (в) передає наслідок, що логічно витікає з попередньої пропозиції.

Таким чином, ми розглянули найбільш частовживані варіанти маркерів семантичного рівня дискурсу. Відповідно до виду кодованого ними зв'язку між пропозиціями, парадигма семантичних маркерів розбивається на п'ять підрозділів: причинні, наслідкові, протиставні, доповнюючі та темпоральні маркери.

Як правило, всі розглянуті семантичні маркери відношень когерентності займають ініціальну позицію у реченні. Вони здатні функціонувати у межах одного складносурядного або складнопідрядного речення (інтродукуючи сурядні або підрядні частини складного речення), або вводити синтаксично незалежні речення у випадку експансії складного речення у два вислови. Слід додати, що семантичні маркери причини, доповнення і темпоральності завжди функціонують на початку речення. Ініціальний синтаксичний слот також характерний для маркерів *but, still, yet* з розряду протиставних кон'юнктив; *and, besides, in addition, above all, furthermore* з розряду доповнюючих конекторів. Контрастивні елементи *however* (5% випадків), *though* (2% випадків), *nonetheless* (10% випадків) здатні функціонувати в кінцевій синтаксичній позиції. Для дискурсивного маркера *therefore* характерна як ініціальна (73%), так і серединна (27%) позиція у вислові.

Представимо парадигму дискурсивних маркерів семантичного рівня у вигляді таблиці 2.1:

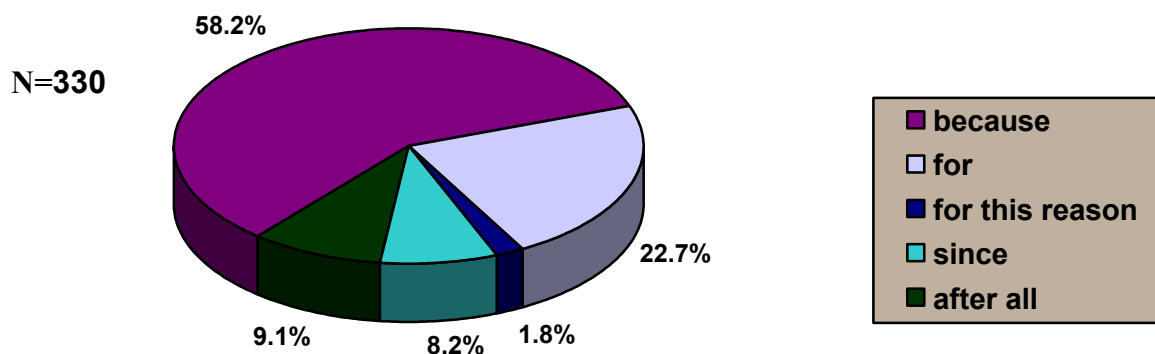
Таблиця 2.1

Парадигма семантичних маркерів дискурсу

Вид відношення	Маркери
1. причина	because, for, after all, since, for this reason
2. наслідок	so, thus, therefore, in any case, hence, consequently
3. протиставлення	but, however, though, nevertheless, still, yet, nonetheless
4. доповнення	and, in addition, besides, above all, furthermore
5. темпоральність	then, while, before, after, afterwards, by the time

Як видно з таблиці 2.1, парадигма семантичних маркерів є п'ятикомпонентною. Порядок згадування конкретного маркера у таблиці залежить від частотності дистрибуції цих елементів у досліджуваних прикладах. Так, наприклад, найбільш частовживаними маркерами семантичної структури дискурсу, як свідчать наші підрахунки, є *because*, *so*, *but*, *and* та *then*. Кількість вживання продуцентом елементів *for this reason*, *consequently*, *nonetheless*, *furthermore*, *by the time* у процентному відношенні є досить низькою. Семантичні маркери *because*, *since*, *for*, *so*, *but*, *and*, *while*, *before*, *after*, *by the time* у дев'яносто двох відсотках випадків зафіксовані в межах складного речення, що демонструє їх функціональну подібність до граматичних сполучників. Однак релевантна різниця між ними полягає в здатності перших маркувати відношення між реченнями, що мають статус окремих повідомлень з незалежним пропозиційним змістом. Пропорційний розподіл маркерів пропозиційних відношень у наративних сегментах бесіди представимо у вигляді діаграм.

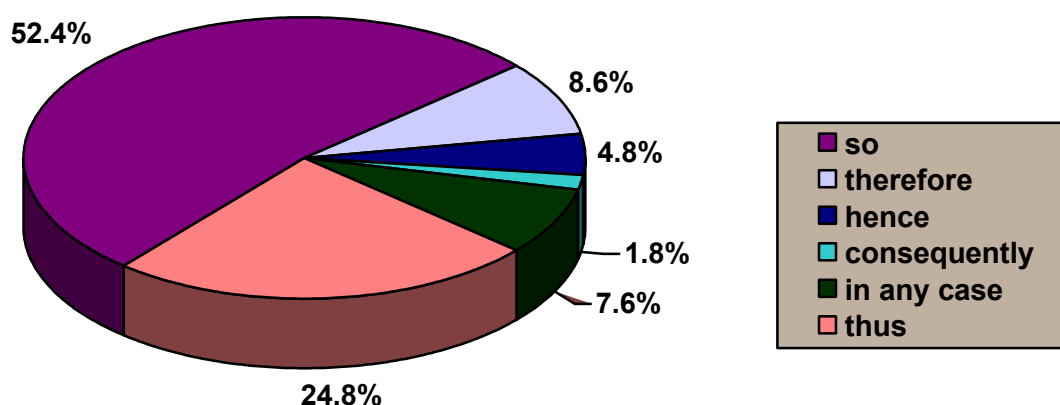
Із 330 досліджених нами прикладів (див. діаграму 2.1) мовці надавали перевагу семантичному маркеру *because* (192 випадки). У двадцяти п'яти випадках домінував індикатор *for*. Елементи *after all* та *since* маркували причинні зв'язки між пропозиціями у десяти та дев'яти випадках відповідно. Лише у двох випадках мовець використав конектор *for this reason*:

Діаграма 2.1. Пропорційна дистрибуція семантичних маркерів причини у відсотках

Із трьохсот п'ятнадцяти проаналізованих прикладів функціонування семантичних маркерів наслідку (див. діаграму 2.2) мовці у половині випадків надавали перевагу елементу *so* (165 випадків). Майже у чверті прикладів продуцент сигналізував відношення наслідку одиницею *thus* (78 випадків). У двадцяти семи прикладах зафіксовано маркер *therefore*, у двадцяти чотирьох – *in any case*. П'ятнадцять прикладів ілюстрували відношення наслідку з маркером *hence*. Найнижчим потенціалом володіє семантичний маркер *consequently*. Слід зазначити, що останні два елемента (*consequently*, *hence*) зафіксовані лише у наративних сегментах діалогу персонажів класичних авторів (Дж. Еліот, А. Редкліфф, Дж. Остін):

N=315

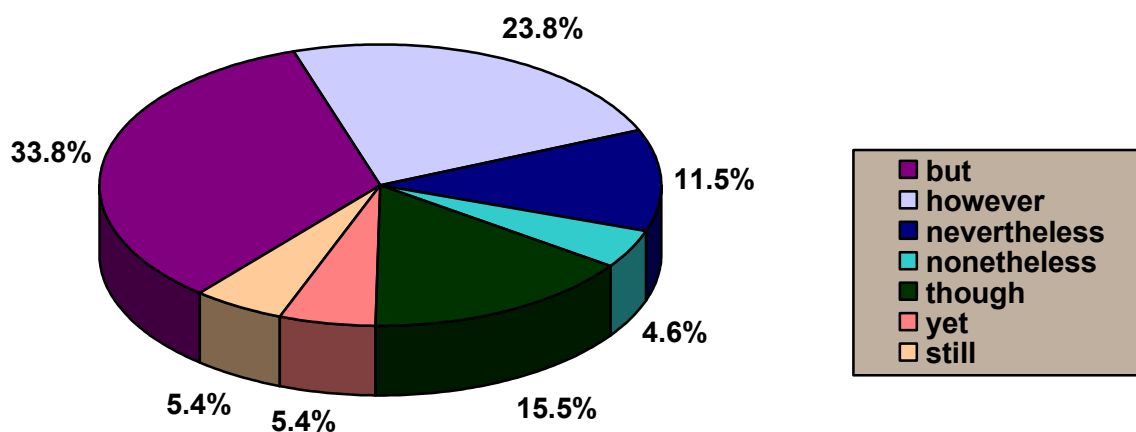

Діаграма 2.2. Пропорційна дистрибуція семантичних маркерів наслідку у відсотках

Як видно з діаграми 2.3, семантичний маркер протиставлення *but* функціонував у третині всіх прикладів (132 випадки). Майже у четвертій частині прикладів був наявний елемент *however* (93 випадки). У шістдесяти випадках мовець маркував відношення контрасту елементом *though*. Маркер *nevertheless* був сигналом такого відношення у сорока п'яти випадках.

Однакову кількість мають дискурсивні маркери *yet* та *still* (по 21 випадку). Найменш частовживаним контрастивним сполучником дискурсу семантичного

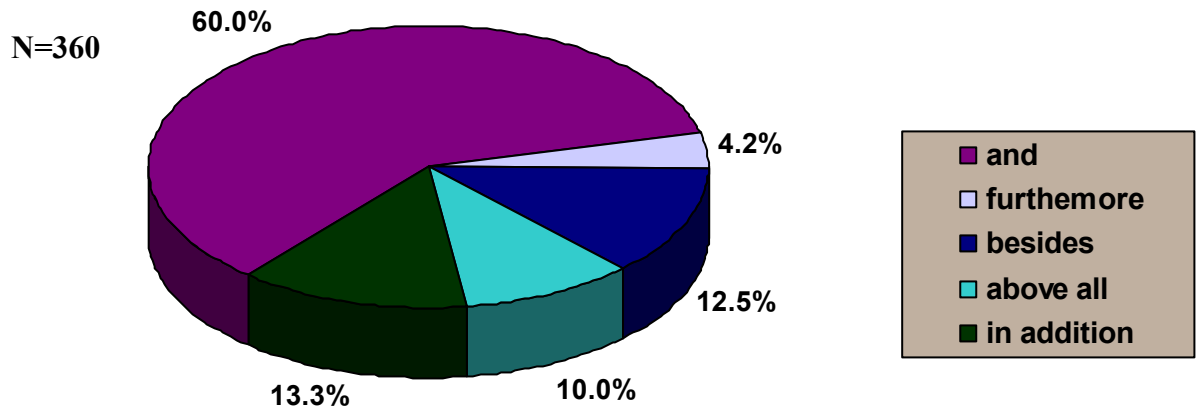
N=390

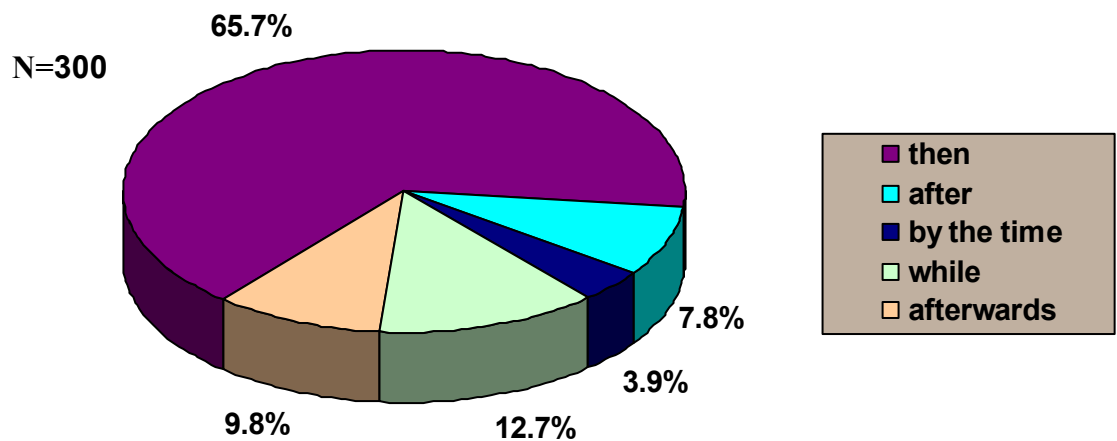
рівня виявився *nonetheless* (15 випадків):

Діаграма 2.3. Пропорційна дистрибуція протиставних семантичних маркерів у відсотках

Семантичні маркери доповнення розглядалися на базі 360 прикладів. Із них у 216 випадках локальний доповнюючий зв'язок між пропозиціями забезпечувався елементом *and*. У 48 випадках мовці використовували конектор *in addition*. У 45 прикладах зафіксовано функціонування маркера *besides*. Десята частина всіх прикладів належить елементу *above all* (36 випадків). Частка дискурсивного маркера *furthermore* складає менше п'яти відсотків: 15 випадків. Як видно з діаграми 2.4, кон'юнкт *and* є переважним вибором продуцента відношень доповнення між змістом пропозиції. Дискурсивні сполучники *in addition* та *furthermore*, як було спостережено, переважають у письмовому дескриптивному дискурсі, тому незначна кількість цих кон'юнктив у наративних сегментах бесіди свідчить про обмеженість їх використання комунікантами при поданні об'єктивної фактуальної інформації у діалогах:

Діаграма 2.4. Пропорційна дистрибуція семантичних маркерів доповнення у відсотках

Діаграма 2.5. Пропорційна дистрибуція семантичних маркерів темпоральної послідовності у відсотках

Як видно з діаграми 2.5, у двох третинах із 300 розглянутих прикладів семантичний зв'язок темпоральності маркує конектор *then*. У п'ять разів меншою є кількість вживання маркера *while*. У десятій частині всіх прикладів зафіксований зв'язуючий елемент *before*. У 24 випадках відношення часової послідовності маркувалось кон'юнктом *after*. Сегмент діаграми, що відповідає частці маркера *by the time* є найменшим і складає майже 4 відсотки від 100 відсотків прикладів.

Дистрибутивний аналіз дозволяє констатувати про потужний потенціал зв'язуючих елементів *because, so, but, and* та *then*, які домінують у мовленні комунікантів при описі подій реального або віртуального світу. Проте, ці п'ять дискурсивних маркерів, поряд з їхніми менш чисельними функціональними синонімами (див. таблицю 2.1), не є прагматично зарядженими, а отже прагматично маркованими, оскільки всі вони співвідносять пропозиційний зміст висловлювань, діють на семантичному (змістовому), у термінах К. Крун, – репрезентативному рівні дискурсу [153, 207]. Вони входять до складу висловлювань, але не належать до пропозиційного компонента цих висловлювань.

Визначальним критерієм, що свідчить на користь семантичної, а не прагматичної функції дискурсивних маркерів є наративний або дескриптивний тип дискурсу. Мовець, представляючи факти, або описуючи події, не конструює реальність у взаємодії з партнером, а відтворює, репрезентує цю дійсність. На момент мовлення причинно-наслідкові, протиставні та інші пропозиційні відношення вже зафіксовані, відбиті в епізодичній пам'яті продуцента. Він лише представляє їх своєму співрозмовнику в тій хронологічній послідовності, яка відповідає реальності; тобто інформація має статичний, дескриптивний характер і релевантна для продуцента з когнітивних міркувань [155,1332], маючи, як правило, референтну віднесеність до минулого.

В усіх представлених прикладах цього параграфа інформація, що представлена мовцем є фіксованою, статичною. Про це свідчить вживання мовцем простого минулого часу дієслів у прикладах, які відтворюють минулі події або репрезентують факти. Дискурсивні маркери таким чином виступають маркерами семантичної структури наративного дискурсу. Зважаючи на сферу застосування та діапазон їхньої дії, розглянуті мовні одиниці класифікуються нами як маркери локальних наративних стратегій когерентності. Слід додати, що сегменти наративної фази діалогу складають близько половини часу спілкування комунікантів. У фазі обговорення співрозмовники залучені до процесу конструювання комунікативної або тематичної структури. Дві останні

відбиті в нашій моделі відповідно як прагматичний і топікальний рівні дискурсу і розглядатимуться нижче.

2.2. Локальні інтерактивні стратегії когерентності

У попередньому параграфі ми дослідили механізм дії дискурсивних маркерів на семантичному рівні дискурсу, коли бесіда тривала у фазі наративу / дескрипції подій. У фокусі уваги комунікантив-співрозмовників знаходились факти, події та (хроно)логічні зв'язки між ними. Дискурсивні маркери виступали формальними засобами когезії, поверхневими сигналами структурної зв'язності семантичних репрезентацій, тобто пропозицій, які містились у суміжних висловлюваннях.

На прагматичному рівні дискурсивні конектори набувають функції прагматичних маркерів структури дискурсу і використовуються мовцями у фазі обговорення. Вони маркують локальні зв'язки не між пропозиціями, що виражають висловлювання, а зв'язки між іллокутивними інтенціями, які передаються висловами. Таким чином дискурсивні маркери беруть участь у конструюванні когерентних відношень між мовленнєвими актами, оперуючи, в термінах Д. Шиффрін, на рівні “дієвої структури” (action structure [181, 24]).

З метою підтвердження наших теоретичних припущень наведемо та порівняємо наступні приклади:

[41] (a) *“I always used to play out the street of evenin’s (б) **'cause** there was nothin’ doin’ for me at home. (в) For a long time I just sat on doorsteps and looked at the lights and the people goin’ by.”* (SLS, 177)

[42] G. (a) *“I’ll find out what I can”*

D: (б) *“And then call me?”*

(в) *“Call me as soon as you hear anything.*

(г) ***Because** I can’t call you.”*

G: (г) *“Yes, I know.”* (H, 9)

У першому прикладі, який представлений нарративним сегментом бесіди, зв'язок між пропозиціями (а), (б) маркований фонологічно редукованим елементом *'cause*, що встановлює логічне відношення причини на семантичному рівні дискурсу. Абстрактними компонентами (екстралінгвістичними об'єктами) двох висловлювань, на який направлена зв'язуюча дія дискурсивного маркера *'cause* є подія (речення (а)) і стан справ, тобто фактуальна інформація (речення (б)): в основі подій (пропозиція (а)) лежить фактичний стан справ (пропозиція (б)). У когнітивному плані пропозиція (а) володіє динамічними властивостями, порівняно з пропозицією (б), тому перша інтерпретується як більш помітна фігура, що відділяється від статичного фону. Динаміка дії є одним з параметрів належності пропозиції до виділеної структури [див.196, 5-6]. Чим більшою кількістю динамічних властивостей володіє пропозиція, тим імовірніше вона може інтерпретуватися як виділена [56, 110]. У цьому відношенні елемент *'cause* виступає маркером ментального шляху, що поєднує і водночас відокремлює два об'єкти, надаючи першому статус виділеності (траєктора), а другому відводить другорядну роль (орієнтира). В лінгвістичному плані дискурсивний сполучник *'cause* функціонує семантичним маркером локального причинного зв'язку між двома пропозиціями висловлювання.

Наступний приклад представлений уривком телефонної розмови між G та D. Зв'язок між репліками (в) та (г) продуцента D забезпечується кон'юнктом *because*, що функціонує дискурсивним маркером. Однак цей елемент маркує відношення не між пропозиційними компонентами двох незалежних повідомлень, а є медіатором локального каузального зв'язку на рівні ілокутивних інтенцій продуцента, – рівні прагматичної структури. Третє речення виражає мовленнєвий акт прохання, що належить, згідно з традиційною класифікацією, до розряду реквестивів [84]. Речення (г) означає, супроводжує попереднє і надає слухачеві підстави, якими керується мовець, продукуючи мовленнєвий акт прохання в головному реченні. В термінах К.Каффі, підрядне речення (г) є основою головного акту (в) (*“Call me as soon as*

you hear anything”) [113, 893]. З когнітивної перспективи, головний акт (в) виступає фігурою / траєктором, яка є перцептивно і комунікативно більш виділеною структурою, а супроводжуючий акт (г) складає фон (орієнтир) для попереднього акту, отримуючи виділеність другого порядку, статус другорядної структури. У цьому зв'язку, дискурсивний маркер *because* у цьому прикладі, на відміну від попереднього (прикладу), функціонує прагматичним маркером *траєкторії* локального каузального відношення між мовленнєвими актами, оскільки його дія, в термінах Н.Д.Арутюнової, зорієнтована не на диктальний / семантичний аспект відношення (наслідок – причина), а на модусний / прагматичний план (висновок - підстава) [6, 46].

На схемі 2.1 зображено когнітивний профіль дискурсивного маркера *'cause* у прикладі 41:

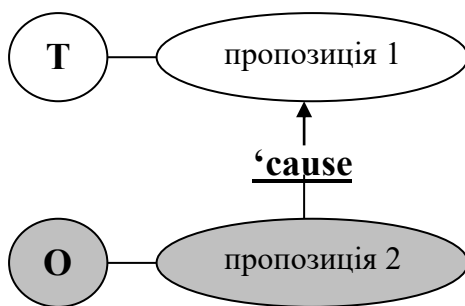

Схема 2.1. Семантичне відношення причини

Як видно зі схеми 2.1, статус траєктора (Т), – виділеної структури в семантичному відношенні причини, набуває пропозиція 1; пропозиція 2 отримує статус орієнтира (О), – другорядної структури.

Проаналізуємо когерентне відношення між мовленнєвими актами (в), (г) прикладу 42 (див. схему 2.2) в термінах когнітивної моделі розподілу інформації за параметром виділеності. Концептуальна база “причинності” дискурсивного маркера *because* у відношенні залишається присутньою також у випадку набуття ним статусу прагматичного маркера. Однак існує відмінність в аспекті концептуального профілю: на прагматичному рівні елемент *because* профілює не семантичне відношення причини, а прагматичне відношення

мотивації [див. 181, 207]. У цьому зв'язку МА₂ постає об'єктивною підставою для думки, вираженої у попередньому МА₁. Таким чином структура 1 виступає фігурою, яка виділяється на фоні структури 2. У термінах когнітивної граматики зміст речення “*Call me as soon as possible*” викликає ментальну концепцію (уяву) траєктора – більш виділеного учасника відношення. Відповідно, зміст вислову “*I can't call you*” виступає орієнтиром для змісту попереднього, служить ґрунтом, виконуючи орієнтативну, а отже другорядну функцію у дискурсивному відношенні. Елемент *because* у цьому зв'язку постає маркером ментальної траєкторії переміщення фігури / траєктора щодо фону / орієнтира.

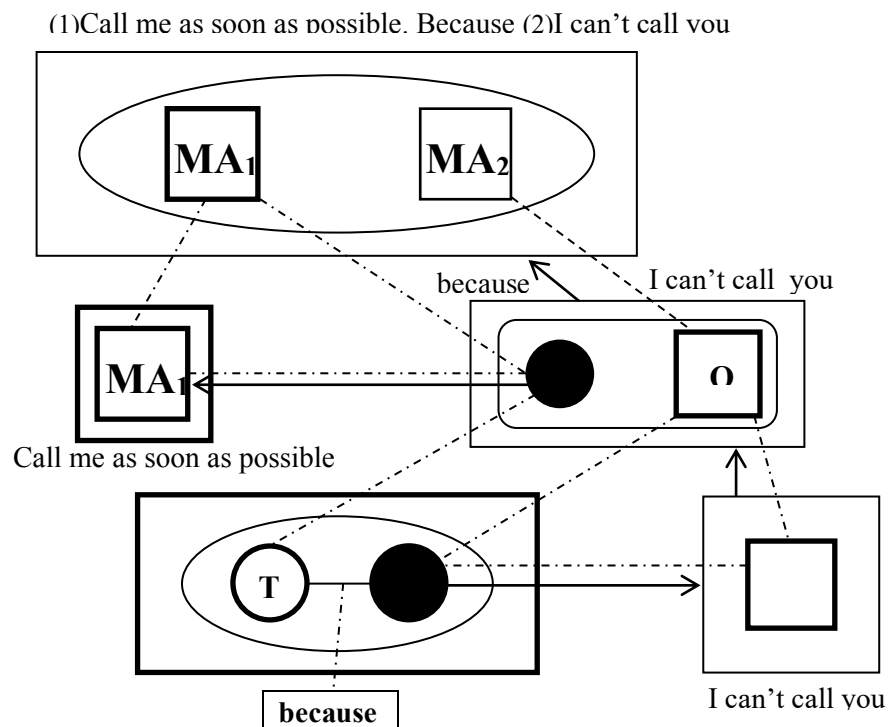

Схема 2.2. Прагматичне відношення підстави

Дискурсивні маркери *after all*, *for*, *since* подібно до *because* також здатні набувати характеристик прагматичних маркерів каузального відношення. Однак, як свідчать наші дані, ці маркери демонструють неоднорідність дистрибуції в двох макротипах мовленнєвих актів, які ми виділяємо вслід за

Дж. Серлем (1976), залежно від їх продуцентної або реципієнтної “орієнтованості” (“direction of fit” [90,173; 154, 630; 184, 218]).

Перший макротип конституують мовленнєві акти, які виражають алетичну модальність [див. 85, 51-52; 101, 60], тобто епістемічне прийняття мовцем зобов’язання щодо пропозиції, – коли акт потенційно не загрозливий для іміджу адресата. Типовим для цієї групи є констативний акт. До другого макротипу належать акти з деонтичною модальністю [Ibid], – з “акцентом на сфері адресата” [6, 646], коли мовець втручається до сфери іншого, орієнтуючи його дії і накладаючи таким чином зобов’язання на адресата. Типовим для подібних актів є директивний акт.

Якщо для дискурсивних маркерів *because*, *after all* характерне супроводження директивних актів (81% всіх досліджених прикладів), то маркерам *for*, *since* характерна “модифікація” [76, 247] констативних актів (92% всіх проаналізованих випадків). Пропорційний розподіл прагматичних маркерів підстави поданий на діаграмі 2.1.

Наведемо приклад, де наявний функціональний синонім елемента *because* – дискурсивний маркер *after all*:

[43] (a) “*Well, would you think it terrible if I went on being a child and we had crackers?*”

(б) ***After all**, it is a sort of a fete, (3) and we ought to celebrate*”.(EMSS,85)

Перший вислів комуніканта представляє квеситивний тип речення. Це питальне речення, в термінах С.Ф. Гедз, вжите у вторинному значенні й імпліцитно виражає пропозив [32, 14], який, згідно з нашою класифікацією належить до другого макротипу. Друге речення, з граматичної точки зору, є складносурядним. Прагматичний маркер *after all* інтродукує другорядний МА (“*it is a sort of a fete*”), функція якого полягає в наданні об’єктивних підстав для успішного впливу попереднього головного акту (а) на діяльнісну та емоційну поведінку адресата. Таким чином, продукування підтримуючих МА є однією з умов успішності диспозиції (прийняття) головного МА, оскільки зрозуміти

мовленнєвий акт не означає прийняти його [36, 230]. Дискурсивний маркер *and* інтродукує ще один МА пропозиції (“*we ought to celebrate*”), який виконує сугестивну функцію.

Підкреслимо, що каузальні дискурсивні маркери є прагматичними маркерами лише в тому випадку, якщо висловлювання передає не сегмент опису або оповіді, а один із асертивних або “прескриптивних” [6, 646] МА, як наприклад, МА вимоги з розряду директивів (приклад 42), який модифікується в МА прохання завдяки введенню мовцем підстав, мотивації у підтримуючому акті з інтродуктором *because*. На думку Е. Кіраціс, С. Ервін-Тріпп, дескриптивні акти можна розглядати або як неповноцінні МА (default speech acts) або семантична обмеженість функції каузальних конструкцій є їхнім неповноцінним вжитком [155, 1322].

Конотативний або “сторонній” ефект [153, 219-220] підтримуючих МА можна прояснити, якщо розглядати їх як засоби пом’якшення іллокутивної сили головного МА. Подібний тип актів є прикладом “зовнішнього пом’якшення” (“external mitigation” [110]). Мовець, висловлюючи підстави (обґрунтування) для продукованого акту, робить останній більш прийнятним для слухача, пропонує спільно із співрозмовником дослідити ґрунтовність своєї інтенції, чим знижує, модифікує іллокутивну силу потенційно загрозливого для іміджу адресата головного акту.

Узагальнюючи вищевикладену інформацію, відзначимо:

1. *Концептуальною базою* прагматичних маркерів *because, after all, for, since* є мотивація.
2. *Когнітивним профілем* цих елементів виступає індикація відношення підстави між комунікативно нерівноправними дискурсивними сегментами.
3. *Конотативний ефект* цих одиниць полягає: а) в зниженні категоричності головного мовленнєвого акту, якщо він представлений директивним МА; б) у підвищенні іллокутивної сили центрального акту у випадку його констативного прагматичного змісту.

Явище посилення категоричності асертивних актів шляхом інтродукції

опорного акту одним із наведених маркерів пояснюється тим, що мовець, з метою підкріплення ствердження, нерідко посилається на об'єктивне джерело / підґрунтя, яке і служить основою думки.

У наступному прикладі розглянемо сегмент бесіди, де функціонують каузальні дискурсивні маркери *because* і *so* і порівняємо їх профіль:

[44] P: “*Can't I go with you? Holden? Can't I? Please*”.

H: “*No. Shut up*”.

P: “*Why can't I? Please, Holden! I won't do anything <...> I won't even take my clothes with me if you don't want me to - I'll just take my –*”.

H: (a) “*You can't take anything.* (б) ***Because*** *you're not going.*

(в) *I'm going alone.* (г) ***So*** *shut up*”. (CIR, 182)

Наведений діалог характеризується наявністю актів директивного макротипу, що свідчить про нерівноправність партнерів, асиметричні стосунки між ними за соціально-рольовим параметром. У бесіді беруть участь шістнадцятирічний Н та його молодша сестра Ph. Домінуючу позицію в ситуації займає мовець Н, у мовленні якого домінують ін'юнктиви (“*Shut up, You can't take anything*”). Особливий інтерес складає другий сегмент реакції Н, який складається з чотирьох граматично незалежних речень, зв'язки між якими марковані елементами *because* та *so*. Перші два вислови тісно сполучені між собою і являють один комунікативний внесок. Центральний акт представлений МА заборони (“*You can't take anything*”), який належить до директивних МА. Другий акт, інтродукований прагматичним маркером відношення підстави *because*, є супроводжуваним актом, що надає обґрунтування заборони. На основі третього акту (в) мовець продукує висновок у своєму вислові (г) (“*So shut up*”). Останній виражає акт вимоги, належить також до розряду директивів і є центральним актом відносно попереднього. Отже, прагматичний маркер *because* профілює відношення підстави між мовленнєвими актами (а) – (б). Профіль прагматичного маркера *so* відповідає індикації відношення висновку між мовленнєвими актами (в) – (г). Таким чином, якщо конотативним змістом

because є зниження іллокутивної сили головного акту (а), то для *so* характерно посилення категоричності інтродукованого ним акту (г).

Перші два акти конституюють комунікативний внесок 1, який у перспекції виявляється другорядним відносно внеску 2, який, в свою чергу, утворений третім та четвертим актами. На схемі 2.3 зображено когнітивну конфігурацію комунікативної структури репліки Н:

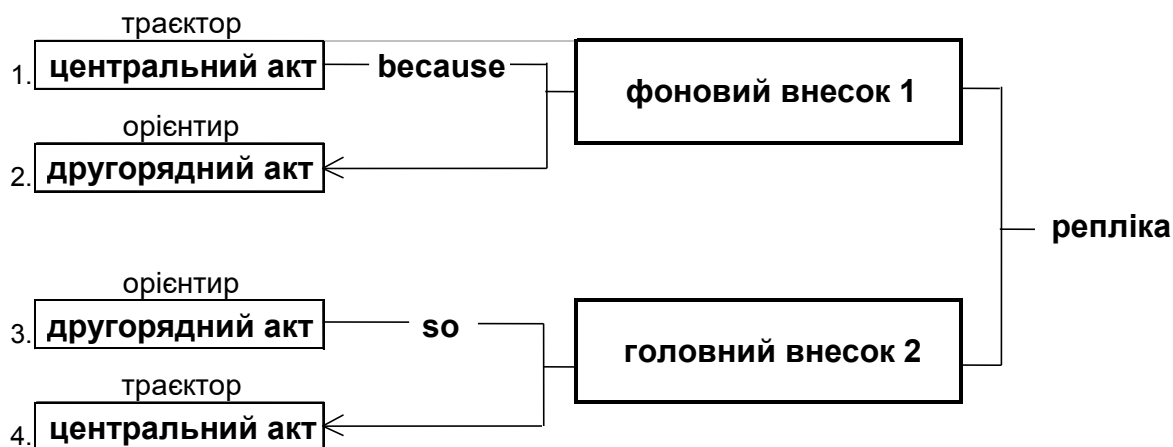

Схема 2.3. Когнітивна конфігурація комунікативної структури репліки

Як видно зі Схеми 2.3, структура обміну здатна інтегрувати внесок 1. Однак мовець доповнює свої слова, вносячи комунікативно більш виділений внесок 2. Прагматичний маркер *so* сигналізує не лише локальний когерентний зв'язок четвертого акту з попереднім, а відзначається індикацією більш глобального відношення, забезпечуючи інтегральний зв'язок з попереднім внеском 1. Такий потенціал прагматичного маркера *so* свідчить про його здатність функціонувати на топікальному рівні.

Слід відзначити, що прагматичний маркер *so* у випадку функціонування у межах складнопідрядного речення не здатен екстраполювати свою дію на глобальний топікальний рівень дискурсу, а обмежується функцією маркування відношення висновку на прагматичному рівні. Наприклад:

- [45] *Harris said, (a) "We'll turn back, making a wide slow turn, (б) so passengers won't notice". (LRSE, 10)*

У наведеному прикладі друге речення виражає акт запевнення, що належить до розряду промісивних МА. Цей акт представляє умовивід продуцента, що базується на дотриманні пропонованих мовцем умов у попередньому підтримуючому акті (а). Таким чином, прагматичний маркер *so* є індикатором локального відношення висновку між актом (а), який орієнтує, готує ґрунт для успішного впровадження головного акту (б). В когнітивному плані елемент *so* окреслює траєкторію відокремлення фігури (б) від фону (а).

Наведемо приклад, де наявні інші прагматичні маркери - *but*, *then*, які беруть участь у структурі обміну, профілюючи контрастивне (*but*) та вивідне (*then*) когерентне відношення:

[46] Ph: (а) *“I intend to stay put, right here in the warmth“.*

W: (б) *“**But** there isn't a garage between here and Oxford“, protested William.*

Ph: (в) *“**Then** you'll have to carry me. (г) I am far too fragile to walk“.*

W: (г) *“I wouldn't be able to manage fifty yards after that sumptuous dinner and all that wine“.* (EMSS,12)

У вищеподаному прикладі дискурсивні маркери *but* та *then* є інтродукторами комунікативних внесків співрозмовників. У першому вислові мовець Ph виражає параімперативний МА - намір залишитися на тому місці, де опинилися комуніканти. Мовець W у своїй репліці (б) висловлює підстави (обґрунтування), які імпліцитно відкидають план адресата Ph. Дискурсивний маркер *but* є індикатором контрастивного відношення між двома МА і, таким чином, набуває функції маркера прагматичного рівня дискурсу. Виходячи з міркувань свого співбесідника W, мовець Ph продукує висновок у репліці (в), індикатором якого виступає дискурсивний маркер *then*. Вислів (в) виражає непрямий МА прохання у вигляді вимоги. Модифікатором зниження іллокутивної сили МА ін'юнктива і транспонування у МА прохання виступає підтримуючий акт (г), який надає мотивацію для головного акту (в) і немаркований будь-яким каузальним прагматичним конектором.

Таким чином, у функції елементів *but* та *then* чітко простежується дія на прагматичному рівні дискурсивних відношень - рівні комунікативної структури, яка включена до структури обміну: одиниця *but* маркує контрастивне, а *then* – відношення висновку між мовленнєвими актами. Дискурсивний маркер *then* на цьому рівні дискурсивної когерентності втрачає функцію темпорального маркера семантичного рівня і виступає, подібно до маркера *so*, прагматичним маркером висновку.

Таким чином, когнітивна схема комунікативних внесків співрозмовників можна репрезентувати у вигляді схеми:

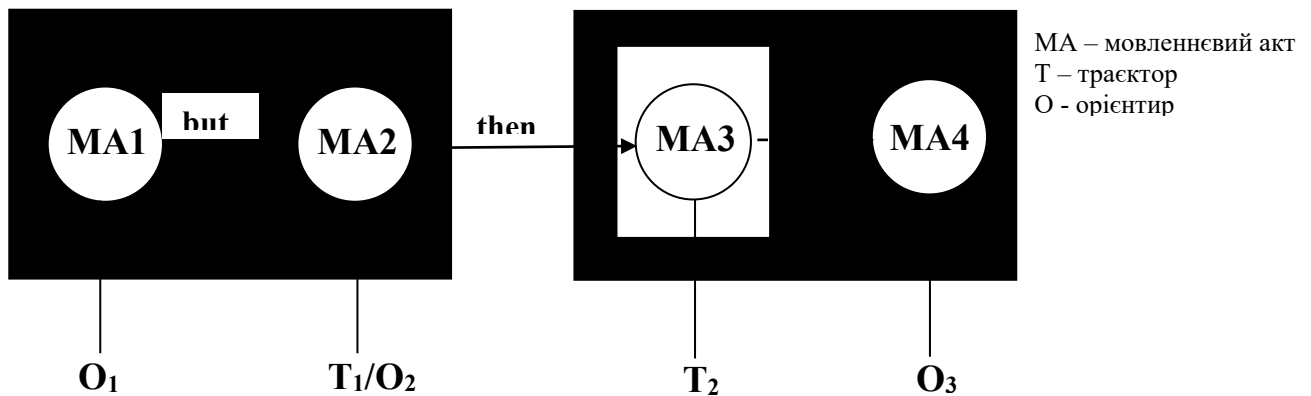

Схема 2.4. Когнітивна схема комунікативних внесків співрозмовників

Як видно на схемі 2.4, MA1 виступає орієнтиром для MA2, який відповідно є траєктором (T_1) відносно свого орієнтира (O_1). Одночасно MA2 виступає орієнтиром (O_2) стосовно MA3, тобто MA3 ґрунтується на MA2. Виходячи з цього, MA3 являє собою траєкторію (T_2), що відокремлюється від фону (O_2). В свою чергу, MA4 служить підставою (O_3), на якій ґрунтується MA3. Прагматичні маркери *but*, *then* в цьому відношенні виступають маркерами траєкторій переходу / руху від менш виділених орієнтирів O_1 та O_2 до траєкторів T_1 та T_2 – більш виділених структур у відношенні.

Наведений вище приклад та схематичне зображення його когнітивної конфігурації доводить здатність представників парадигми прагматичних

маркерів та елементів *but, then*, зокрема, брати участь у конструюванні комунікативної структури обміну.

Цей приклад засвідчує, що локальні стратегії висновку між мовленнєвими актами здатні реалізуватись також засобом *then*. Окрім найбільш частотних елементів *so, then* прагматичні відношення висновку маркуються також одиницями *thus, in this / that / any case, therefore, under these conditions*. Пропорційний розподіл представників парадигми прагматичних маркерів висновку поданий на діаграмі 2.2.

Прагматичний маркер контрастивного відношення *but* також має функціональні синоніми на рівні прагматичної структури. Підпарадигма контрастивних маркерів включає елементи *however, though, on the other hand, still, yet* тощо. Однак між ними існує відмінність в аспекті контрасту: маркери *however, on the other hand, still* є прикладами компенсуючої кон'юнкції. На противагу, індикатори *though, yet* виступають маркерами “допустової кон'юнкції” [33, 271-272]. В порівнянні, перші характеризуються кодуванням більш потужного протиставлення між суміжними актами. Така розбіжність між компенсуючими та допустовими контрастивними маркерами імплікує різницю контекстів їхнього вжитку: компенсуючи стратегії, за нашими даними, превалюють у формальних, “статусно-маркованих” [49, 74] діалогах. Відповідно, засоби допустової кон'юнкції домінують у невимушених, “статусно-нейтральних” [Ibid] бесідах. Нижчеподані приклади ілюструють згадану асиметрію:

[47] (a) “*You and my wife have fallen in love. <...>*”

(б) *My wife has left me.*

(в) ***However***, *I have you.*” (EMSS, 99)

[48] F: (a) “*All I want's a chicken sandwich.*”

(б) *And maybe a glass of milk ...*

(в) *You order what you want and all, **though**.*” <...>

L: (г) “*This is going to be a real doll of a weekend,*” he said.

(г) “*A chicken sandwich, for God's sake.*” (F, 19)

Аспект контрасту між актами (б), (в) у першому прикладі сигналізується кон'юнктом *however*, який належить, згідно з нашою концепцією, до розряду компенсуючих контрастивних маркерів. Виділеність структури (в) досягається через фокусуєчий елемент *however*, який відокремлює інтродукований акт від статичного фону акту (б). Конотативним ефектом зазначеного прагматичного маркера є підвищення іллокутивної сили, тобто надання категоричності констативу “*I have you*”, що в результаті набуває відтінку погрози. В умовах формального спілкування, а саме в таку ситуацію включений наведений сегмент, використання продуцентом компенсуючих прагматичних маркерів надає вагомості його словам і одночасно дистанціює партнерів соціально та психологічно.

В останньому прикладі маркер *though* профілює менш відчутний контраст між мовленнєвими актами (а), (б), порівняно з його функціональним синонімом *however*. У вислові (в), який експліцитно виражає МА поради, мовець поступається своїм правом слухачеві у виборі об'єкта (страви).

У цьому зв'язку, елементом *though* продуцент створює ефект контрасту та імпліцитно допускає альтернативу власній схемі замовлення. Конотативний зміст маркера *though* полягає в зниженні категоричності поради і модифікації її в альтернативну пропозицію. Слід додати, що прикінцева синтаксична позиція елемента *though* є одним з чинників небажання продуцента підкреслювати контраст між мовленнєвими актами.

Таким чином, прагматичний маркер *though* містить знижений контрастивний заряд і вживається мовцем, як правило, у статусно-нейтральних діалогах в ситуаціях кооперативної поведінки партнерів та у формальних (статусно-маркованих) бесідах у мовленні комуніканта-носія відносно нижчого соціального статусу або виконавця підлеглої соціальної ролі.

Отже, ми розглянули функціональні характеристики найбільш уживаних дискурсивних маркерів прагматичного рівня дискурсу. Всі проаналізовані мовні елементи беруть участь у конструюванні когерентних відношень на рівні прагматичної структури, набуваючи функцій прагматичних маркерів.

На цьому рівні дискурсивних відношень дискурсивні маркери сигналізують каузальні та контрастивні когерентні зв'язки між прагматичним компонентом висловлювань – мовленнєвими актами. У випадку відношень підстави, зв'язок між мовленнєвими актами здійснюється за посередництвом конекторів *because, after all, since, for* та *so, then, thus, in that case, in any case* тощо – у прикладах відношень висновку. Найбільш частотним вибором продуцентів є каузальні дискурсивні конектори *because* (46,9%), *so* (33,1%). Прагматичний маркер *because* і його функціональні синоніми *after all, since, for* є інтродукторами другорядних, підтримуючих актів, які надають підставу (мотивацію) для продукованих головних актів, що мають у прагматичному плані більш виділений статус і містять директивну інтенцію (ін'юнктиви, реквестиви, пропозииви) або констативну інтенцію. Прагматичний конектор *so* та синонімічні йому елементи *then, thus, in any / that case, therefore* функціонують в якості засобів введення спонукальних мовленнєвих актів, які мають статус головних (центральных) актів, виражають дію і ґрунтуються, витікають з актів, що виконують риторичну функцію підготовки, орієнтації для головних актів і мають, відповідно, підрядний статус. Дискурсивні маркери *but, however, though, on the other hand, still, yet, on the contrary* сигналізують стратегії відношень протиставлення між мовленнєвими актами і утворюють окрему підпарадигму прагматичних маркерів контрасту.

Таким чином, прагматичні маркери профілюють локальні когерентні відношення а) підстави; б) висновку та в) контрасту між мовленнєвими актами, що включені до комунікативної структури діалогу.

а. *Концептуальною базою* маркерів підстави (таб. 2.2) є мотивація.

Когнітивним профілем цих елементів є індикація локального відношення основи між комунікативно нерівнозначними мовленнєвими актами. Перший з них у послідовності виступає більш промінантною, виділеною структурою / траєктором, інший отримує, відповідно, статус другорядної структури / орієнтира, функція якої полягає в наданні об'єктивних підстав для успішного впровадження головного акту.

Конотативним ефектом прагматичних маркерів підстави є а) зниження категоричності центрального МА – директивного макротипу; б) посилення категоричності центрального МА – асертивного макротипу.

Схематично відношення підстави виглядає таким чином:

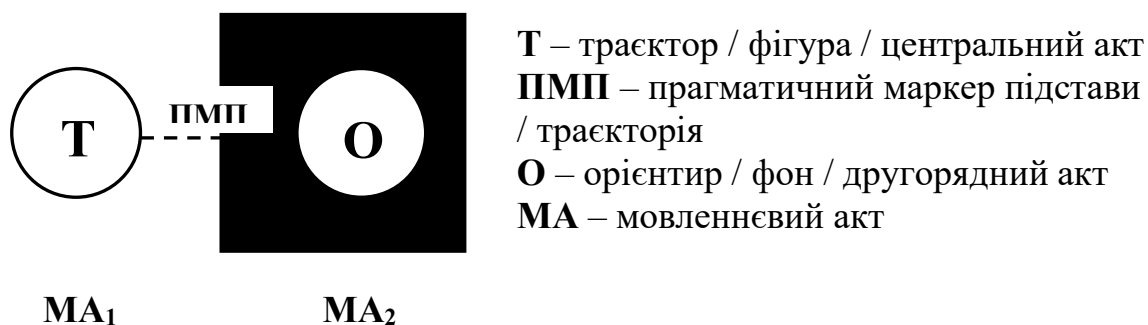

Схема 2.5. Когнітивний профіль маркерів підстави

б. *Концептуальною базою* маркерів висновку (див. таблицю 2.2) є підсумок.

Когнітивним профілем цих одиниць є сигналізація локального відношення висновку між іллокуціями. Перша з них у послідовності виступає другорядним фокальним учасником / структурою, другий МА здобуває, відповідно, статус головного фокального учасника / структури відношення. Перший МА виконує функцію орієнтації (фону) для впровадження траєкторної структури (фігури) в комунікативний внесок (див. схему 2.6):

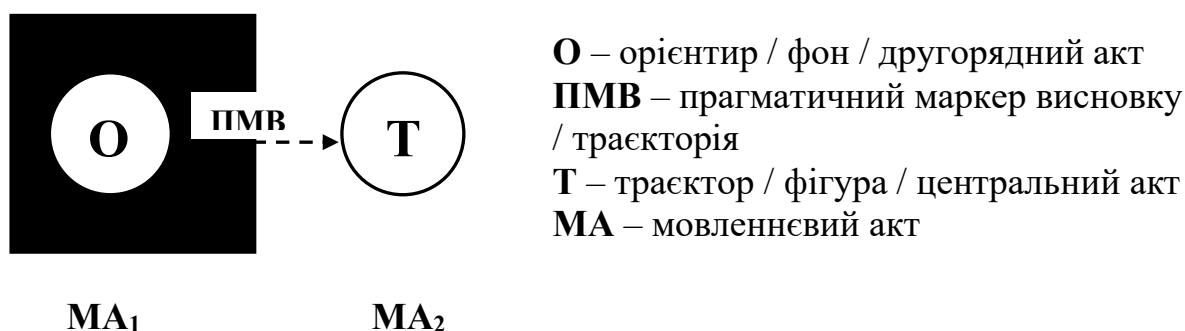

Схема 2.6. Когнітивний профіль маркерів висновку

Конотативний ефект прагматичних маркерів висновку полягає в підвищенні іллокутивної сили інтродукованого центрального акту незалежно від його макротипу.

в. *Концептуальною базою* маркерів контрасту (див. таблицю 2.2) є демаркація.

Когнітивним профілем цих конекторів є індикація дискретного статусу інтродукованого акту відносно попереднього. В результаті введення маркера-інтродуктора утворюється контрастивний фокус, який виділяє інтродукований МА на фоні попереднього. Відповідно, передуючий акт отримує статус орієнтира, другорядної структури, а маркований акт – статус головного, – траекторного акту (див. схему 2.7):

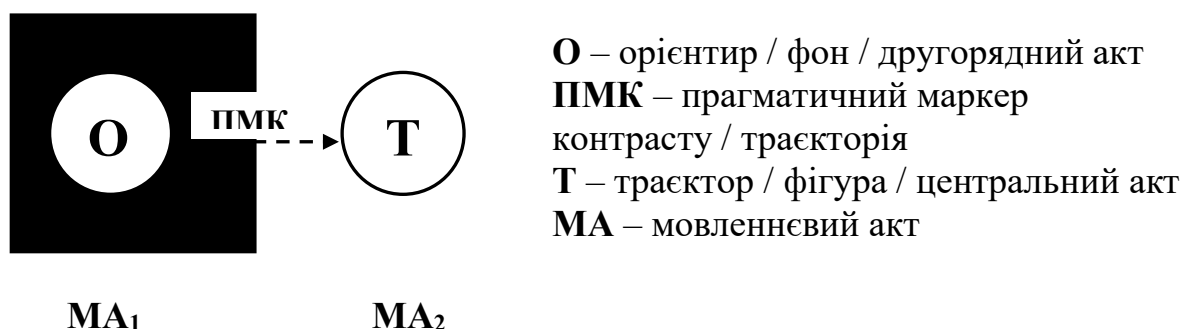

Схема 2.7. Когнітивний профіль маркерів контрасту

Конотативним ефектом прагматичних маркерів контрасту є збільшення категоричності центрального МА, а також індикація модальних відтінків подиву, виклику, обурення тощо.

Таким чином, на прагматичному рівні дискурсу окреслюються три основні типи відношень когерентності. Відповідно, парадигма прагматичних маркерів складається з трьох субпарадигм:

Таблиця 2.2

Парадигма прагматичних маркерів структури діалогу

Вид відношення	Маркери
1. Підстава	because, for, after all, since;
2. Висновок	so, then, in this / that case, in any case, thus, therefore, under these conditions;
3. Контраст	but, however, though, on the other hand, yet, still, on the contrary

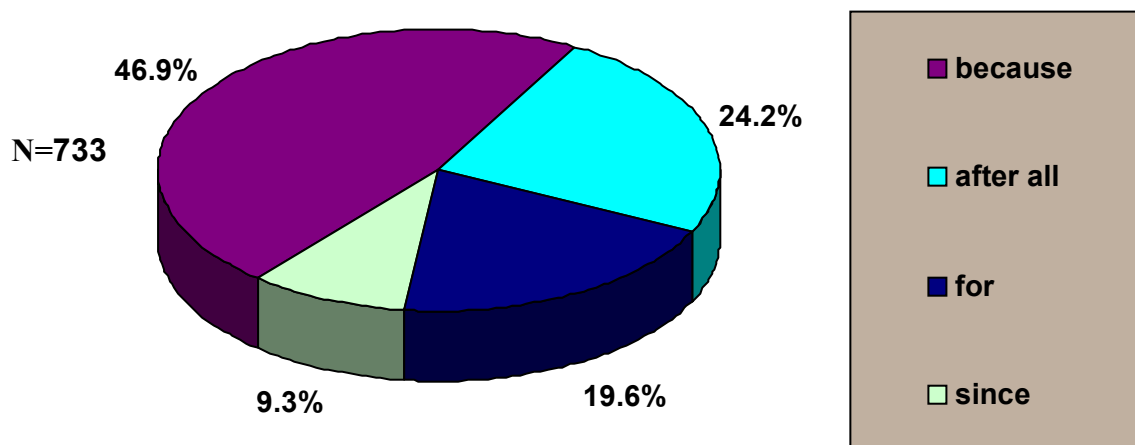
Порядок згадування конкретного елемента в таблиці 2.2 залежить від частотності його дистрибуції в досліджених сегментах бесіди. Так, наприклад, переважним вибором мовців у діалогах є одиниці *because, so, but*. Маркери *since, under these conditions, on the contrary*, на противагу, використовуються мовцями надзвичайно рідко. Таке явище обумовлюється їх нехарактерністю для стилю розмовного дискурсу; більшою мірою ці дискурсивні маркери функціонують у формальному, письмовому дискурсі. В залежності від симетрії позицій комунікантів у ситуації, вибір каузальних прагматичних маркерів варіюється. Так, наприклад, у статусно-нейтральних (невимушених) бесідах домінують маркери *because, after all, so, then*. На противагу в статусно-маркованих діалогах мовець-утримувач відносно вищого соціального статусу вдається до використання елементів *for, since, thus, in that case, therefore, under these conditions*. Продуцент-носій відносно нижчого соціального статусу використовує переважно *because, after all, so, then*.

Щодо дискурсивних маркерів контрастивного відношення між мовленнєвими актами, то тут вибір конкретного прагмосигналу також залежить від реляційного параметра спілкування. Елементи *on the other hand, however* домінують у формальних ситуаціях у мовленні носіїв відносно вищого соціального статусу і практично не вживаються в статусно-нейтральних розмовах. Засіб контрасту *though* характерний для мовців-носіїв нижчого статусу у ситуації статусної асиметрії партнерів, і активно вживається як стилістично знижений засіб контрасту у невимушених бесідах. У виборі дискурсивного конектора *but* не простежується залежність від соціальних факторів обмеження. Ця прагматична одиниця широко використовується в різних контекстах.

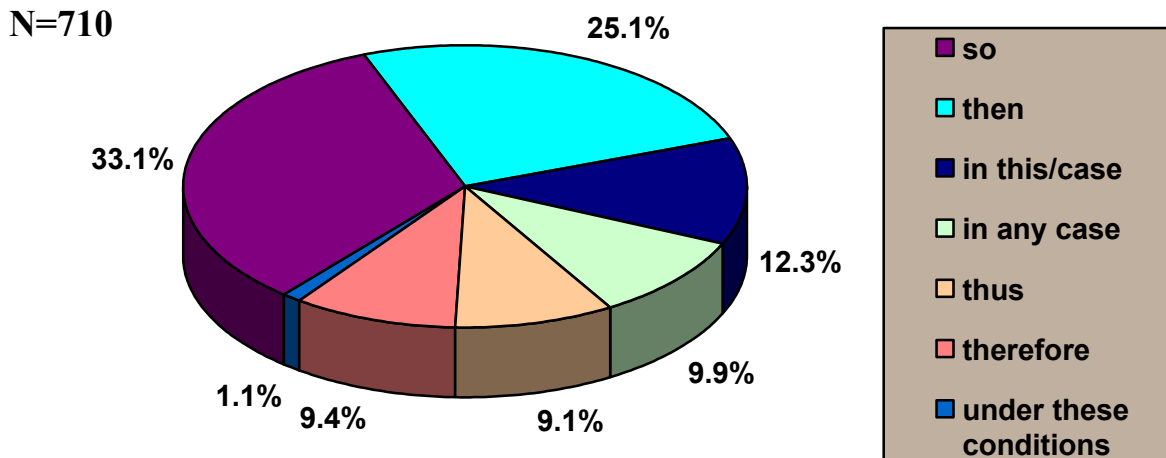
Пропорційний розподіл прагматичних маркерів представлений у вигляді діаграм.

Майже в половині із семисот тридцяти трьох досліджених прикладів бесіди з експліцитними відношеннями підстави був наявний маркер *because*

(344 випадки). У чверті випадків (177) зафіксовано елемент *after all*. Частка *for* складає майже п'яту частину – 144 випадки. Для одиниці *since* показники найнижчі – майже десята частина прикладів (68 випадків):

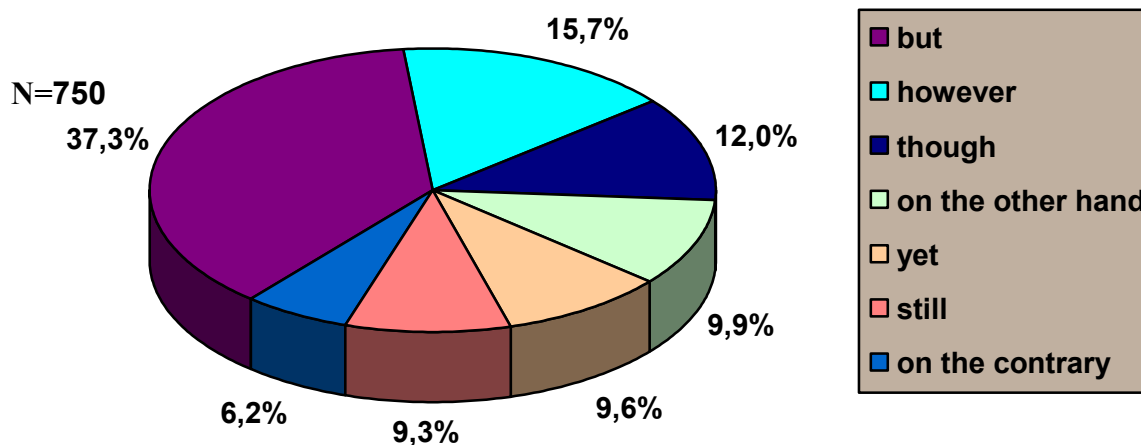
Діаграма 2.6. Пропорційна дистрибуція прагматичних маркерів підстави у відсотках

Діаграма 2.7. Пропорційна дистрибуція прагматичних маркерів висновку у відсотках

Як видно з діаграми 2.7, в третині випадків (235) мовці надавали перевагу дискурсивному маркеру *so* для сигналізації прагматичного відношення висновку між мовленнєвими актами. Частка *then* складає чверть прикладів (178). Локальна стратегія висновку засобом *in this case* використовувалась

комунікантами у восьмій частині прикладів (87). Для елементів *in any case, thus, therefore* показники майже однакові: 70, 67 та 65 випадків, відповідно. Одиниця *under there conditions* зафіксована лише у восьми сегментах, що складає понад відсоткову частку.

Діаграма 2.8. Пропорційна дистрибуція прагматичних маркерів контрасту у відсотках

У понад третині випадків контрастивного прагматичного відношення вибір мовця припадає на маркер *but* (280). Стратегія вжитку *however* зафіксована в ста вісімнадцяти випадках. Прагматичному маркеру допустової кон'юнкції *though* належить майже восьма частина прикладів (90). Частотність дистрибуції елементів *on the other hand, yet, still* майже однакова в бесіді (74, 72, 70 випадків, відповідно). Одиниця *on the contrary* зафіксована лише в шістнадцятій частині прикладів (46 випадків).

Таким чином, кількісні підрахунки прагматичних маркерів діалогічної структури свідчать про домінуючі позиції елементів *because, so, but*, що переконує в їх високому потенціалі зв'язуючої дії не лише на семантичному рівні, але також і на рівні прагматичної структури діалогу. Така тенденція дозволяє припустити їх здатність маркувати макрорівневі дискурсивні відношення.

Висновки до другого розділу

1. Існує відмінність у сприйнятті та інтерпретації дискурсивних маркерів, які функціонують у діалогічних фазах нарративу та обговорення. В нарративних сегментах, що вклинюються в діалог і складають третину досліджених прикладів, домінує семантичний тип відношення, оскільки комуніканти в подібних структурах представляють своєму співрозмовнику події та факти, що зафіксовані в епізодичній пам'яті мовця і передають логіку розвитку минулих подій або зв'язки між фактами реального / віртуального світу, описувані дискурсом. Тому дискурсивні маркери, які функціонують у таких структурах, сигналізують причинно-наслідкові, доповнюючі, протиставні та хронологічні зв'язки між пропозиційними компонентами суміжних висловлювань. Зважаючи на локальність їх зв'язуючої дії та семантичний тип кодованого ними відношення, дискурсивні маркери отримують статус семантичних маркерів дискурсу. Таким чином парадигма індикаторів семантичного рівня включає причинні, наслідкові, протиставні, доповнюючі та темпоральні маркери.

2. На відміну від деконтекстуалізованих / неканонічних ситуацій, учасниками яких є або треті особи, або лише продуцент, у діалогічній фазі обговорення комуніканти спільно конструюють реальність у взаємодії, тобто вони є учасниками канонічних ситуацій. Відповідно до цього, у фазі обговорення домінує прагматичний компонент значення висловів комунікантів, нерідко з елементом персуазивності. Співрозмовники сфокусовані на дієвому, динамічному аспекті взаємодії, тому використані ними дискурсивні маркери кодують не семантичний, а прагматичний тип відношення – когерентні зв'язки між мовленнєвими актами. Виходячи з цього, досліджувані елементи отримують статус прагматичних маркерів інтерактивних стратегій встановлення каузальних (підстави, висновку) і контрастивних відношень на прагматичному рівні структури діалогу. Отже різниця між семантичними та прагматичними маркерами полягає в типі кодованого ними зв'язку. Зважаючи

на обмеженість їхньої дії, маркери семантичного та прагматичного рівня належать до складу маркерів локальних дискурсивних стратегій когерентності.

3. Когнітивна перспектива феномена семантичної та прагматичної маркованості дискурсивної структури полягає в уяві дискурсу як системи маркованих траєкторно / орієнтирних відношень між суперсинтаксичними одиницями, – висловлюваннями. Незважаючи на семантичну уцербність дискурсивних маркерів, процедурність їхнього значення, всі вони містять ядерний (концептуальний) компонент значення. Таким чином, концептуальною базою семантичних маркерів є їхній причинно-наслідковий, протиставний, доповнюючий та темпоральний зміст. Відповідно, ці елементи профілюють логіко-семантичні відношення локальної когерентності між пропозиціями. Концептуальною базою прагматичних маркерів виступає мотивація, підсумок та дискретність. Концептуальним профілем цих одиниць є індикація локальних каузальних та контрастивних відношень між мовленнєвими актами. Таким чином, прагматичний маркер експліцитно вказує, який акт постає траєктором / фігурою, здобуваючи статусу виділеної структури. У цьому відношенні прагматичні індикатори маркують траєкторію відокремлення об'єкта / траєктора від об'єктного фону / орієнтира. Інакше кажучи, вони висвітлюють ментальний шлях або лінію, яка поєднує й одночасно диференціює комунікативно виділену структуру / акт та комунікативно релевантну, проте другорядну структуру / акт.

Крім того, прагматичні маркери здатні передавати коннотативний прагматичний зміст, який полягає в модифікації іллокутивної сили означуваних ними центральних актів. Вектор модифікації (збільшення / зниження категоричності) залежить від макротипу головного акту, тобто адресатності або адресантності його орієнтації, – комунікативної спрямованості. Основні положення цього розділу відбито в статті автора [40].

РОЗДІЛ 3

ГЛОБАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ КОГЕРЕНТНОСТІ АНГЛОМОВНОГО ДІАЛОГІЧНОГО ТЕКСТУ

3.1. Топікальний рівень діалогічного тексту

У попередньому розділі ми розглянули функціональні аспекти процедурної дії дискурсивних маркерів семантичної та прагматичної структури діалогічного дискурсу. Така класифікація ґрунтується на типі маркованого ними відношення: семантичного (пропозиційного) або прагматичного (мовленєво-актового). Зважаючи на обмеженість їх зв'язуючої дії на рівні суміжних висловлювань, вони складають набір локальних дискурсивних стратегій когерентності.

У цьому розділі ми розглянемо та проаналізуємо ряд стратегій глобального порядку, сигналізованих дискурсивними маркерами. Усі представники парадигми дискурсивних маркерів глобального радіусу дії умовно позначені нами як топікальні маркери. Підставою для їх виділення в окрему парадигму конективних засобів є помічений потенціал забезпечення ними зв'язку між дистантно розташованими сегментами діалогу. Тобто дискурсивні маркери здатні екстраполювати свої функції на глобальну макроструктуру бесіди. Вслід за Т.А. ван Дейком, В. Кінчем, під макроструктурою ми розуміємо загальний зміст або топік дискурсу [35, 168]. Таким чином, існує реальна перспектива для припущення існування мовних засобів, функціональним призначенням яких є встановлення та підтримка макрорівневих (топікальних) зв'язків між діалогічними сегментами. На нашу думку, саме топікальні маркери здатні виступати релевантними сигналами стратегій глобальної когерентності в бесіді, беручи участь у розподілі потоку інформації, тобто в організації та сегментації дискурсу.

Перед безпосереднім розглядом функціональних аспектів дискурсивних маркерів на топікальному рівні, доцільно зупинитися на понятті “топікальність”, тобто на категоріях “топік” і “комент”, які належать до головних структур дискурсу [58, 241]. “Топікалізація”, результатом якої є

позначення предмета думки мовця [15, 8-10], у певній мірі є ізоморфною “тематизації”, тобто позначенню теми висловлювання-речення: ці операції спрямовані на виділення комунікативного суб’єкта, хоча і різного рангу [12]. Наявність комунікативного суб’єкта передбачає наявність комунікативного предиката і відношення, що відбиває предикатну функцію останнього. У якості комунікативного предиката в тексті (дискурсі) виступає коментар.

Ми притримуємося точки зору Е.Я. Мороховської, яка вважає, що тему на суперсинтаксичному рівні доцільно ідентифікувати в термінах “топіка” і “топікалізації” [169, 272]. Топік – це предмет думки, який формується в ментальному просторі мовця і виражається в тексті [73, 23]. У більш пізніх трактовках, зокрема Л.І. Булатецької, предмет думки мовця (ПДМ) розглядається як складна концептуальна сутність, що здатна реалізовуватись у тексті та в контексті вербального та невербального типу [15, 8]. Р. Лангакр дає наступне визначення топіка на рівні дискурсу: “Топік – це точка відрахунку, що активізує певну структуру (сферу) знань, у яку інтегрується асоційована пропозиція” [157, 19].

Категорії топікалізації і когерентності нерозривно пов’язані між собою в дискурсі. У межах зв’язності розгортається “тематична мережа тексту”, здійснюється розвиток топіка [88, 113]. Когерентність полегшує процес ідентифікації топіка слухачем і розуміння ним дискурсу в цілому, тобто існує кореляція між конструюванням когерентності та ідентифікацією топіка в дискурсі. У цьому зв’язку, стратегія використання продуцентом у бесіді маркерів дискурсу фокусує увагу реципієнта на найбільш виділених та релевантних, з точки зору мовця, сегментах інформації, що полегшує процедуру відбору слухачем найбільш значущої (близької до головного топіка) в даному контексті інформації. З метою більш адекватного розуміння поняття “топікальний маркер” наведемо та порівняємо приклади, в першому з яких дискурсивний маркер *so* є прагматичним і, відповідно, локальним, на відміну від маркера макрорівня *so* в другому прикладі:

[48] *She recognized his voice.*

F: (a) *“You promised to ring me up”, he said.*

(б) *“I got tired of waiting, (в) **So** I’ve rung you instead.”*

J: (г) *“I’ve been terribly busy the last few days.” (T, 118);*

[49] A: (a) *“Have a cigarette. (б) Are you smoking now?”*

H: (в) *“Thanks. (г) Just once in a while.”*

A: (г) *“I’ll bet you are”, (he said. He gave me a light from this big lighter off the table).*

(д) *“**So**. You and Pencey are no longer one. <...>*

(е) *“What was the trouble?” (CIR, 161)*

У першому прикладі, який представлений сегментом обговорення, дискурсивний маркер *so* пов’язує два МА – (б), (в); перший з яких виступає орієнтиром для наступного – центрального МА. Таким чином елемент *so* є прагматичним маркером висновку і характеризується локальністю дії, маючи переклад “тому”.

На противагу, в наступному прикладі, який представлений також фазою обговорення, елемент *so* не виступає індикатором висновку між актами (г), (д), а натомість – сигналом дискурсної межі і переходу бесіди в інше тематичне русло – проблеми “провалу” адресатом Н навчання в престижній школі. Таким чином дискурсивний маркер *so* екстраполює свої функції на топікальну (макро)структуру бесіди, роблячи внесок у розподіл інформації в діалозі і перекладається як “отже”. Топікальний маркер *so*, згідно з нашою концепцією, вказує на стратегію актуалізації (нового) топіка розмови.

Дослідження прикладів функціонування дискурсивних маркерів-індикаторів топікальної структури бесіди дозволяє виділити два головні типи діяльності у діалогах, де спостерігається глобалізація дії дискурсивних маркерів:

- наративні сегменти бесіди;

- сегменти активної дискусії.

Підставою для диференціації цих двох фаз діалогу є виявлення дистинктивних характеристик мовленнєвої поведінки комунікантів при продукуванні дискурсної послідовності. Наративом ми вважали сегменти бесіди, в яких співрозмовники представляли інформацію без обговорення згідно з прескриптивною послідовністю, що відповідала реальності описуваних мовцем минулих подій. Пропонована продуцентом інформація носила статичний, об'єктивний характер, відповідала канонічній послідовності дескрипції дій учасників минулих ситуацій. У наративній фазі бесіди суб'єктом висловлювань мовця, як правило, є третя особа. Зміна топіків сигналізується дискурсивними конекторами, які виконують функцію маркерів топікального дисконтинууму, в термінах організації та сегментації дискурсу – “межі дискурсу” [153, 210].

Проте у понад половині випадків (53% досліджених прикладів) бесіда тривала у фазі обговорення, коли комуніканти спільно конструювали реальність у взаємодії, активно “домовлялись” щодо предмета (топіка) обговорення. Слід відзначити, що під час активної дискусії має місце швидка зміна топіків, яка обумовлена тим, що, з одного боку, кожен співрозмовник переслідує особисті цілі у бесіді, а з іншого боку, одночасно зважає на фактор адресата з метою уникнути конфліктних топіків у розмові. В бесіді існує тонкий баланс між інтенціями мовців (персуазивний аспект взаємодії) та ввічливим ставленням до свого партнера, оскільки “втручання на територію” співрозмовника багате на небажані наслідки: негативний характер мовленнєвих актів, кожен з яких є потенційно загрозливим для іміджу адресата, здатен призвести до збільшення психологічної дистанції між комунікантами. Антипатична тональність бесіди не сприяє кооперації партнерів у конструюванні “спільного універсуму діалогу” [189, 52]. Втрата адресатом уваги до слів співрозмовника запускає механізм відчуженості між комунікантами, конфліктність їх позицій, що породжує несприйняття слухачем топіка, який “нав'язується мовцем”.

Таким чином існують теоретичні підстави для делімітації топікального рівня дискурсивних відношень, який імпліцитно включає розгляд інформаційного статусу та перспективи комунікантів щодо продукованих висловлювань і стосунків з протагоністами. Дискурсивні маркери топікальної структури залежно від типу дискурсу (наративу / обговорення) поділяються нами на глобальні наративні стратегії та глобальні інтерактивні стратегії когерентності.

3.2. Глобальні наративні стратегії когерентності

З метою верифікації припущення про існування глобальних наративних стратегій когерентності наведемо сегмент поширеної оповіді, виявляючи топікальні маркери – сигнали глобальної зв'язності.

Інформація прикладу нижче розцінюється нами як наративний тип дискурсу за двома наступними причинами:

- Продуцент не є суб'єктом висловів наративу. У функції граматичного суб'єкта (підмета) речень виступають треті особи (*it; (the) pilgrim; (the) starets; he, etc*). У наративі превалює простий теперішній час, у термінах Е. Бенвеніста “теперішній історичний” [10, 271; див. також 82, 12], тому описувані події мають референтну віднесеність до минулого. Використання мовцем теперішнього неозначеного часу в своїй оповіді спрямоване на краще сприйняття адресатом рухливості та динамізму подій, активізації уваги останнього до пропонованої інформації.

- Продуцент не є дієвим учасником описуваних подій, не висловлює особисту точку зору в наративі і не конструює реальність у взаємодії з партнером у процесі обговорення, а відтворює, репрезентує віртуальний світ повісті, окреслюючи дії учасників (персонажів) твору згідно з канонічною темпоральною послідовністю розвитку сюжету:

[50] 1. L: *What's it about?*

2. *I don't know.*

3. *It's peculiar. <...>*
4. → ***I mean***¹ *it starts out with this peasant – the pilgrim – wanting to find out what it means in the Bible when it says you should pray incessantly.*
5. *You know. Without stopping.*
6. → ***So***¹ *he starts out walking all over Russia. <...>*
7. *All he carries with him is this knapsack filled with bread and salt.*
8. → ***Then***¹ *he meets this person called a starets – <...> –*
9. *and the starets tells him about a book called the 'Philokalia'.*
10. *Which apparently was written by a group of terribly advanced monks who sort of advocated this really incredible method of praying.*
11. → ***Anyway***¹, ***so***² *the pilgrim learns how to pray the way these very mystical persons say you should.*
12. → ***Then***² *he goes on walking all over Russia, meeting all kinds of absolutely marvelous people and telling them how to pray by this incredible method.*
13. ⇒ ***I mean***³ *that's really the whole book. <...>*
14. L: *You haven't touched your goddam sandwich.*
15. *You know that?*
16. F: *I will in a minute.*
17. F: *Do you want to hear what the special method of praying was that the starets told him about?*
18. *It's really sort of interesting, in a way.*
19. L: *Sure. Sure.*
20. ⇒ ***Well***¹, *as I said, the pilgrim – this simple peasant – started the whole pilgrimage to find out what it means in the Bible when it says you're supposed to pray without ceasing.*
21. → ***And then***³ *he meets this starets – this very advanced religious*

person I mentioned.

22. → ***Well**², the starets tells him about the Jesus Prayer first of all. **Lord Jesus Christ, have mercy on me.***
23. ***And he explains to him that those are the best words to use when you pray.** (Franny paused to reflect again.)*
24. → ***Anyway**², the starets tells the pilgrim that if you keep saying that prayer over and again the it becomes self-active.*
25. ***Something happens after a while.**** (F, 26-28)

У наведеному уривку мовець F представляє своєму співрозмовнику L зміст книги “The Way of Pilgrim” у вигляді наративу. Цей фрагмент оповіді не є монолітним переказом подій: наративний ланцюг адресанта переривається сегментом обговорення у чотирнадцятому рядку і відновлюється у двадцятому рядку.

В першому вислові мовець L пропонує співрозмовниці топікалізувати змістовий аспект повісті.

Друга репліка маркує вагання адресата F і свідчить про делікатність топіка для неї, проте експліцитно вона не відмовляється перейти до обговорення концепту, притримуючись кооперативної стратегії в спілкуванні.

У четвертому вислові інтродуктор *I mean* сигналізує про перспективу переходу бесіди з фази обговорення у фазу власне наративу, і виступає маркером дискурсної межі. Інформація цього вислову володіє динамічними властивостями і прямо відповідає потребі в ній співрозмовника, що висунута ним у першому вислові (*What’s it about?*).

Стратегія використання конектор а *I mean* в четвертому вислові спрямована на абстрагування продуцента від фонової, “орієнтуючої інформації” [181, 192], що передує вислову, звуження фокусу інтересу і надання пропозиції сьомого вислову статусу виділеності. Це речення слід розглядати в якості топікалізатора-інтродуктора, функціональним

* з метою спрощення аналізу фрагмента ми опустили авторський текст.

призначенням якого є індикація, або маркування топіка як текстового або тематичного суб'єкта повідомлення [14, 22; 19, 24-27]. Топікалізація, окрім операції номіналізації і семантико-синтаксичної інтродукції суб'єкта (*this peasant*), передбачає також операцію ідентифікації, або індивідуалізації [14, 22]. В цьому зв'язку, “апозитивний конструкт” [12] *the pilgrim* індивідуалізує ко-референтний суб'єкт *this peasant*, а апозитивна атрибутивна конструкція (*wanting to find out what it means in the Bible when it says you should pray incessantly*) виконує операцію комунікативної предикації. Результатом здійснення операції топікалізації та комунікативного предикуювання є утворення комунікативного ядра тексту [74, 17]. Виходячи з цього положення, ми пропонуємо вважати пропозицію *this peasant – wanting to find out what it means in the Bible when it says you should pray incessantly* комунікативним ядром, топікальною конструкцією, яка є типовим “високоіндивідуальним топіком”, в термінах Л.І. Булатецької [112, 83], отримує виділений, центральний статус, оскільки володіє динамічними властивостями і є емоційно та когнітивно значущою для продуцента в ході продукування наративу. Отже, топік наративу неможливо визначити у термінах простого іменного виразу (NP) *this peasant*; доцільно детермінувати його як пропозицію [147, 380], яка виступає як перспектива, точка відліку [158, 173-174], виходячи з якої розгортається сюжет відтворюваної мовцем повісті.

На початку наративу “головним фокальним учасником” [157, 19; 158, 8] подій є пілігрим. У п'ятому вислові елемент *you know* не є дискурсивним маркером, а апозитивним маркером, оскільки вводить апозитивний вислів *without stopping*, що є ко-референтним з елементом попереднього, четвертого вислову *incessantly*, розшифровуючи останній.

Дискурсивний маркер *so*¹ у шостому вислові є топікальним маркером з дією на глобальному рівні, індикуючи перехід оповіді від інтродукції топіка, тобто повідомлення про існування і появу суб'єкта на певній просторовій ділянці, до безпосередніх дій суб'єкта. Глобальність дії елемента *so* полягає

також у відокремленні релевантної, проте фонові інформації щодо топіка, яка міститься у п'ятому вислові, що має статус апозитивної конструкції, від головної інформації шостого висловлювання. Зміст останнього володіє динамікою дії, що, як підкреслювалось, є одним з головних критеріїв оцінки виділеності пропозиції як найбільш близької до топіка тексту.

Поява дискурсивних маркерів *then* (вислови 8, 12, 21) викликана потребами продуцента виділити темпоральний аспект відношення між послідовними діями суб'єкта, тобто всі ці інтродуктори сигналізують про перехід наративу до нового епізоду, оперуючи на глобальному рівні і таким чином маркуючи межу дискурсу. У вислові (8) *then*¹ інтродукує епізод зустрічі палігрима із старцем (*a starets*), який сприяє першому в його пошуках методу молитви. Індикатор *then*² у вислові (12) маркує перехід оповіді до нового темпорального фрейму: суб'єкт, отримавши необхідну інформацію, розпочинає свій шлях і ділиться своїм знанням з людьми відносно безперервної молитви. У вислові (21) *then*³ у сполучі з кон'юнктом *and* оперує аналогічним чином до попередніх двох маркерів *then*.

Окрім дискурсивних маркерів топікального рівня *I mean, so, then* у наративі зафіксовано два випадки вжитку *anyway*, який характеризується нами як сигнал відновлення головного топікального ланцюга після відхилення. Термін “відхилення” ми розглядаємо вслід за У. Ленк [160, 248], як послідовність висловлювань, що конституюють дивергенцію від головного топіка наративу (бесіди). Прагматичне значення відхилень у наративі полягає у внесенні продуцентом коментаря, деяких релевантних аспектів, необхідних для адекватної інтерпретації топіка адресатом. Проте відхилення не є завершенням топіка, або переходом до іншого: попередній топік наративу або обговорення завжди відновлюється.

У нашому прикладі маркер *anyway*¹ у висловлюванні (11) виконує функцію ре-інтродукції головного топіка після відхилення. Висловами, які є дивергентними відносно топіка, ми вважаємо апозитивну конструкцію (*some sort of terribly advanced religious person*), яка характеризує нововведену в

оповідь особу (*the starets*), що отримує статус “другорядного фокального учасника” [158, 182]. Останній є посередником у досягненні головним фокальним учасником (селянином) мети подорожі, про що свідчить пропозиція *the starets tells him about a book called he ‘Philokalia’*. Десяте речення описує джерело походження книги *‘Philokalia’* і ченців, які рекомендували метод молитви, що постав мотивом паломництва селянина. Отже, *anyway*¹ є індикатором завершення відхилення, відновлення головної тематичної лінії сюжету твору і діє на глобальному рівні дискурсу. Суміжний топікальний маркер *so*² також є маркером глобального порядку, сигналізуючи про перехід наративу у фазу завершення, оскільки проблема, що стоїть перед паломником знаходить своє вирішення: *the pilgrim learns how to pray the way these very mystical persons say you should*.

У цьому зв’язку, дискурсивний маркер *I mean*² (вислів 13) виконує глобальну узагальнюючу функцію: мовець коментує про закриття топікальної мережі наративу: *that’s really the whole book*.

Чотирнадцята репліка адресата відкриває нетривалу фазу обговорення й експліцитно свідчить про незацікавленість продуцента вислову у пропонуваній співрозмовниці інформації.

Однак у квеситиві (17) мовець імпліцитно наполягає на топікалізації суті методу. Після стримано-нейтральної ствердної відповіді адресата (*Sure. Sure.*) продуцент вдруге розпочинає відтворення змісту книги, інтродукуючи свій ініціальний вислів (20) елементом *well*¹, що відмежовує фазу наративу від нетривалої фази обговорення, яка вклинюється в оповідь і виступає відхиленням у ній. Дискурсивний маркер *well*¹ у цьому зв’язку виступає одночасно індикатором дискурсної межі та сигналом ре-інтродукції “топікального фрейму” [183, 73] оповіді. Мовець стисло передає вже відому слухачеві інформацію про пілігрима та мету його паломництва, і у вислові (22) використовує ще один топікальний маркер – *well*². Функція останнього полягає у відновленні головної топікальної лінії після відхилення, яке вербально втілене у вигляді коментарної апозитивної конструкції попереднього вислову (*this very*

advanced religious person I mentioned). У вислові з інтродуктором *well*² мовець вводить у фокус інтересу концепт Ісусової молитви (*the Jesus Prayer*) як невід’ємний інструмент методу безперервної молитви (*those are the best words to use when you pray*). Останній вислів має статус відхилення, оскільки коментує, надає суб’єктивну оцінку старця щодо дієвості, сили Ісусової молитви.

Дискурсивним маркером *anyway*² (вислів 24) мовець сигналізує про відновлення головної лінії твору після відхилення і витриманої паузи. В цьому вислові продуцент вводить у фокус новий об’єкт (*the it becomes self-active*), який є ко-референтним з терміном *that prayer* у цьому ж вислові.

Таким чином, виявлені дискурсивні маркери у фазі наративу демонструють глобальність дії. Їх вжиток має облігаторний характер, оскільки у поширеному наративі їх використання дозволяє оповідачеві відмежовувати головні і другорядні інформативні сегменти. Головними сегментами вважаються відрізки тексту, які комунікативно значущі, виділені, оскільки є компонентами комунікативного ядра і передають основну топікальну інформацію подій. Другорядні сегменти тексту мають статус відхилень, девіацій від центральної теми або мети дискурсу. Їхнє функціональне призначення полягає у наданні релевантної, фонові інформації щодо топіка, за відсутності якої адекватна, повна інтерпретація предмета думки мовця реципієнтом видається невичерпною, неможливою. Як підкреслювалось, не варто ототожнювати терміни “виділений” та “релевантний”, оскільки релевантна для повного розуміння тексту інформація може складати фонову частину тексту. Так, у наведеному прикладі топікальні сегменти виділяються на фоні спеціально затінених другорядних сегментів.

У нашому прикладі дискурсивні маркери *anyway*, *so*, *then* та *well* є стратегічними сигналами організації та сегментації дискурсу. Елементи *anyway*, *so*, *well* оперують на глобальному рівні наративного дискурсу, маркуючи відновлення головної топікальної лінії після відхилення, відокремлюючи сегменти фонові інформації від виділеної, близької до головного топіка

інформації. Одиниця *then* є індикатором топікального зсуву і переходу до наступного епізоду, відповідно до темпоральної послідовності розвитку сюжету твору. Маркер *I mean* на глобальному рівні дискурсу здатен “закривати” топік оповіді. Слід відзначити той факт, що топікальні маркери *anyway, so, well, I mean, then* займають виключно ініціальну позицію у вислові. Це явище прагматично вмотивоване: ці елементи виступають своєрідними “стоп-кадрами” при сприйнятті когерентного дискурсу.

Розподіл потоку інформації в дискурсі за критерієм її нерівнозначності має когнітивну основу. Топікальні маркери, подібно до прагматичних маркерів (див розділ 2, §2.3), також профілюють когерентне відношення між головними та другорядними сегментами дискурсу. Однак між топікальними та прагматичними маркерами існує відмінність, яка полягає в аспекті відношення: перші профілюють глобальний зв’язок між структурами. Крім того, мовленнєві структури часто інкорпорують понад одне речення, тобто ідея (топік) закладена не в одній пропозиції або мовленнєвому акті, а в “макропропозиції” [35, 168]. Аналогічним чином коментарна інформація також не вичерпується одним висловлюванням (див. приклад (50)). З цієї перспективи топікальні маркери, у метафоричному розумінні, “маніпулюють” пересуванням більш вагомих об’єктів, виступаючи маркерами траєкторій переходу від топіка (фігури) до коменту (фону), – від траєктора до орієнтира, і навпаки.

У наведеному прикладі елементи *I mean, so, anyway, well* та *then* є маркерами траєкторій абстрагування мовця від фонових структур, що орієнтують реципієнта для сприйняття найбільш значущої інформації, близької до топіка тексту. У цьому зв’язку, топікальні маркери володіють прагматичним зарядом, оскільки їх вжиток відповідає, з одного боку, потребам реципієнта в отриманні головного концепту дискурсу. З іншого боку, мовець сам зацікавлений у досягненні партнером такого результату і таким чином використовує ці маркери стратегій когерентності. Отже їх вжиток прямо відповідає спільним потребам продуцента та реципієнта наративу.

Топікальний маркер *then*, як свідчать проаналізовані нами приклади

нарративів, є пріоритетним вибором мовця для індикації дискурсної межі (70% зі всіх досліджених сегментів оповіді). Окрім нього, в 12 відсотках випадків комуніканти використовували синонімічний йому елемент *finally*. Однофункціональним елементам *at last*, *afterwards*, *after that* належить частка у 10%; 5% та 3%.

3.3. Глобальні інтерактивні стратегії когерентності

Розглянуті в попередньому параграфі топікальні маркери, як свідчать дані, здатні також виступати сигналами стратегій глобальної когерентності у фазі власне бесіди (обговорення) за виключенням деяких темпоральних топікальних маркерів нарративу *after that*, *afterwards*. Таке вилучення останніх пояснюється відсутністю потреби у маркуванні темпорального розвитку “канонічних ситуацій” [82, 260], тобто ситуацій безпосередньої взаємодії учасників.

Наведемо приклад, де топікальні маркери *well*, *anyway*, *I mean* активно реалізують глобальний потенціал у фазі обговорення:

[51] L: (a) *What is the result?*

F: (б) *What?*

L: (в) ***I mean***¹ *what is the result that's supposed to follow? <...>*

F: (г) *You get to see God. <...>*

(r) When I was little I used to think –

(She stopped. The waiter had come to take away the dishes.)

L: (д) *You want some dessert, or coffee?*

F: (е) *I think I'll just finish my milk. <...>*

L: (є) *Just coffee for me, please.*

→ (ж) ***Well***, *it's interesting anyway.*

(з) *All that stuff...*

(и) *I don't think you leave any margin for the most elementary psychology.*

(к) ***I mean***² *I think all those religious experiences have a very obvious psychological background – you know what I mean...*

- (л) *It's interesting, **though***
 (м) ***I mean***³ *you can't deny that.*
 → (н) ***Anyway.*** *Just in case. I forgot to mention it.*
 (о) *I love you.* (F, 30-31)

У наведеному вище прикладі вся група виділених дискурсивних конекторів характеризується глобальністю дії.

Що стосується функції конекторів *I mean* зазначимо, що у першому випадку *I mean*¹ вводить висловлювання, що є реконструкцією першого питання (*What is the result?*). Мовець заново вводить питання, доповнюючи його атрибутивним реченням (*that's supposed to follow*), оскільки слухач (судячи з її реакції (б) не інтерпретував предмет запитання мовця.

У внеску (к), який належить L, *I mean*² також вводить коментарну структуру зі статусом другорядної, яка знижує категоричність імпліцитного МА докору, вираженого реченням (і). Інакше кажучи, ефект коментаря полягає у деструкції потенційно загрозливого для інтересів співрозмовниці акту негативної оцінки поведінки останньої. Продукуючи коментарний, підтримуючий акт, мовець переслідує стратегію скорочення психологічної дистанції у стосунках з адресатом.

Когерентний зв'язок між внесками (л), (м) здійснюється за посередництвом *I mean*³, дія якого полягає в індикації вводу підтримуючого акту у формі коментаря (*you can't deny that*), що інтерпретує головний констативний акт (*It's interesting*). Метою продукування коментарного акту є не стільки його інформативна значущість (параметр знань), скільки його реляційний аспект (параметр психологічної дистанції).

Глобальністю дії характеризуються також дискурсивні маркери *well* (внесок (ж)) та *anyway* (внесок (н)). Функція дискурсивного маркера *well* полягає в індикації ре-інтродукції головного топіка бесіди після відхилення, що триває з вислову (д) по вислів (є). Однак, тип відхилення у вищенаведеному прикладі відмінний від відхилення, наявного в попередньому прикладі. В останньому прикладі – це “ситуативне відхилення” [160, 248]: розмова

комунікантів переривається появою офіціанта (*She stopped. The waiter had come to take away the dishes*); висловом (д) (*You want some dessert, or coffee?*) L розпочинає відхилення, яке не має жодного зв'язку з обговорюваним топіком. Репліка (е) комуніканта F демонструє її реакцію згідно з новоутвореною ситуацією.

У вислові (ж) мовець повертається до обговорення попереднього топіка розмови – проблеми релігії і Бога, інтродукуючи свій вислів маркером *well*: ***Well***, *it's interesting anyway*. Елемент *anyway* в цьому реченні інтегрований до складу пропозиції, є прислівником і виконує в реченні синтаксичну функцію обставини. Тобто *anyway* вжитий у первинній семантичній функції і є лексичним омонімом дискурсивного маркера *anyway*. Як вище було зазначено, головним критерієм визначення топікальних конекторів є ініціальність їх синтаксичної позиції у висловлюванні.

Функція дискурсивного маркера *though* (вислів (л)), який займає звичну для нього кінцеву синтаксичну позицію в реченні, полягає у маркуванні протиставлення між висунутим мовцем актом припущення (репліка (к)) та констативом (*It's interesting*). Продуцент, незважаючи на суб'єктивні міркування (коментар) відносно топіка, вважає доцільним підкреслити, що обговорювана проблема заслуговує на увагу.

У вислові (н) елемент *anyway*, що відокремлений від наступного речення і представлений окремим реченням, вжитий у якості топікального маркера. Однак, функція, яку він виконує у дискурсі, полягає не в сигналізації відновлення топіка після відхилення, а в маркуванні термінації (припинення) обговорюваного предмета і вводу іншого. Продуцент топікалізує свої почуття до адресата, висловлюючи експресивний мовленнєвий акт [64, 413]: *I love you*. Отже, дискурсивний маркер *anyway* здатен виступати не лише реінтродуктором попереднього топіка, проте також сигналом інтродукції нового топіка.

Таким чином, як свідчить аналіз прикладів, дискурсивні маркери *well* та *anyway* функціонують у мовленні комунікантів для індикації макрорівневих когерентних зв'язків у бесіді, тобто вони виступають маркерами дискурсивної

межі. Порівнюючи їх вжиток у фазах наративу і обговорення, слід зазначити, що в останньому випадку елементи *well* та *anyway* здатні сигналізувати відновлення топікальної лінії після ситуативного відхилення (приклад (51)), топік якого не має жодного зв'язку з головним. У вищенаведеному прикладі елемент *anyway* є індикатором топікального зсуву і припинення попереднього топіка розмови. Таке явище зафіксовано нами у 15% прикладів з *anyway*. У фазі наративу подібна схема дії цього елемента не помічена. Для топікального маркера *well* характерна схожа прагматична поведінка з єдиною різницею, що *well* у топікальній функції менш частовживаний у наративах порівняно з *anyway*.

Дискурсивний маркер *I mean*, як демонструють попередні приклади, здатен діяти на глобальному рівні дискурсу. В наративній фазі розмови він володіє відтінком маркера узагальнення змісту викладеної інформації (приклад (50)). У фазі обговорення (приклад (51)) *I mean* відзначається функцією введення реформулятивного вислову, який коментує зміст попереднього в плані надання мовцем інтерпретації, його установки на розуміння топіка діалогу. Конотативним прагматичним ефектом *I mean* є зниження категоричності попереднього вислову, для його прийнятності для слухача, у плані надання мовцем виправдань / підстав щодо введеного потенційно визивного для адресата попереднього мовленнєвого акту.

Продемонстрована дія дискурсивних маркерів на топікальну структуру бесіди дозволяє нам виділити дві основні групи стратегій глобальної когерентності, які впливають на параметр виділеності топіка в дискурсі: **стратегії актуалізації і стратегії де-актуалізації** або “відтінення” [113, 901] топіка. У першому випадку використані мовцем топікальні маркери сигнализують про інтродукцію нового / реінтродукцію попереднього топіка в діалозі. Приклади свідчать, що елементи *well*, *anyway*, *so* належать до маркерів стратегій актуалізації топіка, оскільки їх функціональним призначенням є надання інтродукованим сегментам статусу комунікативної виділеності. Для елемента *I mean*, на противагу, характерно введення інформаційних сегментів зі

статусом другорядності, оскільки вони надають фоновий коментар мовця, важливий щодо розуміння топіка. Така диференціація двох підпарадигм топікальних маркерів складає когнітивну основу розподілу інформації в дискурсі за критерієм її нерівноцінності, тобто типову опозицію топік vs. комент, фігура vs. фон. Таким чином представникам парадигми топікальних маркерів відведено роль демаркаційних ліній – *траєкторій* між траєкторними (головними) та орієнтирними (другорядними) структурами дискурсу. Відповідно до цього, ми систематизували весь набір глобальних стратегій когерентності діалогічного тексту. Вони поділяються на стратегії актуалізації та відтінення топіка (див. схему 3.1):

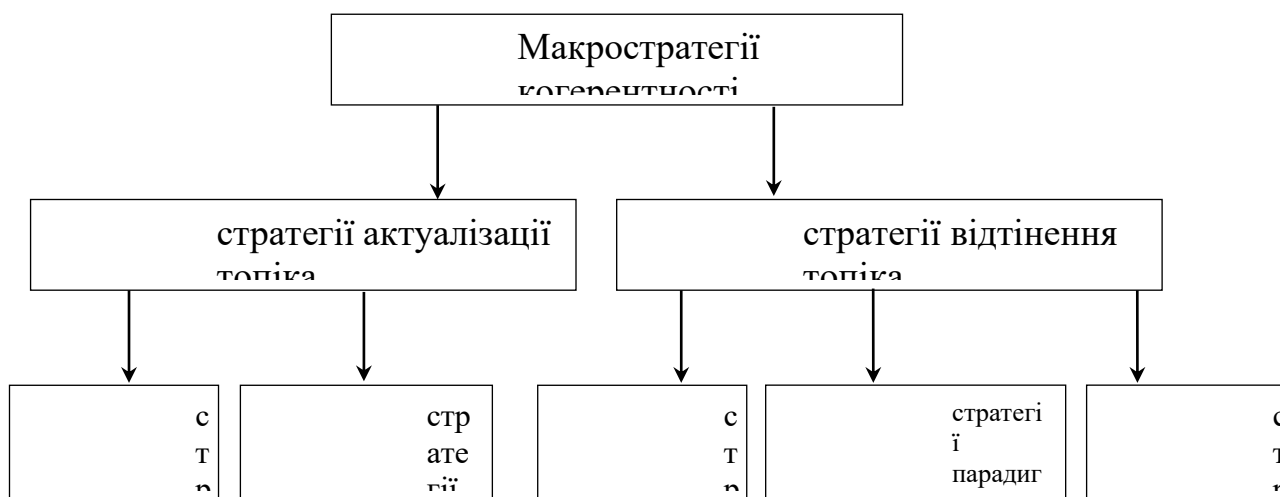

Схема 3.1. Стратегії глобальної когерентності діалогічного тексту

Маркери стратегії актуалізації топіка вже за своїм визначенням відповідають за топікальний зсув у діалозі, тобто сигналізують про перехід бесіди в нове тематичне русло або відновлення попереднього топікального фрейму, континуум якого перерваний внаслідок коментарних реплік співрозмовників, що конституюють дивергентну від топіка послідовність. Високим потенціалом актуалізації топіка, окрім вищезгаданих *well, so, anyway*, володіють елементи *anyhow, at any rate, still, but, now, look, listen, and another thing, speaking of X, as for X* тощо (див. таблицю 3.1). Всі наведені одиниці сигналізують про паратактичні [див. 196, 10] глобальні відношення між

структурами дискурсу.

На противагу, елементи *I mean, you see, you know, the thing is, by the way, by any chance, for example / instance, what's more, more over, incidentally, more to the point, as a matter of fact* виступають індикаторами гіпотактичних [Ibid] глобальних зв'язків між дискурсивними сегментами, складаючи набір стратегій відтінення топіка (див таблицю 3.1). Цим маркерам характерно надання інтродукованим сегментам статусу другорядної, підпорядкованої структури, оскільки топік цих сегментів не отримує у дискурсі виділеності першого порядку. Топікальні маркери *by the way, by any chance, what's more, incidentally, moreover* сигналізують про введення паралельної топікальної структури, що є релевантною, проте не головною інформаційною лінією в бесіді. Подібним чином характеризуються елементи *for example, for instance* з єдиною різницею в аспекті зв'язку з головним топіком: інтродуковані ними сегменти представляють факультативну експлікацію думки, вираженої у головному сегменті. Елементи *I mean, you see, you know, the thing is, as a matter of fact* діють за аналогічними параметрами, однак їх актуальним вжитком є інтродукція коментарної інформації – інтерпретації щодо змісту (топіка), встановленого попереднім дискурсом.

Слід додати, що всі представники парадигми топікальних маркерів виступають сигналами тематичного дисконтинууму, – дискурсної межі у бесіді.

Таблиця 3.1

Парадигма топікальних маркерів

Стратегії актуалізації топіка		Стратегії відтінення топіка		
Стратегії інтродукції	Стратегії реінтродукції	Стратегії відхилення	Стратегії парадигматизації топіка	Стратегії коментаря
so, well, look, listen, now, (and) another thing, speaking of X,	so, well, anyway, anyhow, at any rate, but, still, then	by the way, what's more, more to the point, incidentally,	for example, for instance	I mean, you know, you see, the thing is, as a

as for X		moreover, by any chance		matter of fact
----------	--	----------------------------	--	-------------------

3.3.1. Стратегії актуалізації-інтродукції топіка. Предметом нашого подальшого дослідження є топікальні маркери *look, listen, now, so, well, and another thing, speaking of X, as for X*, які відіграють у конструюванні топікальної мережі діалогу релевантну роль, виступаючи сигналами стратегії актуалізації-інтродукції нового топіка. Наведені мовні елементи забезпечують глобальну когерентність у дискурсі, що сприяє адекватності розуміння адресатом пропонованого топіка, ходу думок продуцента, його комунікативних намірів.

У когнітивному аспекті об'єкт, що виділяється думкою мовця, складає передумови активізації знань слухача, сприяє регуляції надходжуючої ззовні інформації, робить її обробку залежною від волі та емоцій реципієнта, від його установки та попереднього досвіду. Згідно з О.С. Кубряковою, топікалізація, емпатія мовця і вибір ним певної точки зору на описувану ситуацію і її фокусування на тих чи інших її деталях залежить від того, на чому саме зосереджена увага продуцента і в чому він сам вбачає топік розмови (а отже і суб'єкт висловлювання, який може бути належним чином ідентифікований не лише в силу уваги до нього з боку продуцента, проте і в силу уваги того, що може знати про нього реципієнт або адресат мовлення) [56, 17].

Увага розвиває пам'ять, оскільки пам'ять залежить від ступеня уваги та інтересу [див. 21, 228]. Інтерес розвиває увагу і "тримає" її на об'єкті (вислові), тобто нецікава тема (топік), запропонована мовцем, не є сприятливим фактором для ефективності комунікації. Стратегія інтродукції топіка, залучення уваги реципієнта здатна активізувати творчий потенціал останнього, його активність у бесіді.

Зміст кожного з наведених вище елементів більшою або меншою мірою містить спільний елемент – елемент апеляції до слухача з метою збереження його уваги.

Відомо, що без урахування фактора адресата неможливо досягнути

бажаного для адресанта впливу акту вербальної комунікації. Фокус інтересу мовця в розмові не обов'язково передбачає залученість, зацікавленість слухача у запропонованому топіку. Введення продуцентом додаткових прагматичних елементів привертання уваги реципієнта типу *look*, *listen* спонукає останнього свідомо переключити свою увагу на новий топік і повніше обробляти інформацію. В діалогах для створення передумов комунікативного співробітництва та ефективного впливу на адресата спілкування необхідно, згідно з Р. Хайаші, встановити позитивну мережу емпатії, яка ґрунтується на спільному настрої (емоційному просторі) комунікантів. Лише за умови стабілізації позитивної емпатійної мережі співрозмовники переходять до конструювання когнітивної мережі бесіди – “динамічної когнітивної цілісності, яка поєднує їх соціально та психологічно” [142, 394], у межах якої розгортається тематична мережа тексту.

Якщо мовець відчуває недостатній ступінь уваги до своїх висловлювань з боку слухача, він привертає увагу останнього за допомогою прагматичних сигналів, наприклад *look*, *listen*. Цим одночасно досягається і релевантність топіка для слухача: знижуються когнітивні зусилля, спрямовані на обробку інформаційного відрізка слухачем, підвищується контекстуальний ефект висловленого. Задача мовця полягає у створенні релевантності вислову для слухача, дотримуванні максими релевантності принципу кооперації П. Грайса. Вводячи у бесіду дискурсивні маркери *look*, *listen*, мовець збуджує когнітивні структури слухача, зокрема знання, які містяться у пам'яті останнього, щодо обговорюваного предмета. Як вище було підкреслено, суб'єкт вислову може бути належним чином ідентифікований не лише в силу уваги до нього з боку продуцента, проте і в силу уваги до того, що може знати про останній реципієнт.

Необхідно зазначити, що слід чітко різнити “граматикалізовані продукти функціональної переорієнтації” [62, 228; 79, 152] *look*, *listen* від їхніх вихідних форм.

Наші дані свідчать, що елементи *listen*, *look* є переважним вибором мовців

у якості маркерів стратегій актуалізації-інтродукції нового топіка у невимушених, статусно-нейтральних бесідах (87% всіх досліджених прикладів).

Таке явище пояснюється ефектом інтенсифікації уваги реципієнта, а отже і збільшення категоричності інтродукованих елементами *look, listen* висловлювань. Пройшовши шлях граматикалізації, концептуальне ядро цих елементів зберігає імперативний компонент.

У нижчеподаному прикладі розмови, незважаючи на її формальність, асиметрію партнерів за параметром соціального статусу, функціонує елемент *look*, який профілює глобальне відношення топікального зсуву. Конотативним прагматичним ефектом застосованої стратегії є підвищення іллокутивної сили інтродукованого акту:

- [52] L: “*Get up from there!*”
 S: “*So long, Lieutenant.*”
 L: “*You can’t give up now.*”
 S: “*I’ve got a gun here that says I’m staying.*” <...>
 L: “*Simmons!*”
 S: “*You said my name. I can read that much off your lips.*”
 L: “*Simmons!*”
 S: → “***Look***, *it’s a matter of time. Either I die now or in a few hours. Wait’ll you get to that next Dome, if you ever get there, and find rain coming in through the roof. Won’t that be nice?*” (EMSS, 36)

Продуцент вислову з *look* у наведеному прикладі володіє нижчим соціальним статусом, більш конкретно – військовим званням, на відміну від адресата L (Лейтенанта). Діалог має місце за надзвичайних обставин і атмосфера спілкування характеризується високим ступенем емоційної напруги. Надзвичайні обставини бесіди або переключення спілкування в екстремальний емоційний режим нейтралізують статусні відмінності [49, 50]. За цих умов встановлюється нестандартна ієрархія учасників бесіди. Ступінь уваги реципієнта до висловів адресанта, як підтверджує ко-текстуальна інформація, є достатнім. Отже продуцент S, вже розраховуючи на увагу L, фокусує його

увагу на темі власної смерті (*Either I die now or in a few hours*), надаючи категоричності своєму вислову “*it’s a matter of time*”. Підкреслимо, що мовець має право вводити у бесіду елемент захоплення уваги слухача *look*, оскільки це обумовлено відносним рангом цього комунікативного акту у висловлюванні, екстремальністю ситуації. Така ситуація характеризується статусною дифузністю.

Аналогічним чином характеризується поведінка топікального маркера *listen* – функціонального синоніма елемента *look*:

[53] “*There may be real money in it. Now I wouldn’t know, dear*”, *Doris concedes*, “*but I’ve heard it said, that there may be real money in it.*”

→“***Listen***, *if you’d all like to I’d like to take you all out for a quick bite of something. I mean courtesy of Congam.*” (H, 145)

Висловлювання з *listen* у прикладі 53 свідчить про те, що цей елемент функціонально орієнтований одночасно на інтенсифікацію уваги слухачів і зміну предмета бесіди: *money*→*a quick bite*.

Наведемо приклад, де другорядним прагматичним ефектом топікального маркера *listen* є зближення психологічного простору між партнерами – симпатія:

[54] “*I’m afraid it’s a completely unworkable situation.*”

“*You’re upset. You’re really upset*”, *Vicky cries in an altered, sympathetic tone that undermines Timothy*. <...>

→“***Listen***, *have you had dinner yet?*” *Vicky asks him*.

“*Yeah. Sort of. Not really*”, *Timothy says*.

“*Can I take you out to dinner?*” (H, 118)

Наведений приклад є уривком з телефонної розмови. Продюцент V намагається висловити своє співчуття реципієнту T з приводу його невдалого виступу на шахматному турнірі, пропонуючи йому зустрітися та обговорити ситуацію, що склалася: “***Listen***, *have you had dinner yet?*” Такий несподіваний зсув топіка в розмові спонукає T змінити свою поведінку. Вислів мовця з елементом *listen* сприяє налагодженню емпатійної мережі бесіди і зближенню

психологічного простору між точками зору партнерів. Компетивність у діалозі перетворюється у координативність (вирівнювання суб'єктивних інтересів), винайдення “спільних основ” (“common grounds” [116]). Консенсусу у бесіді сприяє такий екстралінгвістичний фактор, як довірча, тепла атмосфера і тональність симпатії між співрозмовниками.

Поряд з цим, головною функцією топікальних маркерів *look*, *listen* залишається надання інтродукованому топіку статусу виділеності.

Існують відмінності в кількісних показниках вживання дискурсивних маркерів *listen* та *look*. Елемент *listen* характеризується як менш частовживаний засіб фокусування уваги слухача, проте *look* практично не вживаний при значній фізичній дистанції між співрозмовниками, наприклад у ситуації телефонної розмови. Прагматичний маркер *look* виявляється більш частовживаним елементом бесіди у якості атрактивної одиниці і засобом стратегічної інтродукції нового топіка розмови:

Таблиця 3.2

Кількісні дані вжитку *look*, *listen* як засобів
стратегічної інтродукції топіка у статусно-нейтральних діалогах

	<i>look</i>	<i>listen</i>	Загальна кількість
N	342	150	492
%	69,5	30,5	100

Як свідчать дані таблиці 3.2, частотність дистрибуції маркерів *look* та *listen* у діалогах відмінна. Дискурсивний маркер *look* більш продуктивно реалізує функцію стратегічної інтродукції топіка бесіди. Очевидно такий момент можна пояснити явищем граматикалізації, продуктом якого є зазначені одиниці. Порівняно вища частотність розподілу елемента *look* у бесідах як стратегічного засобу топікального зсуву наводить на думку, що дієслово *look*, яке здатне активізувати зорові рецептори особи і візуалізувати простір, володіє вищим потенціалом збереження уваги слухача порівняно з дієсловом *listen*. Останнє активізує лише слуховий канал сприйняття інформації.

Ми розглянули приклади функціонування топікальних маркерів *look* та *listen* у статусно-нейтральних бесідах, де відсутня статусна асиметрія партнерів. У прикладі (52) поява дискурсивного маркера *look* можлива через статусну дифузність розмови, екстремальний режим спілкування. У випадку введення мовцем (носієм нижчого соціального статусу) цих засобів інтродукції нових топіків це призводить до санкції з боку адресата-носія вищого соціального статусу.

У наступному прикладі статусно-маркованої бесіди продуцент зазнає комунікативної невдачі при спробі змінити діалоговий топік:

[55] W: (a) “*There was an air over France*”. (б) “*Howard didn’t have to go. (в) He’d already done more than his share of operations, but he volunteered. (г) He was in command of the squadron.*”

R: (г) “***Look***, don’t you think we should...”

Warrender did not even hear the interruption. He continued,

W: (д) “*Thanks to Howard, the raid was a success. The target was heavily defended but they hit it.*” (LRSE, 85-86)

Бесіда у прикладі відбувається за умов статусної асиметрії між комунікантами. Лідером у розмові, “утримувачем топіка” [142, 394] є W – носій вищого соціального статусу. R – носій підлеглого соціального статусу – зазнає неуспіху при спробі перервати топікальний ланцюг, змінити дискурсивний топік елементом *look* (вислів г). W продовжує вести розмову про свого сина (Говарда), роблячи вигляд, що не помічає слів свого співрозмовника.

Подібна поведінка комунікантів у статусно-маркованих діалогах пояснюється тим, що ініціатором нових тем виступає, як правило, особа з вищим соціальним статусом [49, 61]. Таким чином, засоби стратегічної актуалізації-інтродукції топіка *look*, *listen*, як свідчить аналіз прикладів, є нетиповим вибором мовців у ситуаціях статусного домінування одного з партнерів. Однак парадигма маркерів-інтродукторів нового топіка містить інші елементи, що здатні ефективно функціонувати інструментами топікального дисконтинууму і переключення уваги слухача на новий топік. Слід відзначити,

що хоча володіння мовцями відносно вищим соціальним статусом є одним з основних “гарантів” волюнтативної, автоматичної уваги слухачів-підлеглих, перші нерідко вдаються до використання елементів *now, so, well, and another thing*, які є пріоритетними виборами мовців з домінуючою позицією в бесідах і виконують, окрім головної функції стратегічної інтродукції топіка, другорядну функцію соціальних маркерів.

Наведемо приклад бесіди, де наявний елемент *now* – засіб переключення уваги комунікантів.

[56] V: (а) “*She is not like that*”. (б) “*You call her names, and you don’t even know her.*”

M: (в) “*I know this much – she’s trapped you.* (г) *She’s a little slut who has got her claws into you...*”

V: (г) “*She’s not like that, I tell you!*”

F: (д) “***Now*** *just a minute, you two.*” (е) “*There’s two sides to every question.* (є) *I don’t know who is most to blame.* (ж) *But I reckon our Victor is only human.* (з) *If this lass is a bit soft – hearted, something like this can easily happen.*” (KL, 34-35)

У наведеному вище прикладі продуцент вислову (д) з *now* виконує соціальну роль “отця сімейства” і домінує у розмові. Кожна соціальна роль повинна відповідати певним вимогам та певним очікуванням оточуючих [див. 83, 139]. Елемент *now* у вислові продуцента F є потужним фокусуєчим елементом і є прагматичним маркером-актуалізатором нового топікального фрейму, а також розцінюється як прагмосигнал тематичного дисконтиніуму. Часово-просторові параметри орієнтовані в статусно-маркованому діалозі на особу з вищим соціальним статусом як центру координації. Таким чином, продуцент, вводячи у бесіду вислів з інтродуктором *now*, здобуває увагу слухачів і одночасно переключає розмову в інше тематичне русло. Лінгвістична одиниця *now* вживається мовцем, коли його вищий статус є очевидним і беззаперечним у ситуації і не підлягає сумніву учасниками бесіди.

У наступному прикладі елемент *now* є дискурсивним маркером і не належить до складу пропозиції висловлювання, виконуючи подібну до попереднього прикладу з *now* функцію:

[57] Three: *What do you mean? There are no secrets in here! (...) So you change your vote. If that isn't the most sickening –*

Foreman: ***Now** hold it.*

Three: *Hold it? We're trying to put a guilty man into the chair where he belongs – and all of a sudden we're paying attention to fairy tales. (V, 458)*

У наведеному прикладі у мовленні головуючого присяжних засідателів (foreman) присутній топікальний маркер *now*, який реалізує свій прагматичний потенціал у якості засобу привернення уваги слухачів і свідчить про переслідування мовцем стратегії припинення обговорення поточної проблеми та переключення на іншу.

Розглянуті нами приклади ілюструють вживання дискурсивного маркера *now* мовцем у ситуації статусного домінування. Оскільки ініціатором нових тем (топиків), як вище підкреслювалось, виступає, як правило, особа з вищим соціальним статусом, функція маркера *now* саме полягає в інтродукції нового топика в діалозі. Поряд з цим, елемент *now* володіє потужним потенціалом здобуття уваги слухача. Продуцент вислову з інтродуктором *now*, не нейтралізуючи соціальну дистанцію в статусно-маркованих бесідах, тобто не зближуючи соціальний простір між ним та реципієнтом-носієм підпорядкованого статусу, активно впливає на реляційний параметр влади, збільшуючи його. При цьому мовець одночасно керує процесом конструювання топікальної мережі бесіди, контролюючи тривалість топика і встановлюючи межу дискурсу.

Окрім дискурсивного маркера *now*, як засвідчать наші подальші приклади, мовці активно використовують також стратегії вжитку *so*, *well*, які здатні функціонувати не лише інтерактивними інструментами стратегічного

відновлення топіка (див. §§3.2., 3.3.), проте також сигналами стратегічної інтродукції нових тем у статусно-маркованих діалогах.

Наведемо приклад бесіди з елементом *so*:

[58] C: (a) *Go on.* (б) *Look in the bag.*

N: (в) *If it's a payoff, forget it.* (г) *I love her.*

C: (г) *It's money, but it's not a payoff.* (д) *Go on.*

(е) *Look.* (є) *Twenty thousand dollars.*

N: (ж) *Okay.*

C: (з) *It's for you.*

N: (і) *I don't want it.*

C: (к) *My wife comes with it.*

→ (л) ***So*** *you're a tennis pro.* (м) *I don't believe I've ever actually seen one before.* (EMSS, 97)

Діалог, який наведений вище, характеризується статусною асиметрією партнерів, тобто значним ступенем соціальної дистанції між учасниками. Протягом реплік (а-к) бесіда триває навколо теми грошей. Мовець С-носій вищого соціального статусу – спонукає слухача N прийняти гроші. Однак N категорично відмовляється від такої пропозиції (репліка (і), внаслідок чого адресант С раптово змінює предмет розмови, зміщуючи увагу на професію адресата (репліка (л)). Стратегічним засобом актуалізації нового топіка виступає дискурсивний маркер *so*, який одночасно сигналізує про межу дискурсу, тобто перехід розмови в наступну фазу.

Елемент *well*, подібно до *so*, також здатен виступати ефективним засобом актуалізації-інтродукції нової теми у формальних розмовах. Наприклад:

[59] M: (a) “*How was your dinner?*”

Ph: (б) “*Lousy*”, *Phoebe said.*

M: (в) “*You heard what your father said about using that word.*

(г) *What was lousy about it?* (г) *You had a lovely lamb chop.* (д) *I walked all over Lexington Avenue just to –*”

Ph: (е) “*The lamb chop was all right, but Charlene always breathes on*

me whenever she puts something down. (є) She breaths all over the food and everything. (ж) She breaths on everything.”

M:→(з)“**Well**. Go to sleep. (і) Give Mother a kiss. (к) Did you say your prayers?” (CIR, 157)

Розмова у прикладі відбувається між матір'ю М та дочкою Ph. Очевидно, що домінуюча рольова позиція матері відбивається на структурації топікальної мережі діалогу: ініціатором нових топіків у бесіді є М. У цьому зв'язку використання дискурсивного маркера *well*, що інтродукує вислів (з), сфокусований на проблемі дитячого сну (*Go to sleep*) і передає у прагматичному плані ін'юнктивний акт, відповідає стереотипній стратегії лінгвістичної поведінки носія відносно вищої соціальної позиції (у нашому випадку – матері). У лінгвістичному плані елемент *well* виступає маркером топікального дисконтинууму, будучи засобом стратегічної інтродукції нового діалогічного топіка.

Отже, розглянуті приклади з дискурсивними маркерами *now*, *so*, *well* у бесіді свідчать про їх функціонування у мовленні комуніканта – носія відносно вищого соціального статусу в якості ефективних засобів стратегічної інтродукції нового діалогічного топіка. Це дозволяє зробити висновок, що формальність розмови, вимушеність уваги до висловлювання продуцента з боку реципієнта-носія відносно нижчого соціального статусу в статусно-маркованих бесідах не гарантує відсутність в арсеналі першого прагмосигналів стратегічної актуалізації-інтродукції нових тематичних фреймів.

Наші дані свідчать, що окрім трьох вищезгаданих маркерів стратегій актуалізації нового топіка у формальних бесідах, мовці іноді вдаються до використання елементів *listen*, *(and) another thing*. Перший елемент, незважаючи на низьку частотність його вибору в ситуації статусної асиметрії, має іншу функцію: він здатен нейтралізувати соціальну дистанцію в бесіді. Останній, на противагу, відповідає манері носіїв вищого соціального статусу вводити нові тематичні фрейми. Нижченаведений приклад складає інтерес

через те, що елементи *listen*, *and another thing* функціонують у мовленні носія відносно нижчого статусу, “вирівнюючи” асиметричність позицій комунікантів:

[60] В: (а) “*But seriously now, Knipe.* (б) *D’you really think they’d buy them?*”

К: (в) “***Listen***, *Mr. Bohlen. Who on earth is going to want custom-made stories when they can get the other kind at half the price?* (г) *It stands to reason, doesn’t it?*”

В: (г) “*And how will you sell them?* (д) *Who will you say has written them?*”

К: (е) “*We’ll set up our literary agency, and we’ll distribute them through that.* (є) *And we’ll invent all the names we want for the writers.*”

В: (ж) “*I don’t like it, Knipe.*” <...>

К: (з) “***And another thing***, *Mr. Bohlen. There’s all manner of valuable by-products once you’ve got started.*” (LRSE, 113)

Точкою відліку бесіди є тема комерційних оповідань, створених комп’ютером, що ініційована комунікантом К, який, незважаючи на підлеглість статусу, виступає лідером у розмові, утримувачем топіка.

У вислові (в) інтродуктором *listen* мовець К акцентує увагу слухача на традиційно написаних творах, негативно оцінюючи спосіб їх продукування. Підкреслимо, що дискурсивний маркер *listen* є нехарактерним вибором мовця-підлеглого для інтродукції нового топіка у статусно-маркованих діалогах. Однак, як свідчать репліки (г), (д), така вимоглива апеляція до уваги адресата В, не піддається санкціям з боку останнього, оскільки адресант обрав вдалу стратегію розгляду топіка під кутом зору адресата, – з позиції бізнесу, з якою той ідентифікується і її переслідує. Комплексний топікальний маркер *and another thing* (вислів (з), також є індикатором дискурсної межі і переходу до нового тематичного фрейму. Паралельно з головною функцією вводу нового топіка, він є деструктивом соціальної дистанції між комунікантами, сигналом

перетворення контексту ситуації у статусно-нейтральний режим, оскільки стирає статусні відмінності в ієрархії соціальних цінностей.

Якщо для маркерів *now, look, listen, and another thing, so, well* коннотативним прагматичним ефектом виступає підвищення категоричності інтродукованого сегмента, а отже і підсилення уваги (вимоги) до пропонованого топика, то для маркерів *speaking of X, as for X*, характерна “ненав’язливість” у інтродукції нового топика. Наведений нижче приклад демонструє процедурність дії елемента *speaking of preachers*, який маркує появу нового предмета розмови:

- [61] V: (a) *Oh, you missed my sermonette.* (б) *I’ve been preaching the gospel according to Congam.*
- T: (в) *Sorry.*
- G: (г) ***And speaking of preachers***, *I forgot to tell you earlier <...> that on television tonight some minister is appearing who apparently entertains his entire congregation by bleeding all –*
- V: (г) *Oh God, Reverend Rabbit! I love him.* (Н, 101)
-

Проаналізуємо топикальну структуру бесіди в термінах когнітивної граматики – точки відліку / цілі (“reference point / target” [157, 18-19]). Поява топика *preachers* (репліка (г) у мовленні G стимульована репліками (а), (б) мовця V, більш конкретно одиницями *sermonette, preaching*. Тобто, речення (а), (б) виступають точкою відліку, ґрунтом для виникнення топика *preachers* (цілі), який в свою чергу виступає точкою референції для концепту *minister* (цілі). Топикальний маркер *speaking of preachers*, який є прикладом “маркованого речення” [14, 17; 112, 83], виконує операцію топикалізації та інтродукції, функціональним призначенням якого є індикація топика як діалогічного суб’єкта [14, 22; 19, 24-27]. Топік *preachers*, який виступає концептуальною точкою відліку не є учасником сцени, описуваної реченням (г). Натомість він визначає родову належність (гіперонім) суб’єкта *minister* (цілі₁), який в свою чергу, детермінує видову належність (гіпонім) суб’єкта *Reverend Rabbit* (цілі₂).

Таким чином, функціональним призначенням топікального маркера *speaking of preachers* є специфікація того, яку сферу знань ментального простору мовця / слухача потрібно активізувати для адекватної інтерпретації “процесуальної цілі” (“processual target” [158, 195]) (див схему 3.2):

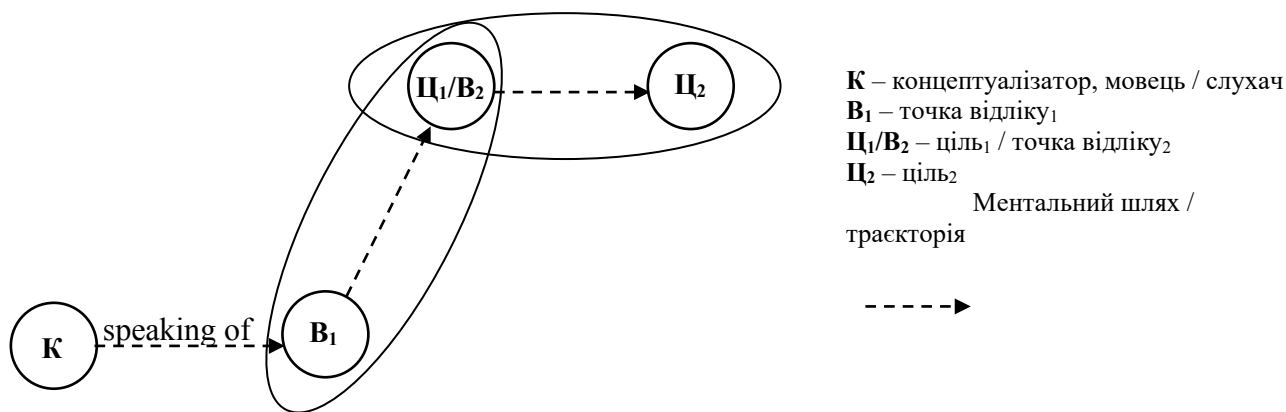

Схема 3.2. Ментальний шлях концептуалізатора

Як видно зі Схеми 3.2, точкою відліку₁ (топіком) є *preachers*. Цей елемент має ментальний зв’язок з поняттям *ministers*, яке виступає одночасно ціллю (Ц₁) та точкою референції (В₂) для імені *Reverend Rabbit* (Ц₂). Елемент *speaking of* є маркером ментального шляху мовця (концептуалізатора) до сутності *preachers*. У сполучі одиниця *speaking of preachers* є інтродуктором – актуалізатором нового топіка у дискурсі (приклад (61)). Слід додати, що топікальний маркер *as for X* виконує аналогічну з вищерозглянутим елементом дискурсну функцію. Єдина різниця між цими двома сигналами полягає у частотності їх дистрибуції в діалогах: частка одиниці *as for X* складає лише одну третину всіх випадків з наведеними маркерами.

3.3.2. Стратегії актуалізації-реінтродукції топіка. Окрім маркерів відновлення топікального континууму *well, so, anyway* мовці мають у своєму розпорядженні інші однофункціональні елементи, зокрема *anyhow, at any rate, but, still*. Ці одиниці здатні виступати маркерами відновлення топіка, оскільки їхнє концептуальне ядро містить контрастивний зміст: *anyhow, at any rate* (але,

все-таки); *but* (але, проте); *still* (однак). Зміст перших двох маркерів аналогічний змісту *anyway*. Тому ми припускаємо, що вибір одного з цих елементів залежить від екстратекстуальних факторів, зокрема ступеня соціальної асиметрії між партнерами та належності авторів творів до різних мовних культур.

У нижченаведеному сегменті бесіди твору британського письменника наявний топікальний конектор *anyhow*, який виконує подібну до *anyway* функцію ре-інтродукції топіка:

[62] T: (a) *Then why did you send me that money and write me that letter?*
(б) *It was so insulting.*

J: (в) *I couldn't bear to think of your having to throw away your good money on tips.* (г) *I know that you're not terribly rich and I knew you'd spent a lot on green fees.* <...> (ґ) *I treated you just as I'd have treated Roger.* (д) *I never thought it would hurt your feelings.*

T: (е) *Will you swear that?*

J: (є) *Of course I will.* (ж) *My God, is it possible that after all these months you don't know me better than that? <...>*

T:→(з) ***Anyhow*** *it doesn't matter.* (и) *I ought never to have accepted valuable presents from you and allowed you to lend me money.*
(к) *It's put me in a rotten position.* (Т, 160-161)

Розглянемо топікальну мережу бесіди прикладу. Лідером у розмові, утримувачем топіка є Т, який пропонує до розгляду питання передачі йому грошей і листа (вислови (а), (б)). Відповідно, роль J полягає у підтримці топіка; її репліки мають аргументативний, виправдовуючий характер.

У своїй вступній репліці (в) J прямо реагує на докір Т, представляючи мотивацію своїх дій. Починаючи з вислову (г), мовець відхиляється від основного топіка і надає коментар, опосередковано пов'язаний з головним топіком: знання про скрутний фінансовий стан та витрати Т. У вислові (ґ) J описує свою поведінку щодо Т, порівнюючи своє ставлення до нього із ставленням до власного сина. Наприкінці мовець відверто зізнається у

неупередженості своїх намірів щодо адресата (вислів (д)).

Адресат своєю реплікою (е) підтримує відхилення в бесіді, яке триває до вислову (ж) включно.

Інтродуктор *anyhow* у репліці (з) (*Anyhow it doesn't matter*) є індикатором зміни фокусу в розмові, повернення мовця до попереднього предмета бесіди – проблеми грошей. Пропозицією *it doesn't matter* мовець забезпечує комунікативну незначущість “виправдовуючих актів” [72, 627] ретроспективних сегментів (в-ж), надаючи їм статус другорядності, низької значущості для безпосередніх цілей бесіди. У цьому зв'язку, дискурсивний маркер *anyhow* виступає прагматичним сигналом реінтродукції головної топікальної лінії у бесіді. Надання наступному топіку статусу виділеності залежить головним чином від динамічних інтенцій продуцента.

Стратегія вжитку топікального конектора *anyhow* свідчить про контроль мовцем топіка в бесіді. Саме від мовця-лідера залежить виділеність топіка і його часова тривалість [112, 82]. Таким чином Т (домінуючий мовець), повертаючись до розгляду попереднього топіка (вислови (і), (к)), визначає попередні внески як відхилення від топіка у бесіді.

Отже, дія дискурсивного маркера *anyhow*, як і синонімічного йому *anyway*, обумовлена не лише когнітивно-семантичними факторами, а також суб'єктивно-прагматичними міркуваннями продуцента: виділеність певного комунікативного внеску (структури) залежить саме від інтенції мовця, який визначає межу дискурсу (ре-інтродукцію головного топіка внаслідок відхилення або зсув топіка).

Продемонструємо на прикладі прагматичну дію ще одного функціонального синоніма *anyway* – елемента *at any rate*, щоб довести їх еквіфункціональність:

- [63] С: (а) *I don't like my wife very much.* (б) *That's no secret.* (в) *I'm sure she's told you as much.* <...>
 (г) *In my opinion, Marcia is prissy, whey-faced little prude, a whiner, a weeper, a bearer of tales, a –*

N: (г) *That's about enough.*

C: (д) *I beg your pardon.* (е) *I keep forgetting we are discussing our beloved.* (є) *It's 8.16.* (ж) *Are you nervous?..* (з) *Tough to the end.*

→(і) ***At any rate***, *you may wonder, why if I dislike Marcia so much, I do not simply give her her freedom –*

N: (к) *No, I don't wonder at all.* (EMSS, 99)

Перед безпосереднім розглядом функції дискурсивного маркера доцільно проаналізувати екстралінгвістичний контекст бесіди, який характеризується формальністю, оскільки діалог триває між містером С – фінансовим магнатом, а отже носієм вищого соціального статусу, і N – професійним тенісистом, статус якого, відповідно, нижчий. За типом, діалог є статусно-маркованим. Вихідним параметром ситуації є статусна асиметрія, що відбивається на формальності стилю спілкування. Одночасно за параметром психологічної дистанції ситуація характеризується високим ступенем полярності взаємних позицій, антипатією, підставою для чого є ускладнені особисті стосунки комунікантів.

Утримувачем топіка є С, який ініціює розгляд особи власної дружини як предмета розмови. Протягом перших чотирьох висловів комунікативні внески мовця С відповідають головному топікальному фрейму.

Однак реплікою (г) адресат N перериває топікальний континуум, вимагаючи припинити обговорення топіка. Цей внесок свідчить про незацікавленість N у предметі бесіди. Дія цього вислову прямо відбивається на реляційному рівні – рівні міжособистісних стосунків між співрозмовниками: мовець робить спробу деструкції соціальної дистанції, нейтралізуючи статусну асиметрію, і одночасно збільшує ступінь психологічної дистанції між ними та антагоністом. Такий потужний вплив на параметри ситуації свідчить про спробу оволодіти контролем над топіком, ініціативою в діалозі.

Адресат С ввічливо, однак “прохолодно”, реагує на крок адресанта N і у висловах (є), (ж), (з) переключається на інший предмет, поверхнево приймаючи до уваги вимогу N.

Проте, у репліці (і) сигналом *at any rate* С відновлює попередній топік,

перехоплюючи ініціативу, контроль над топіком у свого співрозмовника, чим встановлює вихідний дисбаланс сил.

У нашому прикладі діалогічне відхилення від основного топіка розпочинається реплікою (г) і триває до репліки (і), інтродуктором якої є *at any rate*. Ініціатором цього відхилення виступає адресат – N, який свідомо йде на конфлікт позицій.

Слід зазначити, що топікальний маркер *at any rate* – превалює у формальних, статусно-маркованих бесідах, у мовленні носія вищого соціального статусу. Такий вжиток *at any rate* дозволяє твердити про виконання ним функції соціального маркера поряд з функцією реінтродукції головного топіка бесіди.

Як свідчать наші приклади, *anyway* та *anyhow* виступають сигналами стратегій актуалізації топіка у невимушених, статусно-нейтральних діалогах. Доцільно відзначити про переважний вжиток *anyway* у діалогічних сегментах творів американських авторів (97%), а *anyhow* – у мовленні персонажів творів британських письменників (91%). Не виявлено залежності вживання менш частотного маркера *at any rate* від належності автора до певної мовної культури. Лише зазначимо, що дискурсивний маркер *at any rate* більш частовживаний у творах класичних письменників (Ш. Андерсон, С. Моем, Дж. Еліот).

Лінгвістичний арсенал стратегій відновлення топіка внаслідок відхилення не обмежується елементами *anyway*, *anyhow*, *at any rate*, які діють виключно на топікальному рівні дискурсу. Наші дані свідчать про існування стійкої тенденції до переходу дискурсивних маркерів одного рівня до розряду представників вищих рівнів, що узгоджується з висунутою нами гіпотезою про поліфункціональну тенденцію дискурсивних маркерів англомовної бесіди.

Елементи підпарадигми протиставних маркерів типу *still*, *but* здатні виступати не лише сигналами локальних стратегій когерентності, маркуючи контрастивні відношення між пропозиціями висловлювань (семантичний рівень) або між мовленнєвими актами (прагматичний рівень), проте також

сигналізувати глобальні когерентні відношення між дистантно розташованими сегментами у дискурсивній послідовності. В останньому випадку ці конектор и набувають глобальних дискурсивних функцій – функцій маркерів топікальної структури дискурсу, виступаючи індикаторами стратегій відновлення головної топікальної лінії у діалозі.

Наведемо приклад з елементом *still*:

[64] R: (а) “*Do you know, Tertius, I often wish you had not been a medical man.*”

L: (б) “*Nay, Rosy, don't say that.*

(в) “*That is like saying you wish you had married another man.*”

R: (г) “*Not at all; (г) you are clever enough for anything, you might easily have been something else.*

(д) “*And your cousins at Quallingham all think that you have sunk below them in your choice of a profession.*”

L: (е) “*The cousins at Quallingam may go to the devil! (е) It was like their impudence if they said anything of the sort to you.*”

R: (ж) “***Still**, I do not think it is a nice profession, dear.*”

L: (з) “*It is the grandest profession in the world, Rosamond.*”

(M, 437-438)

Головним топіком обговорення (точкою відліку) у бесіді між R та L – є професія останнього. Перші шість реплік (а-д) співрозмовників свідчать про інтеракцію в межах визначеного топікального фрейму. Репліки (е), (е) комуніканта L, що є його реакцією на внесок (д) партнера R, у якому вона представляє позицію суб'єктів (двоюрідних братів L) щодо обраної ним професії, розцінюються як відхилення в бесіді. Це відхилення є другорядною структурою, оскільки демонструє негативне ставлення мовця L до своїх родичів та до їх суб'єктивних коментарів і має зв'язок з головним топіком. Інтродуктором репліки (ж) виступає дискурсивний маркер *still*, яким мовець R сигналізує про введення попереднього топіка до відхилення. Цей вислів контрастує на фоні коментарних структур (е), (е), здобуваючи статус виділеної

структури через належність її до головної топікальної лінії. Окрім дискурсної функції актуалізації – реінтродукції топіка, елемент *still* є маркером контрастивного фокусу. В результаті, виникає конотативний прагматичний ефект, який полягає у підвищенні категоричності вислову (ж).

Взаємні комунікативні внески партнерів демонструють той факт, що бесіда являє собою безперервний процес “домовляння” щодо топіка. Саме комуніканти, а не дискурс, є носіями топіків; кожен співрозмовник пропонує власну перспективу, “особистий топік” – відчуття, припущення того, про що “йдеться у розмові” [111, 89].

У наведеному прикладі прагматичний маркер *still*, зберігаючи контрастивні риси, екстраполює свою функцію індикатора дискурсної межі на глобальну структуру бесіди. Стратегія вжитку мовцем топікального маркера *still* направлена на індикацію контрасту між суб’єктивним коментарем (другорядною структурою), що є відхиленням від основного топіка (репліки (е), (є) і належить іншому мовцю, та загальною топікальною лінією бесіди. Слід додати, що топікальний прагмосигнал *still* домінує в статусно-нейтральних діалогах (88% досліджених прикладів).

Дискурсивний маркер *but*, який є активним елементом конструювання когерентності на семантичному та прагматичному рівнях діалогічного дискурсу, здатен також виступати топікальним маркером бесіди. У нижченаведеному прикладі елемент *but* виконує подібну до вищезгаданих маркерів глобальну функцію відновлення перерваного топікального континууму:

[65] N: (a) “I’ll make you a bet.”

C: (б) “A –”

N: (в) “A bet.” (г) “Not a wager. (г) Just a plain old bet. (д) I’ll bet you can’t walk around this building on the ledge out there.”

C: (е) “You...”

N: (є) “These are the stakes.”

(ж) “If you make it, I’ll let you go. (з) How’s that?”

C: (i) “No.”

N: (к) “Okay,” (*I said, and cocked the pistol.*) <...>

N: (л) “You’re shaking.” (м) “That’s going to make it harder.”

C: (н) “Two million.” (о) “Two million in unmarked bills.”

N: (п) “No.” (р) *Not for ten million.*

(с) ***But*** *if you make it, you go free.* (т) *I’m serious.* (EMSS, 110)

У наведеному прикладі утримувачем топіка, лідером у розмові є N. Домінантність його позиції досягається завдяки володінню зброєю (*the pistol*), яка є інструментом маніпуляції діями співбесідника. На початку діалогу N пропонує парі своєму співрозмовнику C. Предмет парі викладений у вислові (д) (*I’ll bet you can’t walk around this building on the ledge out there*). У вислові (ж) комуніканта N повідомляє, що при дотриманні умов парі C отримає свободу. Останній, відчуваючи загрозу своєму життю, спочатку відкидає участь в угоді (репліка (i)). У наступних двох внесках N коментує фізичний стан співрозмовника, оцінюючи шанси останнього вижити мінімальними. Після того, як C запропонував відкуп (вислови (н), (о) і N відхилив таку можливість (вислови (п), (р), останній повертається до обговорення умов парі, сигналізуючи реінтродукцію головного топіка елементом *but*. Базове значення “контрасту”, яке присутнє в елементі *but*, так само як і в одиниці *still, anyway*, асоціюється значною мірою з дискурсно-прагматичною функцією дистинктивності і демаркації інформаційної структури діалогу ніж з функцією семантичного протиставлення. На глобальному рівні дискурсу всі наведені конектори є індикаторами топікального дисконтинууму, тобто сигналами нерівнозначності інформаційних сегментів за параметром виділеності, наближеності до / віддаленості від головного топіка бесіди.

У наведеному вище прикладі головним топіком є парі, до якого повертається мовець у вислові (с) після другорядної послідовності (*side-sequence* [126, 343]) реплік партнерів. У цьому зв’язку, елемент *but* виступає мовним інструментом організації топікальної структури дискурсу, сигналом відновлення головного топіка після відхилення.

Залежно від того, хто з комунікантів вдається до використання стратегії відновлення топіка, можна оцінити, котрий з партнерів домінує в бесіді, контролює топік. Для статусно-нейтральних бесід характерно вживання в якості індикаторів стратегічної реінтродукції дискурсивних маркерів *anyway*, *anyhow*, *well*, *still*, *but*, перші три з яких діють виключно на топікальному рівні, останні два здатні маркувати топікальну структуру дискурсу за умови глобальності їх вжитку. Елементи *still* та *but* є прикладами переходу дискурсивних маркерів з парадигми кон'юнктив семантичного або прагматичного рівнів діалогічного дискурсу до парадигми маркерів топікального рівня.

У статусно-маркованих діалогах найбільш типовим лінгвістичним вибором стратегії відновлення топіка є елемент *at any rate*, який наявний у мовленні носія вищого соціального статусу. Цей дискурсивний маркер поряд з синонімічними *anyway*, *anyhow* оперує винятково на глобальному топікальному рівні діалогу.

Розглянуті нами дискурсивні маркери *anyway*, *anyhow*, *at any rate*, *well*, *though*, *still*, *but* є прикладами стратегічної актуалізації-реінтродукції топіка. Завдяки цим сигналам мовець має змогу керувати процесом сприйняття та інтерпретації слухачем головних, виділених та фонових комунікативних внесків. Отже, стратегії відновлення топіка мають вплив на інтерактивний параметр виділеності в діалозі. Сутність цих процесів, як вище було зазначено, має когнітивну основу. Встановлюючи певний топік, як відправний момент бесіди, мовці тим самим надають пропозиції статус виділеної структури. У подальшому дискурсі комуніканти використовують цю точку відліку для досягнення інших сутностей, або "цілей". Цей процес втілюється в обговоренні предмета (топіка) бесіди, що, як правило, носить коментарний характер і характеризується появою нового топіка, опосередковано пов'язаного з головним. В когнітивному плані коментарні репліки складають другорядну, фонову інформаційну послідовність, виступаючи орієнтирами, які проектують нові потенційні топіки бесіди, загрожуючи термінації вже встановленого

топіка, що на цей момент є імпліцитним, відтіненим. У цьому зв'язку, розглянуті маркери стратегій актуалізації-реінтродукції топіка виступають прагматично значущими сигналами про інтенцію мовця повернутись до розгляду попереднього предмета бесіди. Контрастивний заряд, присутній у концептуальному ядрі маркерів *anyway, anyhow, at any rate but, still, though*, імплікує фокалізацію уваги реципієнта на інтродукованому цими елементами сегменті, надаючи йому статус топікальної структури – траєктора на фоні менш виділених коментарних структур – орієнтирів.

Підсумовуючи вищевикладене, відзначимо про наступне:

Мовці володіють значним арсеналом сигналізаторів стратегій актуалізації топіка, які мають розподіл на маркери: а) *стратегій інтродукції* нових суб'єктів дискурсу і б) *стратегій реінтродукції* топіка внаслідок діалогічного відхилення. До складу першої підпарадигми належать маркери *look, listen, now, (and) another thing, speaking of / as for X*. Друга підпарадигма включає елементи *anyway, anyhow, at any rate, but, still*, а також *so, well*. Останні два здатні переходити до складу маркерів стратегій інтродукції топіка.

Концептуальною базою всіх згаданих маркерів є дискретність.

Когнітивним профілем цих елементів є індикація глобального демаркаційного відношення між діалогічними сегментами, розподіл інформації в дискурсі за параметром її виділеності.

Конотативним прагматичним ефектом засобів актуалізації топіка є підвищення категоричності / вимоги до пропонованої інформації (*but, still, anyway, anyhow, at any rate, look, listen, so, well, now, (and) another thing*) або зниження категоричності інтродукованих висловів (*well* – у невимушених розмовах, *speaking of / as for X*).

3.3.3. Інтерактивні стратегії відтінення топіка. Парадигма топікальних дискурсивних маркерів не обмежується елементами, що сигналізують про топікальний зсув у бесіді або відновлення головного топіка внаслідок відхилення. Наші приклади свідчать про функціонування елементів, які мають

прямо протилежну вищерозглянутим маркерам прагматичну дію. Такі дискурсивні маркери як *by the way, incidentally, by any chance, more to the point, what's more, moreover, for example, for instance* є випадками “топікальних екранів” (topical shields), в термінах К. Каффі [113, 900-903], коли мовець переслідує стратегію де-актуалізації, тобто стратегічного відтінення топіка. Подібний прагматичний вибір редукує інтерактивний параметр виділеності топіка в комунікації і обумовлений статусною асиметрією в статусно-маркованих діалогах або стратегією ввічливості у статусно-нейтральних діалогах. Топікальні екрани мають поділ на сигнали а) *стратегії відхилення*, б) *стратегії парадигматизації топіка* та в) *стратегії коментаря*.

3.3.3.1. Стратегії відхилення. Механізмом стратегічних відхилень є відтінення топіка, надання йому статусу другорядності, яка досягається через вжиток топікальних конекторів типу *by the way, what's more, by any chance, moreover, incidentally, more to the point*.

Розглянемо найбільш частовживані стратегії відхилення та їх сигналізатори у бесіді.

Як видно з нижченаведеного прикладу, мовець вдало використовує стратегію відхилення для перехоплення ініціативи в бесіді. Мовним інструментом стратегічного відхилення виступає дискурсивний маркер *by the way*:

[66] R: (a) *You aren't hurt?* (б) *Was it a fearful struggle?*

M: (в) *Struggle?* (г) *Oh, dear no.* (ґ) *There was no struggle.*

(д) *I very soon showed the animal that I was going to stand no nonsense. <...>*

→ (е) ***By the way***, *I've been thinking it over and I realize that I may have been a little unreasonable about that idea of yours.*

(є) *I still would prefer to get married in some nice, quiet church, but if you feel you want the ceremony to take place in that animals cage, I shall be delighted.*

R: (ж) *I couldn't do it.* (з) *I'd be scared.* (LRSE, 59)

З метою встановлення головного топіка бесіди за параметром виділеності перед безпосереднім аналізом функції елемента *by the way* зупинимося на ситуації, що передувала бесіді у наведеному прикладі. R (наречена M), запропонувала останньому заради сенсації провести їхню шлюбну церемонію в клітці з горилою. M, зважаючи на безглуздість пропозиції, відкинув таку можливість. Як наслідок, R обвинуватила його в малодушності. Згодом M випадково зустрівся віч-на-віч з горилою, яка виявилась несправжньою: під маскою звіра приховувався чоловік.

З першої по сьому репліки (a-e) комуніканти залишаються в межах одного топікального фрейму (предметом розмови є зустріч M з горилою та результати їхнього спілкування). У вислові (e) з інтродуктором *by the way* мовець вдається до стратегічного відхилення, “ненав’язливо” змінюючи топік розмови. Топікальний маркер *by the way* має глобальну конективну дію, вказуючи на зв’язок топіка (*that idea*) з топіком попереднього сегмента, – ситуації розмови про церемонію шлюбу. Завдяки стратегії відтінення топіка, зниження його релевантності мовець досягає бажаної для нього прагматичної мети: добивається того, що адресат R імпліцитно відмовляється від власної ініціативи (репліки (ж), (з)).

У наведеному нижче прикладі дискурсивний маркер *what’s more* виконує подібні до елемента *by the way* функції:

[67] M: (a) *I’m not going to start rehearsing ‘Nowadays’ with you acting like that.*

J: (б) *Find someone who can act the part better than I can then.*

M: (в) *Don’t be silly, Julia.* (г) *I may not be a very good actor myself, I never thought I was, I know good acting from bad.*

→ (г) *And **what’s more** there’s nothing about you I don’t know.*

(д) *I’m going to put up the notices on Saturday and then I want you to go abroad.* (e) *We’ll make ‘Nowadays’ our autumn production.*

J: (є) *It is true that I’m acting badly?*

M: (ж) *Rottenly.*

J: (з) *I'll try and pull myself together.* (T, 221-222)

Бесіда проходить між J та M – театральними акторами, які кохають один одного. Однак тема, ініціатором якої був M, викликає різкий опір з боку J: топіком обговорення є виступ J, точніше її гра в п'єсі, яка відбулася до моменту розмови. Комуніканти демонструють опозитивні точки зору на предмет розмови.

Конфліктність позицій співрозмовників зберігається у подальшому контексті, однак M у вислові (г) з інтродуктором *what's more* використовує стратегічну де-актуалізацію попереднього топіка, вдаючись до потенційно неконфліктного коментаря (*there's nothing about you I don't know*). У перспекції такий топікальний дисконтинуум призводить до зняття емоційної напруги, конфліктності в бесіді: запитання J (є) є менш претенціозним. Інтродукуючи другорядний топік в гіпотетичній ієрархії топіків за посередництвом елемента *what's more*, мовець має змогу впливати на параметр психологічної дистанції у діалозі. З цієї перспективи статусно-марковані мовленнєві акти – параімперативи, що виражені у висловах (д), (є) не викликають в адресата заперечної реакції.

Ще одним лінгвістичним механізмом інтродукції другорядного топіка є дискурсивний маркер *by any chance*, синтаксична позиція якого так само, як і функціональних синонімів *by the way*, *what's more* фіксована на початку речення. Наприклад:

[68] H: (а) **Look**, would you be interested in meeting me for a cocktail somewhere?

F: (б) **By any chance** do you have any idea what time it is?

(в) *What's your name, anyhow, may I ask?*

(г) *You sound a little on the young side.*

H: (г) *Thank you for the compliment.*

(д) *Caulfield's my name.* (CIR, 58-59)

Наведений приклад є уривком телефонної розмови між незнайомими особами – H та F. Окрім дискурсивного маркера *by any chance* у бесіді наявний

топікальний маркер – *look*. Елемент *look* є лексичним засобом актуалізації топіка і є прикладом стратегічної інтродукції топіка (теми зустрічі (*meeting*)). У вислові (б) з інтродуктором *by any chance* продуцент F, вдаючись до стратегії де-актуалізації топіка (проблеми пізньої пори), імпліцитно відхиляє топік (ідею їхньої зустрічі), запропонований Н у попередньому висловлюванні. Таким чином, мовець у висловлюванні (б) акцентує увагу слухача на проблемі недоречності їхньої зустрічі, експліцитно відхиляючи пропозицію Н.

Як свідчить аналіз функцій топікальних маркерів *look, by the chance* у прикладі бесіди, існує відмінність у готовності співрозмовників спільно конструювати топікальну мережу спілкування. Проблема, яку запропонував для розгляду мовець у висловлюванні (а), не викликає зацікавлення в адресата. Однак останній обирає ввічливу стратегію уникнення конфлікту. За посередництвом топікального екрана *by any chance*, який інтродукує топік і одночасно знижує його значущість у даному контексті, мовцю вдається вирішити конфлікт власних інтенцій – імпліцитно відхилити пропозицію співрозмовника і захистити імідж адресата.

Таким чином, лінгвістичні механізми стратегічних відхилень, “латералізації” (*lateralization*) топіка *by the way, what’s more, by any chance* є необхідними інструментами загальної стратегії ввічливості, інтродукції лише потенційно значущих топіків.

Топікальні екрани *moreover, incidentally* та *more to the point* виконують аналогічну до *by the way, what’s more* функцію. Зазначимо, що завдяки введенню цих елементів виникає додатковий ефект “розрядки” емоційно напружених ситуацій або тимчасова дефокалізація попереднього топіка на новий з метою подальшої переорієнтації.

Слід зазначити, що елементи *by the way, what’s more* превалюють у розповідних, ствердних реченнях. Інтродуктор *by any chance* у дискурсно-прагматичній функції спостережений винятково в реченнях питального типу.

3.3.3.2. Стратегії парадигматизації топіка. Як вище було зазначено, топікальні екрани, окрім стратегічних відхилень, можуть бути представлені

стратегічними прикладами. Стратегічні приклади є випадками, в яких також має місце редукція параметра виділеності топіка з ефектом його парадигматизації. Термін “парадигматизація” (від гр. сл. *paradeigma* – приклад, зразок) ми розуміємо як явище, що інтерпретується як “зразок”, “модель” або “аргументна структура” [132, 512]; інформаційно єдина ситуація (структура), яка виступає ілюстрацією, орієнтиром [39, 85] для головної (топікальної) структури. Типовими лінгвістичними засобами запуску цього механізму є топікальні конектори *for instance*, *for example*. Розглянемо детальніше на прикладі процедурну дію цих кон’юнктив:

[69] (а) “*Do you know, madame, I have one ambition in life: it is to have a home of my own – a wife – a quiverful of jolly boys and girls to play with.*

(б) **But** *it’s a hard business for a fellow like me.* (в) *I’m too generous.*

(г) *Money comes and money goes.* (ґ) **And then**¹ *my work – always on the move – there’s no home in the world for me.”*

The tears came to his eyes. He was deeply moved.

(д) “*Last night, **for instance**, I felt so alone and friendless.* (е) **And then**² *this place; it isn’t particularly cheerful, if you don’t mind my saying so.* (GSSW, 171)

Наведений приклад представлений монологічним сегментом бесіди. Окрім топікального дискурсивного маркера *for instance*, у фрагменті наявні інші маркери топікальної структури – *but*, *then*¹, *then*². Не вдаючись у деталізацію, зазначимо лише, що всі вони виступають засобами-інтродукторами нового топіка, маркуючи топікальний дисконтинуум.

У вислові (д) з дискурсивним маркером *for instance* у медіальній позиції мовець топікалізує проблему своєї самотності і відсутності друзів. Однак, на відміну від інтродукторів *but*, *then*¹, *then*², які є засобами стратегічної актуалізації топіка, одиниця *for instance* є механізмом стратегічної де-актуалізації топіка, його відтінення.

Топікальний екран *for instance*, знижуючи параметр виділеності топіка,

сигналізує про бажання мовця обмежитися згадуванням проблеми і не вдаватися в подальшу розповідь відносно неї, оскільки тема є надто інтимною, про що свідчить авторський ко-текст (*The tears came to his eyes. He was deeply moved*).

Наведемо приклад, у якому зафіксований функціональний синонім маркера *for instance* – елемент *for example*:

[70] S: (a) *Do you like to gamble, Mr. Barber?*

B: (б) *Who doesn't?*

S: (в) *There are many who do not like to gamble.*

(г) *I pity them.*

B: (і) *Pity them?* (д) *Why?*

S: (е) *Because in this age there comes a time when everyone finds that he is forced to gamble – <...>*

(є) ***For example***, *during the war...*

B: (ж) *Yes?*

S: (з) *When you were in your plane on a mission.*

(и) *Weren't there times when you had decided suddenly to try something, to depend on your luck for one split second, and if you hesitated – ssszt?*

(к) *I suppose you are one of the young men who were nearly killed a dozen times.*

B: (л) *I suppose so.*

S: (м) *I prefer that in Americans.* (н) *It makes them more like Europeans.*

B: (о) *How did you know I was in the war?* (LRSE, 155-156)

На початку бесіди (вислови (а-е) розмова триває навколо теми азартних ігор. Починаючи з вислову (є) має місце зміна предмета діалогу. Маркером переходу топіка виступає елемент *for example*, який вводить новий тематичний фрейм, відмежовуючи інформаційні сегменти бесіди. Продуцент S, інтродукуючи спочатку темпоральний аспект (*during the war*), згодом

локативний аспект (*when you were in your plane on a mission*) минулих подій, учасником яких був реципієнт В, ненав'язливо переключає увагу останнього на його участь у військових подіях. Вибір мовцем S топікального маркера стратегічного прикладу *for example* є прагматично обґрунтованим, оскільки сприяє вирішенню проблеми надання реципієнтом В стратегічно релевантної інформації, в якій останній міг відмовити мовцю S. Стратегія де-актуалізації, уникнення “акценту” в інтродукції топіка дозволяє мовцеві знизити ступінь впливу на слухача. Одночасно, парадигматизація топіка, його дислокація в “парадигмі еквіполентних можливостей” [113, 902] створює ефект емотивної незначущості топіка в актуальній комунікативній ситуації. Однак, як свідчить подальший ко-текст, така де-інтенсифікація емотивної значущості топіка дозволяє мовцеві S заохотити слухача В надавати інформацію, роблячи внески у межах запропонованого першим топікального фрейму.

У наступному прикладі, на противагу, елемент *for example* виконує дистинктивні від дискурсивного маркера функції:

- [71] “*My goodness, Knipe. What should I want that for?*”
“I don’t know, sir, except that some writers get to be very much respected – like Mr. Erle Gardner or Kathleen Norris, for example. We’re got to have names.” (LRSE, 109)

У цьому прикладі, який є уривком бесіди комунікантів щодо авторських псевдонімів для написаних власних творів, одиниця *for example* не функціонує маркером топікальної структури дискурсу, оскільки не вводить окремий топік у складі пропозиції або топік, що виражений пропозицією. Частка *for example* функціонує у мовленні як апозитивний маркер, тобто індикатор апозитивної конструкції. В термінах Д. Блейкмор, релевантність таких одиниць досягається через експлікацію кореферентного терміна [108, 330]. В даному випадку – це терміни *writers* → *Mr. Erle Gardner, Kathleen Norris*. Крім того, прикінцева позиція елемента *for example* є стратегічно не вигідною для маркерів топікальної структури дискурсу.

Таким чином, дискурсивні маркери стратегічного відтінення-відхилення

від головного топіка (топікальні екрани) є мовними механізмами, за посередництвом яких має місце редукція інтерактивного параметра топікальної виділеності. Латералізація топіка або його парадигматизація створює ефект емотивної незначущості топіка для мовця або є для нього стратегічно релевантною у даному контексті. Прагматична дія лінгвістичних засобів деактуалізації топіка (*by the way, what's more, by any chance, incidentally, moreover, more to the point for example, for instance*) є прямо протилежною дії засобів актуалізації топіка – прикладів стратегічної реінтродукції. Однак вибір певного елемента з резерву цих двох груп залежить від індивідуальних інтенцій продуцента, ступеня його зацікавленості у предметі розмови, оцінки зацікавленості реципієнта у темі та ступеня психологічної дистанції в бесіді.

3.3.3.3. Стратегії коментування топіка. Поряд із сигналами стратегій відхилення та парадигматизації топіка, стратегії відтінення топіка маркуються елементами типу *I mean, you know, you see, the thing is, as a matter of fact*, які здатні інтродукувати другорядну послідовність зі статусом коментаря. Слід зазначити, що синтаксична позиція наведених топікальних маркерів завжди фіксована на початку речення. У випадку функціонування одиниць *you know, you see* в кінці висловлювання, вони втрачають конективну дискурсну функцію і виступають модальними частками. Прагматика останніх полягає в апеляції до слухача з метою підтвердження ним висловленої мовцем думки. Фінальність синтаксичної позиції для елемента *I mean* є підставою для розгляду його як апозитивного маркера, функція якого полягає в експлікації кореферентного терміну попереднього речення у послідовності. У випадку серединної синтаксичної позиції цих трьох елементів, вони також не сигналізують дискурсну послідовність, а є маркерами-заповнювачами “хезитаційних пауз” [62, 288]. Для топікальних маркерів *as a matter of fact, the thing is* завжди характерна ініціальність позиції у висловлюванні.

Проілюструємо процедурну дію топікального маркера *you know* на основі прикладу:

[72] T: (a) “*There, Ev. (b) What do you thing of it?*”

- E: (в) *It's stunning.* (г) *But – Ty, as Mother says, you shouldn't have – really.*
- T: (г) *Nonsense.* (д) *Anniversary present.*
 (е) ***You know***, *it's a wonderful coincidence your coming down today.* (є) *It's just a month today that Ev's been living here.*
- S: (ж) *Yes, that's right <...>* (з) *I remember Ev's letter telling us about it <...>*
- E: (і) ***But*** *just the same, Ty, you're much too extravagant and generous.*
 (GSSW, 294)

Безпосередньо перед аналізом топікальної структури діалогічного сегмента зазначимо, що у бесіді беруть участь три комуніканти: Т, Е (друзі) та S (батько Е). Предметом обговорення є подарунок, який зробив Т своєму компаньйону Е. Для останнього топік є неочікуваним: репліка (г) передає імпліцитну відмову від подарунку. Мовець Т відкидає заперечення Е, і у вислові (е) з інтродуктором *you know* вводить сегмент інформації, який коментує, продукує підстави, якими керувався мовець у своєму виборі. У перцептивному та комунікативному плані репліки (е), (є) складають другорядну послідовність із статусом фонові структури, яка орієнтує слухача S відносно виділеної пропозиції (д). Отже елемент *you know* профілює траєкторію відношення між топіком (траєктором) та коментом (орієнтиром), сигналізуючи таким чином стратегію відтінення топіка у плані надання коментаря.

Конотативним ефектом дискурсивного маркера *you know* є каузальний семантичний зміст: інтродукований сегмент надає аспект мотивації для акту пропозиції (пропонування подарунка). У прагматичному плані додатковий ефект одиниці *you know* полягає у зміні мовцем перспективи в подальших висловлюваннях: присутність у конструкції маркера (вектор якого спрямований на слухача) дейктичного елемента *you* та когнітивного дієслова *know* створює комбінацію, зміст якої несе позитивний заряд у діалозі, оскільки містить “пряму апеляцію до знань адресата і спрямований на завоювання довіри з його боку” [99, 88-90]. У цьому зв'язку *you know* розглядається нами як індикатор

консенсусу, згоди між мовцем та слухачем, експлікатором щирості продуцента, сама присутність якого створює сприятливі умови для позитивного зворотнього зв'язку [197, 570].

Адекватна інтерпретація предмета думки мовця значною мірою залежить від режиму спілкування, можливостей дотику ментальних позицій мовця та слухача. Якщо топик “близький”, цікавий, емоційно значущий, а отже високорелевантний для останнього, включається механізм скорочення психологічної дистанції; при цьому має місце максималізація емпатії слухача до мовця при мінімальній відчуженості, відповідно. Термін “емпатія” (від гр. сл. *empathes* – схвильований, збуджений) ми розуміємо як віртуальну ідентифікацію мовця з іншою особою [132, 241; див. також 26, 785; 64, 592]. Емоційний ефект, завдяки механізму емпатії, виникає більш прямим і безпосереднім шляхом; інформація в значно меншій мірі зазнає попередньої обробки на когнітивному рівні, в більшому ступені активізується неусвідомлюваний рівень психічної діяльності індивіда [98, 193]. Фокус інтересу мовця в розмові передбачає апеляцію мовця до слухача з метою залучення його уваги, зацікавлення у пропонованому першим топіка. Найбільшим потенціалом збереження уваги реципієнта, досягнення емпатії, як свідчать наші приклади, володіють елементи *you know*, *you see* у функції дискурсивних маркерів. Їх вибір мовцем для інтродукції нових топіків діалогу значною мірою детермінується самою семантикою цих елементів, оскільки у своєму складі вони містять дейктик *you*, когнітивне дієслово *know* (*you know*), перцептивне дієслово *see* (*you see*). Продукуючи свій вислів з інтродуктивним *you know* (*you see*), мовець віртуально ставить реципієнта у позицію “концептуалізатора”, [157, 21] пропозиції, хоча в реальності пропонована інформація є елементом ментального простору продуцента, його перспективою, особистим топіком. Подібний погляд мовця на проблему, подію або стан речей у світі з точки зору слухача, “відтінення” свого *ego* сприяє нейтралізації соціально-психологічних відмінностей комунікантів і є ефективною стратегією для досягнення консенсусу, симпатії, а за умови емоційної готовності слухача –

емпатії. Однак емпатія не є тією мірою стабільного у бесіді як симпатія, оскільки повному і тривалому в часі ототожненню позицій інтерактантів перешкоджає їх досвід. На думку Дж. Серля, саме досвід структурує свідомість [184, 133], а ефективність проникнення в свідомість індивіда (комунікативного партнера) залежить від “комунікативно-прагматичних стратегій автора (мовця), їхньої реалізації у тексті та від оптимальної відповідності до цих стратегій читача (слухача), його концептуальної системи” [88, 122].

Наведемо приклад бесіди, де *you know*, окрім головної функції інтродукції коментаря, передає додатковий прагматичний зміст:

[73] (a) *“I just came to see if you’re all right”, Garner says.*

“I’ve got to get home now, I’m afraid, but I wanted to see whether you’re all right.”

(б) *“I’m okay.”*

(в) *“I just wanted to make sure that everything is all right. Everything’s all right?” Garner asks his brother.*

(г) *“Okay. Everything’s okay.”*

(ґ) *“Well¹; Garner exhales loudly <...>” A lot of games still to play.”*

(д) *“Sure.” Timothy keeps his gaze downcast.*

(е) *“Well², I’m rooting for you.”*

(є) *“You know, I’m right behind you.”*

(ж) *“Thanks”, Timothy says – and only now does he lift his gaze. <...>*

“Thanks.” (H, 109-110)

Діалог відбувається між братами G та молодшим T, який емоційно пригнічений після невдалої гри. Проаналізуємо уривок бесіди прикладу з точки зору топікальної структури дискурсу. Протягом перших чотирьох реплік розмова триває навколо проблеми психологічного комфорту T. У вислові (г) мовець G змінює топік діалогу, сигналізуючи своє рішення маркером стратегічної інтродукції топіка *well¹*. Після незацікавленої реакції адресата, мовець робить ще одну спробу викликати емоційну залученість слухача, топікалізуючи своє співпереживання (симпатію) до Тімоті у вислові (є) з

інтродуктором *well*². Дискурсивний конектор *you know* є знижено-категоричним інтродуктором коментарного акту (вислів (є): мовець коментує власний емоційний стан – фазу емпатії (*I'm right behind you*). З точки зору комунікативної структури *you know* вводить другорядний МА, мета якого полягає у зниженні потенційної категоричності попереднього головного акту (*I'm rooting for you*) для його прийняття слухачем. Про прийняття або неприйняття, а також про впровадженість і констатацію мовленнєвого акту свідчать так звані “підтримуючі” акти – ті, які здійснюються слухачем по ходу виступу мовця в якості сигналів зворотнього зв'язку. У нашому прикладі репліка (ж) (*Thanks*) адресата є індикатором зворотнього зв'язку, прийняття інтенцій адресанта, емпатії слухача до мовця.

Таким чином, елемент *you know* належить до розряду дискурсивних маркерів – стратегічних де-актуалізаторів топіка типу *I mean*, які вводять вислів і одночасно відтінюють його топік, знижують його релевантність, створюючи презумпцію його подальшого коментарного статусу.

Маркери апеляції до слухача *you know*, а також *you see*, є ефективними засобами досягнення міжособистісного консенсусу, емпатії в бесіді. Вони не є конективними засобами у чистому розумінні. В термінах К. Крун їх каузальний конотативний зміст слід трактувати як регулярний випадок стороннього ефекту ядерного змісту інтерперсонального консенсусу [153, 216].

У нашому прикладі мовець досягає емоційного резонансу, позитивної реакції слухача, судячи з вербальної (“*Thanks*”) і невербальної (“*and only now does he lift his gaze*”) інформації. Ефективність обраної стратегії градуальної емпатії реалізується у встановленні гармонії між мовцем та слухачем, побудови позитивної емпатійної мережі. Елемент *you know*, який не належить до складу пропозиції, здатен зміщувати точку референції, тобто позицію концептуалізатора. Фактично, мовець, вживаючи одиницю *you know* надає слухачеві, просторова об'єктна позиція якого експліцитно виражена у вислові, можливість зайняти позицію першого з одночасним переорієнтуванням “на себе” центра координації. За таких умов адресат (у вислові представлений

граматичним об'єктом *you*) постає віртуальним концептуалізатором цього висловлювання, хоча реальна фігура суб'єкта “I” залишається незмінною і пропозиція вислову є структурою ментального простору продуцента.

Таким чином, якщо комуніканти прагнуть встановити у бесіді подібні прагматичні конфігурації, виникає підстава (симпатія) для реалізації ідеї спільного погляду на стан речей або подію, які описуються мовцем у вислові, – це втілюється в емпатії.

Мовець лише тоді є повноцінним, коли ситуація розмови є канонічною. Саме експресивні мовленнєві акти симпатії та емпатії [27, 35], представлені у прикладах вище, реально канонізують ситуацію. У подібній ситуації партнери по бесіді максимально повно розуміють та адекватно інтерпретують слова один одного.

Таким чином, для створення емпатії у бесіді необхідним ґрунтом, основою для її виникнення виявляється симпатія. На підставі симпатії, яка проявляється в екстралінгвістичному чиннику позитивної тональності спілкування, створюється через обмін думками, втілюючись у формі мовленнєвих актів симпатії, може виникнути емпатія.

Однак, як було підкреслено вище, емпатія не є тією мірою стабільною у бесіді як симпатія. Перша реалізується у розмові в одномоментних мовленнєвих актах емпатії, оскільки, з одного боку, досягненість емпатії в діалозі “автоматично” знімає потребу у подальшому впливі на слухача: інтенція мовця знаходить емоційний відгук в останнього; з іншого боку, тривалому ототожненні позицій співрозмовників перешкоджає фактор “розрізнення текстів” [8, 41] комунікантів, або в термінах Дж. Серля (1995), досвіду. Комуніканти не можуть тривало знаходитись у тріадних відносинах $S \rightarrow H = S$ [15, 8-10], оскільки процес “життєдіяльності” розмови припиняється.

У наведеному вище прикладі дискурсивний маркер *you know* є індикатором вводу коментарного акту, маркером емоційної емпатії. Через цей засіб досягається ефект інтимізації відношень між комунікантами у спільному ментальному просторі дискурсу.

Значний ступінь інтимізації простежується у наступному прикладі :

[74] *He was moved and stirred by the frankness with which she had spoken of her family life and her lost youth, and now her sudden boldness excited him (...)*

*“**You know**”, she said suddenly, “we were speaking of dreams. Do you know what my fondest dream was in high school? To have calling cards. We were quite poor then.”* (GSSW, 92)

У наведеному вище уривку дискурсивний маркер *you know* вводить у контекст бесіди топік, який є результатом викликаних з пам'яті мовця спогадів, сповнених емоціями. Психологічний комфорт у бесіді, щирість та відвертість почуттів сприяють розкриттю мовцем слухачеві найпотаємніших мрій, які є структурами досвіду першого. Крім того, елемент *you know* є маркером інтимізації, експлікатором передачі особистісного змісту особи, встановлюючи довірливу, інтимну психологічну дистанцію в розмові, а отже і симпатію. Наведене висловлювання збуджує творчу активність адресата, залученість його до співпраці, співпереживань – емоційних та естетичних, до кооперації.

Якщо аналізувати вислови з елементом *you know* та вислови з інтродуктором *you see*, виявляються спільні та в деяких аспектах відмінні характеристики їх прагматичної поведінки. Перед детальним розглядом прагматичної дії дискурсивного маркера *you see*, доцільно відзначити, що цей елемент також має омонімічні лексико-граматичні варіанти у бесіді. Не вдаючись у їх розгляд, зазначимо, що в основному вони подібні до омонімів дискурсивного маркера *you know*. Головним критерієм диференціації є ініціальна, синтаксично і семантично неінтегрована в речення позиція елемента *you see*, що свідчить на користь його глобальної процедурної дії в дискурсі. Наведемо приклад бесіди, де функціонує елемент *you see* в якості дискурсивного маркера:

[75] R: (a) *“Do you think it would be much fun to live with a man you weren't in love with?”*

M: (б) *“But I don't want love. (в) I'm fed to teeth with love.”*

R: (г) “*That’s a strange thing to say at your age.*”

M: (г) “***You see*** *I was madly in love with my husband.* (д) *They told me I was a fool to marry him;* (е) *they said he was a gambler and a drunkard;* (є) *I didn’t care.* (ж) *He wanted me to marry him so much.* <...> (з) *I couldn’t keep him from drinking.*”

R: (і) “*Why didn’t you leave home?*”

(к) *Are you sure you’re not committing yourself to a slavery when you marry a man who means nothing to you?* (UV, 11-12)

Вихідним моментом (головним топіком) бесіди є тема одруження М (вислів (а)). У плані комунікативної структури бесіди елемент *you see* вводить другорядний дискурсивний акт, конотативним ефектом якого є: а) пом’якшення потенційно категоричних актів (“*But I don’t want love. I’m fed to teeth with love.*”), ідея (топик) яких є незрозумілою для слухача, про що свідчить реакція (г) останнього; б) як і у випадку з *you know*, елемент *you see* містить відтінок каузального прагматичного маркера, однак домінуючою ознакою елемента *you see* є введення другорядного топика. Відповідно, з точки зору топикальної структури бесіди послідовність речень у подальшому контексті (вислови (г-з)) має статус діалогічного відхилення, коментаря, релевантність якого полягає в наданні підстав, обґрунтувань для головного змісту (вислови (б), (в)). Адресат R, як свідчить запитання (і), підтримує діалогічне відхилення, однак висловлюванням (к) відновлює попередню топикальну лінію, повертаючись до розгляду проблеми майбутнього одруження М. Одиниці *you see* притаманна здатність активізувати візуальне поле слухача для кращого розуміння ним точки зору автора вислову з *you see*; в) у реляційному плані висловлювання складає презумпцію спільності просторового параметра у комунікантів, мінімальної відчуженості співрозмовників і складає фон розуміння реципієнтом пропозицій висловлювань (б), (в). Прагматичним ефектом введення дискурсивного елемента *you see* є доведення очевидності, ймовірності і потенційної не-зверхності висловлювань.

Дискурсивний маркер *you know* характеризується емоційно потужнішим і одночасно більш “пом’якшеним” закликом, апеляцією мовця до слухача з метою коректування і настроювання ментальних дій інтерпретації адресата у спільне, “стичне” [15, 8] синхронічне русло, оскільки когнітивне дієслово *know* у складі наведеного апелятивного елемента активізує досвід слухача і складає презумпцію існування спільного елемента знань у семантичній пам’яті адресата. Згідно з Р. ван де Вельде, якщо нова інформація сумісна, або семантично конгруентна, з фоновим знанням реципієнта, отримувач інформації без надмірних когнітивних зусиль включає її до складу свого тезаурусу. Ментальна репрезентація, що є результатом подібного включення є прикладом організації знань. Проте (як свідчить наведений вище приклад), існують випадки, коли нова інформація несумісна або семантично неконгруентна з фоновим знанням реципієнта. В такому випадку реципієнтові необхідно реорганізувати цей компонент інформації так, щоб він гармонійно ввійшов до складу фонових знань інтерпретатора. При цьому має місце продукування акту інтерпретації у розумінні Дж. Серля [184, 134], продукт якої не є гарантом адекватності розуміння смислу висловлювання в інтерпретації відправника (його задумі) та в інтерпретації отримувача, що в кінцевому рахунку негативно впливає на ефективність комунікації.

Слід додати, що існують випадки, коли нова інформація несумісна чи семантично неконгруентна зі структурою знань отримувача. Реципієнт реорганізовує структуру своїх фонових знань, переорієнтуючи їх на основі того, що пропонується пропозицією вислову продуцента [193, 22-23]. На нашу думку, це потребує також великої кількості когнітивних зусиль та часу. Проте при встановленні позитивної емпатійної мережі у бесіді, творчої активності, гармонії між комунікантами реципієнт, завдяки механізму емпатії, не піддає інформацію попередній обробці на когнітивному рівні, в більшому ступені активізується неусвідомлюваний рівень психічної діяльності адресата [98, 193]: знижуються когнітивні зусилля та час на обробку, підвищується релевантність вислову для слухача і контекстуальний ефект даного вислову. У нашому

випадку елемент *you know*, окрім маркування топікальної структури, є маркером заклику мовцю до прояву “когнітивної емпатії” [26, 785] слухачем.

Топікальний маркер *you know* створює презумпцію спільності точок зору партнерів у часі, а дія синонімічного *you see* спрямована на створення єдності точок зору у ментальному просторі комунікантів. Мовець, вводячи в дискурс *you know*, синхронізує взаємні позиції співрозмовників у бесіді для спільного погляду на предмет думки мовця. Елемент *you see* “ненав’язливо”, проте максимально ефективно зближує простір між точками зору комунікантів для їх “дотику”, тобто поєднує дві точки зору в один потужний фокус.

Слід відзначити певну прагматичну синонімію між елементами *you know*, *you see* та *look, listen*, оскільки їх семантичний зміст містить спільний компонент: *you see* (бачиш, розумієш); *you know* (знаєш, розумієш); *look* (поглянь, послухай, зрозумій), *listen* (послухай). Проте ситуації їх вживання виявляються відмінними, оскільки елементи *look, listen* у прагматичному плані є більш категоричним “запрошенням” мовця до уваги з боку слухача. Саме тому останні належать до складу маркерів стратегій актуалізації топіка.

У формальних розмовах маркери *you see, you know* нерідко свідчать про прийняття мовцем перспективи адресата в схемах аргументації, виправдань [див. 72, 64; 124, 230; 138, 208] та інтерпретації головної ідеї топіка. Наведемо такий приклад з елементом *you see*:

[76] B: (a) *Just a minute, my boy.* (б) *Calm yourself down, will you.* (в) *I don't think all this is getting us anywhere.*

K: (г) *Please, Mr. Bohlen, hear me through.* (ґ) *It's all terribly important.*

(д) ***You see***, *on my machine, by having an adjustable coordinator between the “plot-memory” section and the word-memory section I am able to produce any type of story I want simply by pressing the required button*

B: (е) *Yes, I know, Knipe, I know.* (є) *This is all very interesting, but what's the point of it?*

К: (ж) *It's a matter of business, that's all.*

(з) *I'm looking at it from your point of view now - as a commercial proposition.*(LRSE, 112)

У наведеному уривку статусно-маркованого діалогу приймають участь двоє комунікантів, перший з яких В є начальником, – носієм вищого соціального статусу, другий К, відповідно, виконує роль підлеглого, утримувача відносно нижчого соціального статусу в ситуації.

Знаходячись під впливом соціальних факторів обмеження, мовець К продукує мовленнєвий акт прохання (г), мета якого привернути увагу адресата до пропонованого топіка (теми написання безлічі художніх творів за посередництвом комп'ютера). У репліці (д) з інтродуктором *you see* адресант К робить спробу пояснити, обґрунтувати доцільність розгляду цієї проблеми. Окрім виконання функції коментування, елемент *you see* у цій ситуації виступає також маркером підлеглого соціального статусу комуніканта та індикатором обрання мовцем перспективи слухача – утримувача відносно вищого статусу. З прагматичної точки зору, стратегія вибору мовцем топікального маркера *you see* сприяє інтенції продуцента досягнути прагматичного ефекту – переконати адресата у доцільності задуманого першим проекту, викликати позитивну емоційну реакцію останнього. Реакція адресата В (репліки (е), (є)) свідчить про його зацікавленість, однак нерозуміння запропонованої ідеї (“*But what's the point of it?*”). Реакція-відповідь (з) мовця К демонструє його підхід до проблеми з ділових позицій (“*I'm looking at it from your point of view now – as a commercial proposition*”), яких дотримується адресат В. У вислові має місце когнітивна емпатія мовця до слухача.

Таким чином, прагматичний вибір продуцента К в організації, структуризації та сегментації дискурсу свідчить про вдалість обраної мовцем стратегії відтінення топіка, надання йому другорядного статусу. Отже, елемент *you see*, окрім головної функції інтродукції другорядного топіка, є сигналом поступки продуцента К своєю позицією, обрання перспективи слухача, що дозволяє

першому вдало реалізувати свої інтенції. Поступаючись власною точкою зору, мовець послідовно доводить доцільність реалізації задуманої ним справи.

Таким чином, лінгвістичні механізми *you see, you know*, окрім глобальної конективної дії на рівні топікальної структури бесіди, несуть конотативний зміст у структурі міжособистісних стосунків між інтерактантами, в термінах Д. Шиффрін, – структурі участі (*participation framework* [181, 25]).

Ці елементи у дискурсно-прагматичній функції є ефективними інструментами впливу через редукцію параметра виділеності топіка. Вони виступають прагматичним вибором мовців, який підкреслює невимогливість у розгляді пропонованих власних топіків у статусно-нейтральних діалогах. У статусно-маркованих діалогах ці мовні одиниці паралельно є маркерами підлеглого стану мовця.

Поряд з топікальними маркерами *you know, you see* – індикаторами вводу другорядних інформаційних блоків, комуніканти активно використовують еквіфункціональні елементи типу *as a matter of fact, the thing is*. Різниця між першими та другими полягає у відсутності потенційного емпатичного ефекту при використанні останніх в бесіді. Це обумовлено тим, що у концептуальній базі останніх відсутній елемент консенсусу. Відмінність між *as a matter of fact* та *the thing is* полягає у ситуаціях їх вжитку. Для першого характерна інтродукція аргументних структур зі статусом об'єктивного коментаря у мовленні носіїв порівняно вищого соціального статусу. Маркер *the thing is*, на противагу, превалює у статусно-нейтральних розмовах.

Наведений нижче приклад ілюструє наявність елемента *as a matter of fact*, вжитого домінуючим за статусом комунікантом В. Слід додати, що окрім вищезгаданого маркера стратегії відтінення, у мовленні В присутні сигнали стратегії актуалізації топіка (*now, listen to me, so*), що є типовим вибором продуцентів з вищим статусом – ініціаторів, утримувачів топіка.

[77] В: (a) “*Now listen to me, Knipe. What I’m going to do is a serious novel <...>*. (б) *I’ve been getting rather tired of the sort of stories you’ve been putting my name to lately.*

(в) ***As a matter of fact**, I'm none too sure you haven't been trying to make monkey out of me.*"

K: (г) "A monkey, Mr. Bohlen?"

B: (г) "Keeping all the best ones for yourself, that's what you've been doing."

K: (д) "Oh, no, Mr. Bohlen! No!"

B: (е) ***So** this time I'm going to make sure I write a high class intelligent book.* (е) *You understand that.* (LRSE, 115-116)

Маркери стратегії актуалізації топіка *now, listen to me* (вислів (а)) свідчать про інтенцію мовця В встановити новий топік в діалозі. В лінгвістичному плані ці елементи виступають індикаторами дискурсної межі, тобто є стратегічними засобами актуалізації нового топіка, маркерами зсуву фокуса інтересу мовця на новий об'єкт. З реляційної точки зору одиниці *now* та *listen to me* підкреслюють попередній дисбаланс сил, статусну асиметрію і є маркерами прояву адресантом В узаконеного права домінувати в розмові, оскільки статус мовця В дозволяє це зробити. З прагматичної перспективи контамінація цих факторів збільшує інтерактивні параметри ступеня впливу мовця на слухача і комунікативної виділеності топіка в даному контексті ситуації. Дискурсивний маркер *as a matter of fact* вводить коментарний вислів (в), суб'єкт думки якого має статус другорядності, відхилення від основного топіка.

Після діалогічного відхилення, яке підхоплене адресатом К і триває протягом реплік (в), (д), мовець В відновлює головний топік, сигналізуючи про таку інтенцію елементом *so* (вислів (е)). Як вище зазначалось, стратегічний засіб актуалізації (у нашому випадку реінтродукції) топіка *so* характеризує продуцента як утримувача вищого соціального статусу.

Таким чином, функція елемента *as a matter of fact* подібна до *I mean, you know, you see*. Єдина різниця між ними полягає у контекстах їхнього вжитку: перший характерний як засіб введення коментаря у мовленні носія відносно вищого соціального статусу у формальних діалогах. Останні три превалюють в статусно-нейтральних розмовах. У формальних бесідах ці маркери

коментарних стратегій щодо топіка є переважним прагматичним вибором мовця, статус якого відносно нижчий.

Отже систематизація прикладів вживання маркерів топікального рівня *you know, you see, I mean, the thing is, as a matter of fact* дозволяє констатувати таке:

1. Наведена група дискурсивних маркерів належить до загального арсеналу засобів відтінення топіка з метою надання пояснення, резонності та обґрунтування для введеного у попередньому дискурсі топіка. Застосування такої інтерактивної дискурсивної стратегії дозволяє мовцеві зробити пропонування ним топік більш зрозумілим, а отже і прийнятним для слухача.

2. З точки зору топікальної структури, засоби коментування, через їхню належність до маркерів стратегій де-актуалізації топіка, є сигналами дискурсної межі й інтродукції топіка зі статусом другорядності, оскільки останній не отримує у подальшому ко-тексті виділеності. В когнітивному плані наведені елементи виступають маркерами траєкторій глобального відношення між топіком (траєктором) та коментарем (орієнтиром), встановлюючи таким чином перцептивну і комунікативну різницю між більш виділеним дискурсивним об'єктом (фігурою) та більш відтіненим об'єктом (фоном).

3. З точки зору комунікативної структури, поверхнева подібність вищезазначених елементів до прагматичних маркерів підстави типу *because* пояснюється тим, що вони здатні вводити інформаційний сегмент, який містить об'єктивну мотивацію для центрального мовленнєвого акту. Однак концептуальним профілем перших є індикація глобального дискретного відношення по лінії топік-комент; коментарна інформаційна структура включає, як правило, понад одне речення і супроводжується тимчасовою термінацією тематичного континууму. Тому маркери стратегії коментаря належать до складу сигналізаторів стратегій глобальної когерентності діалогічного тексту.

4. Конотативним прагматичним ефектом вжитку розглянутих маркерів є зниження категоричності попереднього мовленнєвого акту, його потенційно визивного змісту. Результатом цього є виникнення психологічного ефекту емпатії

між комунікантами. Це особливо характерно для маркерів *you know, you see*, адже в концептуальній базі цих одиниць первинно закладений елемент консенсусу.

Висновки до третього розділу

1. Доцільність виділення топікальної структури діалогічного дискурсу в окремий рівень моделі когерентності ґрунтується на відмінності функцій дискурсивних маркерів цього рівня від функцій конекторів семантичного та прагматичного рівнів діалогу. Топікальні маркери, по контрасту із семантичними і прагматичними маркерами, не є зв'язуючими засобами у чистому розумінні, тобто ці елементи не сигналізують локальне когерентне відношення між двома безпосередньо розташованими діалогічними висловлюваннями. Натомість процедурність їх значення полягає в кристалізації глобальної макроструктури розмови, – індикації зв'язку висловлювання з попереднім топіком бесіди, топіком перед діалогічним відхиленням, новим топіком розмови. В термінах організації та сегментації дискурсу таке маркування тематичної мережі діалогу засобами дискурсивних конекторів розцінюється нами як топікальний дисконтинуум або дискурсна межа.

2. В залежності від типу дискурсу, тобто фази, в якій триває розмова (нарративний режим або режим обговорення), топікальні маркери мають поділ на: а) сигнали нарративних та б) сигнали інтерактивних стратегій глобальної когерентності. Відповідно до функціонального призначення, всі представники парадигми топікальних маркерів утворюють дві підпарадигми – маркери *стратегій актуалізації* та *стратегій відтінення* топіка. До складу першої групи належать елементи *so, then, anyway, anyhow, at any rate, well, still, but, look, listen, now, (and) another thing, speaking of X, as for X*. В свою чергу ця підпарадигма розбивається на а) засоби інтродукції нового топіка (*so, well, look, listen, now, (and) another thing, speaking of / as for X*) та б) засоби реінтродукції попереднього топіка внаслідок діалогічного відхилення (*then, anyway, anyhow, at any rate, still, but, so, well*). Елементом *so, well* характерний інтродуктивний та

реінтродуктивний потенціал щодо топіка. Всі наведені представники першої підпарадигми, окрім *so, then, but, still*, функціонують винятково на топікальному рівні дискурсу. Останні чотири демонструють поліфункціональну тенденцію, виявляючи здатність до екстраполяції функцій і переходу з нижчих рівнів (семантичного, прагматичного) до вищого рівня – топікального.

Група засобів де-актуалізації топіка (топікальних екранів) має поділ на три групи: маркери стратегій відхилення – *by the way, by any chance, what's more, more to the point, incidentally, moreover*; стратегій парадигматизації топіка – *for example, for instance*; стратегій коментаря – *I mean, you know, you see, the thing is, as a matter of fact*.

3. В термінах когнітивної моделі розподілу інформації в дискурсі усі представники парадигми топікальних маркерів профілюють глобальне відношення між інформаційними сегментами. Концептуальний профіль маркерів актуалізації-інтродукції топіка полягає в окресленні траєкторії переходу від одного екстралінгвістичного об'єкта (топіка) до іншого, що реалізується в актуальній розмові як топікальний зсув. У момент застосування продуцентом вищезгаданої стратегії відбувається зміна фокусу в бесіді, – термінація поточного топіка й інтродукція нового, який отримує статус виділеного, першорядного у подальшому дискурсі.

Маркери актуалізації-реінтродукції топіка профілюють глобальне відношення між двома структурами, одна з яких передає коментарну, а отже і другорядну інформацію щодо топіка; інша належить до головної топікальної інформації. Таким чином, топікальні маркери-реінтродуктори є маркерами траєкторії переходу від більш статичного, фонового об'єкта (орієнтира), релевантного щодо значення топіка, до більш виділеного, динамічного об'єкта (траєктора).

Схема процедурної дії засобів відтінення топіка аналогічна засобам його актуалізації. Однак вектор дії топікальних екранів є протилежним: вони маркують траєкторію пересування більш “вагомого” у дискурсі об'єкта, – топіка – щодо менш значущого – топіка з другорядним комунікативним

навантаженням або експліцитного коментаря. Відповідно, перший об'єкт когерентного відношення отримує статус фігури / головного фокального учасника (траєктора), а другий – статус менш виділеного і статичного фону / другорядного фокального учасника (орієнтира). Основні положення цього розділу відбито в статті автора [41].

ВИСНОВКИ

Дискурсивні маркери утворюють окрему групу мовних елементів, функціональним призначенням яких є індикація когерентних зв'язків між висловлюваннями дискурсу. Відмінність зазначених одиниць від граматичного класу сполучників полягає у тому, що парадигма перших включає не лише сполучники, однак також прислівники, дієслова, дієприслівникові звороти, прийменникові сполуки, вирази. Всі наведені граматичні класи одиниць є джерелом походження дискурсивних маркерів із втратою первинного (семантичного) значення для виконання дискурсивної функції.

У функції дискурсивних маркерів досліджувані лінгвістичні одиниці кодують не концептуальне, а процедурне значення. Процедурність значення дискурсивних маркерів полягає в тому, що ці елементи, пройшовши шлях граматикизації, тобто функціональної переорієнтації із частковою втратою семантичного значення, набувають статусу оперативних засобів встановлення та підтримки когерентних відношень між дискурсивними сегментами, тобто інструкцій-процедур щодо маніпулювання концептуальною репрезентацією висловлювань. Об'єкт, на який спрямована процедурна дія дискурсивного маркера, є екстралінгвістичним за своєю сутністю. Він складається як мінімум з двох конститuentів-висловлювань, а точніше, аспекту змісту цих висловлювань – семантичного (пропозиційного) або прагматичного (мовленнєво-актового). Існує ще один аспект змісту, коли граматична структура одного речення не здатна вичерпно передати концепт, ідею, закладену в дискурсі. Цей концепт ми іменуємо топіком або темою тексту. Він реалізується на рівні макропропозицій – пропозицій, детермінованих глобальною перспективою.

На основі вищезгаданого виділяємо дві моделі, які динамічно взаємодіють і взаємодоповнюють одна одну: дискурсивна стратегічна модель когерентності та когнітивна модель розподілу інформації в дискурсі. Застосований нами інтегрований когнітивно-прагматичний підхід до вивчення структури дискурсу та його маркерів дозволяє по-новому розглянути мовлення, – в ракурсі актуалізованих знань, через призму ментальних процесів, які супроводжують

мовленнєві дії комунікантів. Тому сконструйовані моделі є основою адекватної дескрипції функцій дискурсивних маркерів.

В термінах дискурсивної моделі когерентності, дискурсивні маркери сигналізують три типи відношень: семантичний, прагматичний і топікальний. На семантичному рівні досліджувані одиниці репрезентують причинно-наслідкові, протиставні, доповнюючі та хронологічні зв'язки між фактами та подіями, тобто пропозиційним компонентом двох суміжних висловлювань. На прагматичному рівні вони маркують зв'язок між іллокутивними інтенціями, що їх містять два суміжні висловлювання: каузальні (мотивації та висновку) та контрастивні. Зважаючи на радіус їх процедурної дії, семантичні та прагматичні маркери складають набір сигналізаторів локальних стратегій когерентності.

На рівні семантичної структури дискурсивні конектори є сигналами локальних наративних стратегій, оскільки маркують семантичний тип зв'язку між фактуальною інформацією висловлювань, які подаються мовцем без обговорення, згідно з прескриптивною послідовністю, зафіксованою в його епізодичній пам'яті. На прагматичному рівні досліджувані одиниці виступають сигналами локальних інтерактивних стратегій, оскільки залучені в процес спільного конструювання значення комунікантами у взаємодії. Зв'язуюча дія дискурсивних маркерів цього рівня сфокусована на дієвому (інтенційному) аспекті комунікації.

Топікальний рівень дискурсивних відношень контрастує на фоні двох попередніх. Це пояснюється тим, що маркери цього рівня глобалізують радіус своєї процедурної дії, з відсутністю чіткої індикації зв'язку між суміжними висловлюваннями. Натомість вони виступають маркерами стратегій вищого, глобального порядку, тобто макростратегій, встановлюючи зв'язок між поточним топіком дискурсу та попереднім або новим; топіком та коментарем щодо нього.

Залежно від типу дискурсу вони поділяються на: а) маркери глобальних наративних стратегій когерентності діалогічного тексту та б) маркери

глобальних інтерактивних стратегій когерентності діалогічного тексту. Відповідно до функціонального призначення, парадигма топікальних маркерів поділяється на дві групи: сигнали *стратегій актуалізації* і *стратегій відтинення* топіка. Перша група, в свою чергу, розбивається на засоби інтродукції та засоби ре-інтродукції топіка внаслідок діалогічного відхилення. Представники другої групи утворюють три підгрупи: маркери стратегій відхилення від головного топіка; маркери стратегій його парадигматизації; маркери стратегій коментаря.

Дискурсивні маркери демонструють необмеженість своїх функцій на одному з трьох окреслених рівнів. Існує стійка тенденція до їх поліфункціональності, тобто переходу елементів з одних рівнів до інших.

В термінах когнітивної моделі розподілу інформації за параметром її виділеності дискурсивні маркери, незважаючи на процедурність значення, зберігають своє ядерне значення навіть в результаті процесу граматикалізації. В основі вибору мовцем конкретного маркера лежить усвідомлена концептуальна база цієї одиниці. Разом з тим, когнітивним профілем цих елементів виступає не концепт (ідея) або дія, а відношення між семантичними об'єктами висловів (фактами, подіями) або прагматичними об'єктами висловів (діями). З цієї перспективи, “місія” дискурсивного маркера полягає у відбитті зв'язку між двома екстралінгвістичними об'єктами (пропозиціями, мовленнєвими актами або макропропозиціями), один з яких інваріантно визначається як більш значущий, – комунікативно і перцептивно більш виділений об'єкт (фігура), інший, відповідно, – як менш виділений, однак релевантний щодо значення попереднього, об'єкт (фон). З урахуванням цього, виділена структура володіє динамічністю, а тому виступає траєктором відношення, виділяючись на фоні більш статичної, відтіненої структури – орієнтира. Дискурсивний маркер у цьому зв'язку виступає лінгвістичним маркером ментальної траєкторії, – лінії поєднання текстуального суб'єкта із об'єктом відношення.

Відзначимо, що на рівні топікальної структури діалогу концептуальним профілем дискурсивних маркерів є індикація глобального відношення між

траєктором (топіком) – головним фокальним учасником відношення та орієнтиром (коментарем або другорядним топіком) – другорядним фокальним учасником відношення. На цьому рівні траєкторія описує зв'язок між нерівноцінними об'єктами, лінгвістична структура яких здатна містити понад одне граматичне речення. Тобто дискурсивні маркери профілюють зв'язок між макропропозиціями.

Когнітивна модель має стійкий зв'язок із дискурсивною моделлю когерентності у плані спільної концепції дискурсивного маркера з двох перспектив. В першій моделі він уявляється маркером траєкторії, а в останній – виступає індикатором локальної або глобальної стратегії, що в цілому підтверджує концепцію процедурності його значення.

Таким чином, адекватна лінгвістична дескрипція функцій дискурсивних маркерів доцільна в термінах двох моделей – динамічної дискурсно-орієнтованої тривірневої моделі когерентності та концептуальної когнітивно-орієнтованої моделі, в основу якої покладений принцип розподілу інформації в дискурсі, який чітко встановлює межу між головною та другорядною інформацією. Дискурсивні конектори виступають маркерами цієї дискурсної межі, – сигналами процедур / операцій пошуку та відбору реципієнтом найбільш динамічної, вагомої у дискурсі інформації та відокремлення її від релевантної, проте більш статичної, відтіненої інформації.

Наведений у дисертаційному дослідженні аналіз стратегій когерентності діалогу на основі визначення функцій дискурсивних маркерів не є вичерпним. Перспективним вбачається встановлення стратегій когерентності та їх вербальних сигналізаторів на матеріалі текстів інших функціональних стилів англійської мови. Науковий інтерес також являє компаративний аналіз функцій англомовних та україномовних дискурсивних маркерів та їх вплив на процес перекладу. Поряд з цим, проблемою, вартою уваги лінгвістів, є сполучуваність дискурсивних маркерів з прагматичними маркерами диз'юнктивного статусу. Це може слугувати темою подальшого дослідження, яке розвинуло б основні положення цієї роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англо-русский учебный словарь / Уилсон Е.А.М., Уилсон Э., Ли Э., Макнэр Дж. – М.: Русский язык, 1984. – 720 с.
2. Арнольд И.В. Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста // Иностранные языки в школе. – 1978. – № 4. – С. 23-31.
3. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. – М.: Просвещение, 1990. – 300 с.
4. Арутюнова Н.Д. Фактор адресата // Изв. АН СССР. Серия литературы и языка. – 1981. – Т.40, №4. – С. 356-377.
5. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
6. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – 2-е изд., испр. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1999. – I-XV. – 896 с.
7. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1966. – 607 с.
8. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика: Пер. с фр. – М.: Прогресс, 1989. – 616 с.
9. Беллерт И. Об одном условии связности текста // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 8. Лингвистика текста. – М.: Прогресс. – 1978. – С. 172-207.
10. Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М.: Прогресс, 1974. – 447с.
11. Блох М.Я. Теоретические основы грамматики. – М.: Высшая школа, 1986. – 160 с.
12. Бойцан Л.Ф. Структурно-семантические особенности аппозитивных образований и их функционирование в тексте (на материале современного английского языка): Дис...канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1993. – 184 с.
13. Большой англо-русский словарь. В двух томах / Под общим рук. проф. И.Р.Гальперина. – М.: Русский язык, 1979. – 824 с. (т.1); 864 с. (т.2).

14. Булатецкая Л.И. Топикальность и ее реализация в тексте (на материале английского языка): Дис...канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1985. – 202 с.
15. Булатецька Л.І. Інтерпретація предмета думки мовця та умови її комунікативної синтагматики // Науковий вісник ВДУ. Романо-германська філологія. – 1997. – №5. – С. 8-10.
16. Вежбицка А. Метатекст в тексте // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 8. Лингвистика текста. – М.: Прогресс. – 1978. – С. 402-421.
17. Величковский Б.М. Современная когнитивная психология. – М.: МГУ, 1982. – 336 с.
18. Волкова Л.М. Семантика и прагматика частиц в современном английском языке (на материале частиц со значением темпоральности): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Киев. гос. пед. ин-т иностранных языков. – К., 1987. – 24 с.
19. Воробьева О.П. Структурно-семантические особенности абзацных комплексов в современном английском языке (к проблеме тексто-оформляющих элементов): Дис...канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1978. – 201 с.
20. Воробьева О.П. Текстовые категории и фактор адресата. – К.: Вища школа, 1993. – 200 с.
21. Вуд Э. Сосредоточение // *Meditatio* 1. – К.: Преса України, 1993. – С. 151-207.
22. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
23. Гетьман З.О. Поняття “інтерації” в текстолінгвістиці // *Proc. of International Scientific Conf. UNESCO “At the Threshold of the Millenium: Through Language and Culture Studies to Peace, Harmony and Co-operation” (Linguapax-VIII)*. – Vol. 3 B. – Kyiv: Kyiv State Linguistic University. – 2000. – P. 325-329.

24. Гинзбург Е.Л. Альтернативы писательской лексикографии. II // Вестник Московского университета. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2000. – № 2. – С. 27-42.
25. Гладь С.В. Эмотивность художественного текста: семантико-когнитивный аспект (на материале современной англоязычной прозы): Дис...канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 2000. – 223 с.
26. Головин С.Ю. Словарь практического психолога. – Минск: Харвест, 1997. – 800 с.
27. Голубничая О.И. Высказывания, направленные на поддержку адресата: концептуальный анализ // Мова і культура. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго. – 2000. – С. 35-41.
28. Гордон Е.М., Крылова И.П. Грамматика современного английского языка. – М.: Высшая школа, 1980. – 335 с.
29. Гордон Д., Лакофф Дж. Постулаты речевого общения // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – М.: Прогресс. – 1985. – С. 276-302.
30. Грайс Г.П. Логика и речевое общение // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – М.: Прогресс. – 1985. – С. 217-237.
31. Гуменюк Н.Г. Дейктические маркеры как фактор, влияющий на реализацию категории оценки в тексте (на материале англоязычной прессы и рекламы): Дис...канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1995. – 169 с.
32. Гедз С.Ф. Комуникативно-прагматичні особливості висловлювань з інтерогативним значенням у сучасній англійській мові: Автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.04 / Київськ. держ. лінгвістичний ун-т. – К., 1998. – 16 с.
33. Дейк Т.А., ван. Вопросы прагматики текста // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 8. Лингвистика текста. – М.: Прогресс. – 1978. – С. 259-336.

34. Дейк Т.А., ван. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
35. Дейк Т.А., ван, Кинч В. Стратегии понимания связного текста // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. Когнитивные аспекты языка. – М.: Прогресс. – 1988. – С. 153-211.
36. Демьянков В.З. “Теория речевых актов” в контексте современной зарубежной лингвистической литературы (обзор направлений) // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. Теория речевых актов. – М.: Прогресс. – 1986. – С 223-234.
37. Джонсон-Лэрд Ф. Процедурная семантика и психология значения // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. Когнитивные аспекты языка. – М.: Прогресс. – 1988. – С. 234-257.
38. Жаботинская С.А. Частеречная семантика: категориальные архетипы // Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки. – 1998. – Вип. 7. – С. 3-14.
39. Жук Л.Я. Аспекти дослідження “прикладу” // Тези доповідей міжнародної наукової конференції “Іноземна філологія на межі тисячоліть”. – Харків: Константа. – 2000. – С. 84-86.
40. Засекін С.В. Семантичні та прагматичні маркери структури англомовної бесіди // Науковий вісник ВДУ. Серія Філологія. – 2000. – №2. – С.198-202.
41. Засекін С.В. Дискурсні маркери англомовної бесіди: когнітивно-прагматичний аспект // Proc. of International Scientific Conf. UNESCO “At the Threshold of the Millenium: Through Language and Culture Studies to Peace, Harmony and Co-operation” (Linguarax-VIII). – Vol. 3 В. – Kyiv: Kyiv State Linguistic University. – 2000. – P. 184-188.
42. Зернецкий П.В. Речевое общение на английском языке. – К.: Лыбидь, 1992. – 143 с.
43. Иванов А.О., Поуви Дж. Английские разговорные формулы. – М.: Просвещение, 1989. – 128 с.

44. Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка. – М.: Высшая школа, 1981. – 285 с.
45. Ильин И.П. *Loquor ergo sum, parro ergo sum: языковое обоснование “я” в теориях постструктурализма и постмодернизма // “Я”, “Субъект”, “Индивид” в парадигмах современного языкознания.* – М: ИЯ РАН. – 1992. – С. 107-122.
46. Иноземцева И.А. Лингвистический статус, семантика и функции авторских парентетических внесений в тексте: Автореф. дис...канд. филол. наук: 10.02.04 / Киев. гос. лингвистический ун-т. – К., 1992. – 17 с.
47. Ишмуратов А.Т. Логико-когнитивный анализ онтологии дискурса // *Рациональность и семиотика дискурса.* – К.: Наукова думка. – 1994. – С. 171-185.
48. Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. – Ч.1. Граматичні труднощі. – К.: Політична думка, 1997. – 301 с.
49. Карасик В.И. Социальный статус человека в лингвистическом аспекте // *“Я”, “Субъект”, “Индивид” в парадигмах современного языкознания.* – М: ИЯ РАН. – 1992. – С. 47-74.
50. Каушанская В.Л. Грамматика английского языка. Морфология. Синтаксис. – М.: Страт, 2000. – 319 с.
51. Кибрик А.А., Плунгян В.А. Функционализм // *Фундаментальные направления современной американской лингвистики: Сб. обзоров / Под ред. А.А.Кибрика.* – М.: МГУ. – 1997. – С. 276-333.
52. Колегаева И.М. Текст как единица научной и художественной коммуникации. – Одесса: Редакционно-издательский отдел обл. упр. по печати, 1991. – 121 с.
53. Комиссаров В.Н. Теория перевода. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
54. Косериу Э. Современное положение в лингвистике // *Изд-во АН СССР. Серия литературы и языка.* – 1977. – Т. 36, № 6. – С. 515.

55. Косякова Л.С. Семантико-синтаксические и прагматические особенности обособления в тексте (на материале современного английского языка): Автореф. дис...канд. филол. наук: 10.02.04 / Киев. гос. пед. ин-т иностранных языков. – К., 1983. – 24 с.
56. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина / Под ред. Е.С. Кубряковой – М.: МГУ, 1996. – 245 с.
57. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности. – М.: Наука, 1986. – 158 с.
58. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения. – М.: ИЯ РАН, ТГУ, 1997. – 331 с.
59. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
60. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику. – М.: Прогресс, 1978. – 543 с.
61. Лакофф Дж. Прагматика в естественной логике // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – М.: Прогресс. – 1986. – С. 439-470.
62. Левицкий А.Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка: Монография. – К.: “АСА”, 1998. – 362 с.
63. Ленерт У. Проблемы вопросно-ответного диалога // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. Когнитивные аспекты языка. – М.: Прогресс. – 1988. – С. 258-280.
64. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В.Н. Ярцевой. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
65. Литвинов В.Д., Скорина Л.П. Латинська мова. – К.: Вища школа, 1990. – 247 с.
66. Лоя Я.В. История лингвистических учений. – М.: Просвещение, 1968. – 308 с.
67. Максименко С.Д. Общая психология. – К.: Ваклер, 1999. – 528 с.

68. Малікова О.В. Структурно-семантичні і комунікативно-прагматичні особливості метатекстових одиниць сучасної англійської мови: Дис...канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 1993. – 177 с.
69. Медведева Л.М. Английская грамматика в пословицах, поговорках, идиомах и изречениях. – К.: КГУ, 1990. – 240 с.
70. Медведева Н.Ю. Коммуникативно-прагматические особенности временных форм английского глагола: Дис...канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1992. – 183 с.
71. Медведєва Л.М., Медведєва Н.Ю. Англо-українсько-російський словник усталених виразів. – К.: Укр. енциклопедія, 1992. – 493 с.
72. Мирончук Т. Висловлювання виправдання як репліка незгоди на обвинувачення // Науковий вісник ВДУ. Романо-германська філологія. – 1999. - №3. – С. 62-65.
73. Мороховская Э.Я. Некоторые особенности проявления аднекции в тексте // Лингвистика текста и методика преподавания иностранных языков: Сб. науч. трудов. – К.:КГПИИЯ. – 1981. – С. 19-27.
74. Мороховская Э.Я. Роль синтаксических единиц в построении и оформлении текста // Текстуальная лингвистика и обучение чтению и аудированию на иностранных языках: Сб. науч. трудов. – К.: КГПИИЯ. – 1986. – С. 13-20.
75. Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – М.: Прогресс. – 1985. – 500 с.
76. Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. Теория речевых актов. – М.: Прогресс. – 1986. – 424 с.
77. Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. Когнитивные аспекты языка. – М.: Прогресс. – 1988. – 315 с.
78. Новый грамматический путеводитель Вебстера. – С.-Пб.: АОЗТ “Атос”, 1995. – 247 с.
79. Олікова М.О. Лінгвістична поведінка підлітків // Науковий вісник ВДУ. Романо-германська філологія. – 1999. – №3. – С. 151-153.

80. Орфографічний словник української мови. – К.: Аконіт, 1998. – 634 с.
81. Остин Дж. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. Теория речевых актов. – М.: Прогресс. – 1986. – С. 22-131.
82. Падучева Е.В. Семантические исследования. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1996. – 464 с.
83. Петровский А.В. Общая психология. – М.: Просвещение, 1986. – 464 с.
84. Почепцов Г.Г. Прагматический аспект изучения предложения (к построению теории прагматического синтаксиса) // Иностранные языки в школе. – 1975. – №6. – С. 15-25.
85. Приходько А.І. Контекстуальна зумовленість аргументативних оцінних висловлювань в англомовному дискурсі // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 2000. – Т.3, № 1. – С. 51-57.
86. Рахилина Е.В. Основные идеи когнитивной семантики // Фундаментальные направления современной американской лингвистики: Сб. обзоров. / Под ред. А.А.Кибрика. – М.: МГУ. – 1997. – С. 370-389.
87. Самофалова Н.Г. Структурно-семантические и функциональные особенности причастной фразы с причастием 1 в современном английском языке: Дис...канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1994. – 179 с.
88. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики. – К.: Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148 с.
89. Серль Дж. Что такое речевой акт? // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. Теория речевых актов. – М.: Прогресс. – 1986. – С. 151-169.
90. Серль Дж. Классификация иллокутивных актов // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. Теория речевых актов. – М.: Прогресс. – 1986. – С. 170-194.
91. Серль Дж. Косвенные речевые акты // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. Теория речевых актов. – М.: Прогресс. – 1986. – С. 195-222.
92. Слюсарева Н.А. Проблемы функционального синтаксиса современного английского языка. – М.: Наука, 1981. – 190 с.

93. Стилистика английского языка / А.Н. Мороховский, О.П. Воробьева, Н.Н. Лихошерст, З.В. Тимошенко. – К.: Вища школа, 1984. – 247 с.
94. Стросон П.Ф. Намерение и конвенция в речевых актах // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. Теория речевых актов. – М.: Прогресс. – 1986. – С. 130-150.
95. Тураева З.Я. Лингвистика текста. – М.: Просвещение, 1986. – 127 с.
96. Урмсон Дж. Парентетические глаголы // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – М.: Прогресс. – 1985. – С. 196-216.
97. Фаенова М.О. Обучение культуре общения на английском языке. – М.: Высшая школа, 1991. – 144 с.
98. Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности / Отв. ред. В.И.Телия. – М.: Наука, 1991. – 214 с.
99. Чхетиани Т.Д. Лингвистические аспекты фатической метакоммуникации (на материале английского языка): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1987. – 203 с.
100. Шпербер Д., Уилсон Д. Релевантность // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. Когнитивные аспекты языка. – М.: Прогресс. – 1988. – С. 212-233.
101. Яворська Г.М. Про деонтичну модальність мовних норм // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 2000. – Т.3, №1. – С. 58-65.
102. Andersen E.S., Brizuela M., Du Puy B., Gonnerman L. Cross-linguistic evidence for the early acquisition of discourse markers as register variables // Journal of Pragmatics. – 1999. – Vol. 31, No 10. – P. 1339-1351.
103. Apotheloz D., Reichler-Beguelin M.-J. Interpretations and functions of demonstrative NPs in indirect anaphora // Journal of Pragmatics. – 1999. – Vol. 31, No 3. – P. 363-397.
104. Ariel M. Pragmatic operators. The Encyclopedia of Language and Linguistics. – Oxford: Pergamon Press, 1994. – P. 3250-3253.

105. Baer E. The pragmatics of cognitive frames: A case study // The Ukrainian Society for the Study of English Messenger. – Kyiv, Kharkiv: Konstanta Publishers. – 2000. – P. 10-23.
106. Bazanella C. Phatic connectives as intonational cues in contemporary spoken Italian // Journal of Pragmatics. – 1990. – Vol. 14, No 5. – P. 629-647.
107. Beaugrande R., Dressler W. Introduction to Text Linguistics. – L. – N.Y.: Longman, 1981. – 270 p.
108. Blakemore D. Are apposition markers discourse markers? // Journal of Linguistics. – 1996. – Vol. 32, No 2. – P. 325-347.
109. Blokh M.Y. A Course in Theoretical English Grammar. – M.: Высшая школа, 1983. – 383 p.
110. Blum-Kulka Sh. The metapragmatics of politeness in Israeli society // R.J. Watts, S. Ide and K. Ehlich, eds., Politeness in Language. – Berlin: de Gruyter, 1992. – P. 255-280.
111. Brown G., Yule G. Discourse Analysis. – Cambridge: Cambridge University Press, 1983. – 288p.
112. Bulatetska L. Topicality and factors of its communicative intensity // Науковий вісник ВДУ. Романо-германська філологія. – 1999. – №3. – P. 82-84.
113. Caffi C. On mitigation // Journal of Pragmatics. – 1999. – Vol. 31, No 8. – P. 881-909.
114. Chafe W. Consciousness and language // Handbook of Pragmatics. – Amsterdam: Benjamins, 1996. – P. 1-14.
115. Chaika E. Language: The Social Mirror. – Boston: Heinle & Heinle, 1994. – 436 p.
116. Clark H. Arenas of Language Use. – Chicago: University of Chicago Press, 1992. – 420 p.
117. Close R.A. A Reference Grammar for Students of English. – Moscow: Prosveshcheniye, 1979. – 352 p.

118. Croft W. A conceptual framework for grammatical categories (or: a taxonomy of propositional acts) // *Journal of Semantics*, 1990. – Vol.7, No 2. – P. 245-279.
119. Croft W. *Syntactic categories and Grammatical Relations. The Cognitive Organization of Information.* – Chicago: The University of Chicago Press, 1991. – 331 p.
120. Degand L. Causal connectives or causal prepositions? Discursive constraints // *Journal of Pragmatics*. – 2000. – Vol.32, No 6. – P. 687-707.
121. Dressler W.U., Barbaresi L.M. *Morphopragmatics.* – Berlin, N.Y.: Mouton de Gruyter, 1994. – 682 p.
122. Duranti A., Goodwin Ch. *Rethinking Context.* – Cambridge: Cambridge University Press, 1992. – 363 p.
123. Dyachuk N. Discourse markers and their syntactic position in aphoristic sentences // *Cognitive / Communicative Aspects of English: Abstracts of International Conference and Summer School / Ukrainian Society for the Study of English (USSE).* – Cherkasy: Cherkasy State University. – 1999. – P. 67-69.
124. Eemeren F.H., van, Kruiger T. Identifying argumentation schemes // *Рациональність и семиотика дискурса.* – К.: Наукова думка. – 1994. – P.230-239.
125. Feldman R.S. *Essentials of Understanding Psychology.* – N.Y.: McGraw Hill, 1994. – 562 p.
126. Ferrara K. Form and function of the discourse marker anyway: implications for discourse analysis // *Linguistics*. – 1997. – Vol. 35, No 3. – P. 343-378.
127. Foolen A. Pragmatic particles // *Handbook of Pragmatics.* – Amsterdam: Benjamins, 1996. – P. 1-24.
128. Fraser B. An approach to discourse markers // *Journal of Pragmatics*. – 1990. – Vol. 14, No 3. – P. 383-395.
129. Fraser B. What are discourse markers? // *Journal of Pragmatics*. – 1999. – Vol. 31, No 8. – P. 931-952.

130. Givon T. Functionalism and Grammar. – Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates Publ., 1994. – 484 p.
131. Goodwin Ch., Goodwin M.H. Assessments and the construction of context // A.Duranti, Ch.Goodwin, eds., Rethinking context. – Cambridge: Cambridge University Press, 1992. – P. 147-189.
132. Greenbaum S., Whitcut J. Guide to English Usage. – М.: Русский язык, 1990. – 786 p.
133. Gross S. Intentionality and the markedness model in literary codeswitching // Journal of Pragmatics. – 2000. – Vol.32, No 9. – P. 1283-1303.
134. Halliday M.A.K. Language structure and language function // J.Lyons, ed., New Horizons in Linguistics. – Middlesex, England: Penguin Books, 1970. – P. 140-165.
135. Halliday M.A.K. Modality and modulation in English // G. Kress, ed., System and Function in Language. - L.: Oxford University Press, 1976. – P. 183-213.
136. Halliday M.A.K., Hasan R. Cohesion in English. – // Хрестоматия по английской филологии / Сост. О.В.Александрова. – М.: Высшая школа, 1991. – P. 98-103.
137. Holmes J. Women, Men and Politeness. – L.: Longman, 1995. – 254 p.
138. Henkemans F.S. Analyzing argumentative text: The normative reconstruction of multiple and coordinatively compound argumentation // Рациональность и семиотика дискурса. – К.: Наукова думка. – 1994. – P.202-211.
139. Hopper P. Thompson S. Language universals, discourse pragmatics and semantics // Language Sciences. – 1993. – Vol.15, No 4. – P. 357-376.
140. Ilyish B. The Structure of Modern English. – Leningrad: Prosveshcheniye, 1971. – 365 p.
141. Irwin J.H., Rosenberger M., Sloan J.H. Speaking effectively. – N.Y.: Holt, Rinehart and Winston, Publishers, 1979. – 372 p.
142. Iwasaki Sh. Review article by R.Hayashi: Cognition, Empathy and Interaction: Floor Management of English and Japanese Conversation. // Language in Society. – 1998. – Vol. 27, No 3. – P. 393-397.

143. Journal of Pragmatics. Special issue on "Discourse markers and coherence relations". – 1998. – Vol. 30, No 2. – P. 131-257.
144. Journal of Pragmatics. Special issue on "Discourse markers in language acquisition". – 1999. – Vol. 31, No 10. – P. 1241-1392.
145. Jucker A.H. Discourse analysis and relevance // Future Perspectives of Dialogue Analysis. – Tübingen: Niemeyer, 1995. – P. 121-146.
146. Kecskes I. A cognitive - pragmatic approach to situation-bound utterances // Journal of Pragmatics. – 2000. – Vol.32, No 5. – P. 605-625.
147. Keenan E.L., Schieffelin B.B. Topic as a discourse notion: A study of topic in the conversations of children and adults // Subject and Topic. – N.Y.: Academic Press, 1976. – P. 335-384.
148. Kennedy G. An Introduction to Corpus Linguistics. – L.; N.Y.: Longman, 1998. – 315 p.
149. Knott A., Dale R. Using linguistic phenomena to motivate a set of coherence relations // Discourse Processes. – 1994. – Vol. 18, No 1. – P. 35-62.
150. Knott A., Sanders T. The classification of coherence relations and their linguistic markers: An exploration of two languages // Journal of Pragmatics. – 1998. – Vol. 30, No 2. – P. 135-175.
151. Koziół S. Cognitive linguistics and postmodernism: In search of parallels // Studia Anglica Resoviensia. Seria Filologiczna 1. – 2000. – P. 49-57.
152. Kroon C. Discourse Particles in Latin. A Study of *nam*, *enim*, *autem*, *vero* and *at*. – Amsterdam: J.C.Gieben, 1995. – 402 p.
153. Kroon C. A framework for the description of Latin discourse markers // Journal of Pragmatics. – 1998. – Vol. 30, No 2. – P. 205-223.
154. Kumatoridani T. Alternation and co-occurrence in Japanese thanks // Journal of Pragmatics. – 1999. – Vol. 31, No 5. – P. 623-642.
155. Kyratzis A., Ervin-Tripp S. The development of discourse markers in peer interaction // Journal of Pragmatics. – 1999. – Vol. 31, No 10. – P. 1321-1338.
156. Langacker R.W. Foundations of Cognitive Grammar. – Vol.1. Theoretical Prerequisites. – Standford: Standford University Press, 1987. – 516 p.

157. Langacker R.W. Constituency, dependency, and conceptual grouping // *Cognitive Linguistics*. – 1997. – Vol. 8, No 1. – P. 1-32.
158. Langacker R.W. *Grammar and Conceptualization*. – Berlin; N.Y.: Mouton de Gruyter, 2000. – 427p.
159. Larson R., Segal G. *Knowledge of Meaning. An Introduction to Semantic Theory*. – Cambridge, MA: MIT Press, 1995. – 639 p.
160. Lenk U. Discourse markers and global coherence in conversation // *Journal of Pragmatics*. – 1998. – Vol. 30, No 2. – P. 245-257.
161. Levinson S. *Pragmatics*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1983. – 420 p.
162. Longacre R. “Mystery” particles and affixes// *Papers from the Twelfth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*, Salikoko S. Mufwene et al. eds., – Chicago: University of Chicago Press , 1976. – P. 468-475.
163. Lyons J. *Semantics* // *Хрестоматия по английской филологии* / Сост. О.В.Александрова. - М.: Высшая школа, 1991. – P. 103-106.
164. Manoliu-Manea M. *Discourse and Pragmatic Constraints on Grammatical Choices. A Grammar of Surprises*. – Amsterdam: Elsevier, 1994. – 416 p.
165. Meng K., Schrabback S. Interjections in adult-child discourse: The cases of German *HM* and *NA* // *Journal of Pragmatics*. – 1999. – Vol. 31, No 10. – P. 1263-1288.
166. Meng K., Strömquist S. Introduction // *Journal of Pragmatics*. – 1999. – Vol. 31, No 10. – P. 1241-1244.
167. Miram G. *Translation Algorithms*. – Kyiv: Tvim inter, 1998. – 176 p.
168. Montes R.G. The development of discourse markers in Spanish: Interjections // *Journal of Pragmatics*. – 1999. – Vol. 31, No 10. – P. 1289-1320.
169. Morokhovskaya E.J. *Fundamentals of Theoretical English Grammar*. – К.: Выща школа, 1984. – 287 p.
170. Nicolle S. A relevance theory perspective on grammaticalization // *Cognitive Linguistics*. – 1998. – Vol. 9, No 1. – P. 1-35.

171. Pagliuca W. Introduction // Perspectives on Grammaticalization. – Amsterdam: Benjamins, 1994. – P. I-XII.
172. Pinker S. The Language Instinct. How the Mind Creates Language – N.Y.: Harper Perennial, 1995. – 494 p.
173. Radford A. Syntactic Theory and the Structure of English. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 558 p.
174. Redeker G. Ideational and pragmatic markers of discourse structure // Journal of Pragmatics. – 1990. – Vol. 14, No 3. – P. 367-381.
175. Redeker G. Linguistic markers of discourse structure // Linguistics. – 1991. – Vol.29, No 6. – P. 1139-1172.
176. Riggensbach H. Discourse Analysis in the Language Classroom. – Vol.1. The Spoken Language. – Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1999. – 222 p.
177. Risselada R. Latin *sane*: Marker of agreement in description, interaction and concession // Journal of Pragmatics. – 1998. – Vol.30, No 2. – P. 225-244.
178. Risselada R., Spooren W. Introduction: Discourse markers and coherence relations // Journal of Pragmatics. – 1998. – Vol.30, No 2. – P. 131-133.
179. Romero-Trillo J. Your attention, please: Pragmatic mechanisms to obtain the addressee's attention in English and Spanish conversations // Journal of Pragmatics. – 1997. – Vol.28, No 2. – P. 205-221.
180. Roulet E. Polyphony // Handbook of Pragmatics. – Amsterdam: Benjamins, 1996. – P. 1-18.
181. Schiffrin D. Discourse Markers. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 364 p.
182. Schlegloff E. Presequences and indirection: Applying speech act theory to ordinary conversation // Journal of Pragmatics. – 1988. – Vol.12, No 1. – P. 55-62.
183. Scollon R. Mediated Discourse as Social Interaction. A Study of News Discourse. – L.; N.Y.: Longman, 1998. – 315 p.

184. Searle J.R. *The Construction of Social Reality*. – N.Y.: Simon & Schuster, 1995. – 240 p.
185. Sik Hung Ng, Bradac J.J. *Power in Language: Verbal Communication and Social Influence*. – Newbury Park: Sage, 1993. – 228 p.
186. Starikova O.M., Alova N.P. *Seminars in Theoretical Grammar*. – К.: Вища школа, 1980. – 181 p.
187. Strömgvist S., Richthoff U. Linguistic feedback, input and analysis in early language development // *Journal of Pragmatics*. – 1999. – Vol. 31, No 10. – P. 1245-1262.
188. Swain M. Large-scale communicative language testing: A case study// S.J.Savignon & M.S.Berns, eds., *Initiatives in Communicative Language Teaching*. – Reading, MA: Addison-Wesley, 1984. – P. 185-201.
189. Tannen D. *Talking Voices*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1989. – 240 p.
190. *The BBI Combinatory Dictionary of English*. – М.: Русский язык, 1990. – 286 p.
191. Thomas J. *Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics*. – L.: Longman, 1995. – 224p.
192. Ungerer F., Schmid H.–J. *An Introduction to Cognitive Linguistics*. – L.: Longman, 1996. – 306 p.
193. Velde R., van de. *Text and Thinking*. – Berlin, N.Y.: Walter de Gruyter, 1992. – 324 p.
194. Verderber R.F. *Speech for Effective Communication*. – Orlando: Harcourt Brace Jovanovich, Publ., 1988. – 642 p.
195. Verschueren J. Whose discipline? Some critical reflections on linguistic pragmatics // *Journal of Pragmatics*. – 1999. – Vol. 31, No 8. – P. 869-879.
196. Wårvik B. Grounding // *Handbook of Pragmatics*. – Amsterdam: Benjamins, 1996. – P. 1-14.

197. Yngve V. On getting a word in edgewise// Papers from the Sixth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society. – Chicago: University of Chicago Press, 1970. – P. 567-577.
198. Yule G. Pragmatics. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – 138 p.
199. Zhabotynska S.A. Part-of-Speech System: Simplicity or Sophistication? // Cognitive / Communicative Aspects of English: Abstracts of International Conference and Summer School / Ukrainian Society for the Study of English (USSE). – Cherkasy: Cherkasy State University. – 1999. – P. 39-42.
200. Zwicky A. Clitics and particles // Language. – 1985. – Vol. 61, No 2. – P. 283-305.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

- CIR:** Salinger J.D. *The Catcher in the Rye*. – М.: Арт + N, 1998. – 193р.
- CSS:** Maugham W.S. *Collected Short Stories*. – vol.1. – N.Y.: Penguin Books, 1977. – 441 p.
- EMSS:** *Eight Modern Short Stories*. – Винница: Дом Альда, 1998. – 120 p.
- F:** Salinger J.D. *Franny*. – К.: “Знання”, 1995. – 64 p.
- FD:** Hailey A. *The Final Diagnosis*. – N.Y.: Bantam Books, 1979. – 310 p.
- FK:** Shelley M.W. *Frankenstein*. – К.: “Знання”, 1995. – 64 p.
- GSSW:** *Great Short Stories of the World*. – L.: Corgi Books, 1965. – 605 p.
- H:** Leithauser B. *Hence*. – N.Y.: Penguin Books, 1989. – 320 p.
- HO:** Hailey A. *Hotel*. – N.Y.: Dell, 1965. – 447 p.
- IBW:** *I’ll Be Waiting*. – Л.: Просвещение, 1980. – 175 p.
- KL:** Barstow S. *A Kind of Loving*. – К.: “Знання”, 1995. – 64 p.
- LRSE:** *Let’s Read and Speak English*. – М.: Цитадель, 1995. – 191 p.
- M:** Eliot G. *Middlemarch*. – L.: Penguin Books, 1994. – 795 p.
- MESS:** *Modern English Short Stories*. – М.: Progress Publishers, 1978. – 458 p.
- R:** McInerney J. *Ransom*. – N.Y.: Vintage Books, 1985. – 279 p.
- RF; NA:** Radcliffe A. *The Romance of the Forest*; Austin J. *Northanger Abbey*. – М.: Raduga Publishers, 1983. – 506 p.
- SAL:** Lawrence D.H. *Sons and Lovers*. – L.: Penguin Books, 1981. – 506 p.
- SL:** *Still Life*. – Л.: Просвещение, 1975. – 175 p.
- SLS:** O. Henry. *Selected Stories*. – М.: Manager, 1998. – 304 p.
- SLSS:** Anderson Sh. *Selected Short Stories*. – М.: Progress Publishers, 1981. – 351 p.
- SS:** Wells H.G. *Short Stories*. – Симферополь: Бизнес-Информ, 1998. – 80 p.
- SSS:** Maugham W.S. *Selected Short Stories*. – М.: Manager, 1998. – 316 p.
- T:** Maugham W.S. *Theatre*. – М.: Менеджер, 1998. – 304 p.
- TSI:** Caldwell T. *This Side of Innocence*. – N.Y.: Popular Library, 1977. – 508 p.
- UV:** Maugham W.S. *Up at the Villa*. – К.: “Знання”, 1995. – 80 p.
- V:** *Viewpoints*. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1978. – 594 p.